

OBSAH

ÚVOD	2
1. VÝVOJ VÝZKUMŮ SLEDOVANÉ KATEGORIE LOKALIT	4
2. OPEVNĚNÉ LOKALITY SPOJOVANÉ S TĚŽEBNÍMI AKTIVITAMI	7
2.1 SLEDOVÁNÍ LOKALIT SOUVISEJÍCÍCH S TĚŽBOU NA PŘÍKLADU ZÁPADNÍCH ČECH	12
3. TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY V RÁMCI CELÝCH ČECH	19
3.1 OVĚŘENÍ VÝCHOZÍ HYPOTÉZY	19
3.1.1 Soupis lokalit sledovaných v této kapitole	20
3.1.2 Vlastní postup	22
3.1.3 Testování jednotlivých hypotéz	23
3.1.4 Výsledky jednotlivých vizualizací	25
3.1.5 Celkové zhodnocení	27
3.2 SPECIFIKACE KONTEXTU	28
3.3 ANALÝZA	29
3.3.1 Deskripce	29
3.3.2 Jednotlivé záznamy	30
3.4 SOUPIS LOKALIT	36
3.5 SYNTÉZA STRUKTUR	74
3.6 VÝSLEDKY VYCHÁZEJÍCÍ Z DATABÁZE	75
3.6.1 Souhrn výsledků vycházejících z databáze	77
4. STUDIUM SLEDOVANÝCH LOKALIT VE VYBRANÝCH OBLASTECH	79
4.1 POUŽITÁ METODA	80
4.2 JIHOZÁPADNÍ PODBRDSKO – SPÁLENOPOŘÍČSKO	82
4.2.1 Užší vymezené území – Kokšínské polesí	85
4.2.2 Současné obce na vymezeném území	87
4.2.3 Fortifikace na vymezeném území	90
4.2.4 Zjištěné objekty na vymezeném území	94
4.2.5 Zjištěné objekty	96
4.2.6 Zhodnocení zjištěných objektů	102
4.2.7 Interpretace vycházející ze zjištění provedených na vymezeném území	105
4.3 RADEČSKÁ VRCHOVINA	108
4.3.1 Fortifikace na vymezeném území	110
4.3.2 Užší vymezené území – střední a jižní část přírodního parku Radeč	111
4.3.3 Zjištěné objekty na vymezeném území	112
4.3.4 Zhodnocení zjištěných objektů	131
4.3.5 Interpretace vycházející ze zjištění provedených na vymezeném území	133
4.3.6 Ostatní fortifikace a jejich souvislost s těžbou na Rokycansku (exkurs)	134
4.4 SROVNÁNÍ OBOU SLEDOVANÝCH OBLASTÍ	143
4.5 SROVNÁNÍ S REGIONEM ZE ZAHRANIČNÍHO PROSTŘEDÍ	147
4.5.1 Užší vymezená oblast	149
5. INTERPRETACE	154
ZÁVĚR	157
SUMMARY	158
RESUMÉ	159

ÚVOD

Slovní spojení „fortifikace a těžba“ lze chápat z pohledu nejrůznějších témat – od ryze technických problémů, jakými jsou např. konstrukce hradeb obepínající těžební střediska, po obecnější otázky organizační, sociální, majetkové, právní, symbolické a mnohé další. Stejně tak v rozpětí v čase lze uvažovat o spojitosti mezi těžbou nerostných surovin a pravěkými hradišti, později hrady a městy nebo novověkými pevnostmi. Dokonce z období přelomu 19. a 20. století lze studovat historizující „obránné“ prvky na provozních budovách dolů. Stejně tak je možné prostorově podrobit studiu ohrazený těžební areál či sledovat různé vztahy mezi opevněnou lokalitou a i vzdálenějším místem těžby, kdy např. některé hrady mohly kontrolovat obchodní trasu, na níž se obchodovalo s komoditou pocházející z těžby. V rámci jedné lokality lze také studovat rozdílná témata, od získávání stavebního materiálu na výstavbu opevnění přes výzkum dolování či zpracování nerostných surovin v době fungování lokality až po průzkum objektů vzniklých až po zániku sledované lokality, např. využívání hradní zříceniny jako zdroje kamene.

Takto obsáhlé pojetí ovšem není jednotlivcem postižitelné, bylo tedy potřeba se omezit na konkrétní problematiku. Předkládaná práce se zabývá tematikou eventuálních vztahů mezi středověkými hrady a těžbou nerostných surovin.

Na území České republiky je dochováno poměrně velké množství drobných zaniklých středověkých sídel, ke kterým neexistují žádné písemné prameny. Tyto lokality se často objevují v extrémních polohách bez jakéhokoli doloženého hospodářského zázemí. Jedná se většinou o jednoduché lokality, jejichž datování bývá mnohdy značně problematické. Cílem této práce je ověřit, popřípadě vyvrátit hypotézu, podle níž by účel vzniku těchto lokalit mohl souviset s těžbou nerostných surovin.

Práce je rozdělena do dvou základních celků; v první části je daná problematika řešena v rámci celých Čech v prostředí geografických informačních systémů, druhá část je zaměřena na studium případných vztahů mezi fortifikacemi a těžbou přímo v terénu.

Jak již bylo řečeno, cílem práce je ověření či vyvrácení hypotézy, podle níž určitý specifický typ středověkých opevněných lokalit mohl být zainteresován do procesu získávání a zpracovávání nerostných surovin. Jde o svým způsobem svébytný typ lokalit značně se odlišující od běžných šlechtických hradů (např. absencí předhradí či jiného bezprostředního hospodářského zázemí). Velikost těchto lokalit často umožňovala stavbu pouze jediné budovy. V mnohých případech plocha lokality nevykazuje žádné stopy po zástavbě.

Do dané (v podstatě uměle vytvořené) kategorie středověkých fortifikací lze zahrnout např. tzv. horský hrádek. Tento termín však není jasně vymezen; horskými hrádky se označují zpravidla nevelké a v extrémních polohách ležící objekty s vojenskou strážní funkcí. Interpretace toho, co bylo předmětem jejich stráže, se pak v jednotlivých případech různí.

Dále je do popisované kategorie možné zařadit některé lokality typu tzv. skalního hradu, tj. opevněná sídla zbudovaná na výrazných, nejčastěji pískovcových útvarech, jichž je využito jako opevnění. V české kastelologii existuje více definic tohoto termínu. Rozdílně chápou skalní hrad např. P. Chotěbor a F. Gabriel. V této práci jsou zahrnuty některé vybrané lokality z obou definovaných skupin skalních hradů.

Kromě horského hrádku a skalního hradu lze uvažovat i o lokalitách, které nesplňují kritéria těchto „typů“ lokalit. Některé jednoduché lokality bez zmínek v písemných pramenech a bez doloženého hospodářského zázemí, umístěné v nížinách či v údolích, lze rovněž přiřadit do kategorie lokalit sledovaných v rámci této práce.

Hlavním předmětem zájmu jsou tedy vztahy mezi těžbou a popisovanou kategorií středověkých opevněných lokalit. Problematika termínů *hrad*, *hrádek* a *tvrz* není v práci řešena – sledované lokality jsou souhrnně označovány jako *fortifikace*.

Vytvoření zmíněné hypotézy vychází z interpretace některých opevněných lokalit, které se nacházejí v blízkosti stop po těžbě nerostných surovin a dají se zařadit do výše popsané kategorie, a dále z logického úsudku, že získávání a zpracování zejména drahých kovů je výhodné kontrolovat a chránit, což potvrzují též sporé písemné prameny.

Hlavním podnětem pro vytvoření dané hypotézy byl výsledek dílčí kapitoly z autorovy diplomové práce věnující se šlechtickým hradům v Plzeňském kraji – mimo jiné bylo zjišťováno, zda se doklady těžby nacházejí u jednoduchých hradních dispozic častěji než u lokalit s dispozicí vícedílnou. V okolí každé hradní lokality byl v okruhu několika set metrů proveden zběžný povrchový průzkum. Výsledkem bylo zjištění, že u jednoduchých lokalit výskyt pozůstatků po těžební činnosti jednoznačně převažuje (Kasl 2008, 42). Lze tedy předpokládat, že primární účel hradů jednoduché dispozice byl odlišný od funkce hradů vícedílných a že jejich funkce mohla být spojena právě s těžebními aktivitami. Tuto hypotézu je ovšem třeba ověřit v rámci širšího prostoru a u vybraných lokalit pak detailněji.

1. VÝVOJ VÝZKUMŮ SLEDOVANÉ KATEGORIE LOKALIT

Studiem této kategorie lokalit se doposud žádný badatel komplexně, v rámci celého území českých zemí nezabýval. Výzkumy lokalit zkoumaného typu nebyly pro dřívější archeology zajímavé. Jistě v tom sehrála svoji roli špatná zachovalost pozůstatků těchto fortifikací i jejich častá odlehlost. Komplexní pojednání o dané problematice tedy dodnes chybí. Jednotliví badatelé se věnovali vždy jen konkrétním lokalitám, popřípadě většímu počtu lokalit, ovšem pouze v určitém regionu. Navíc nebyli zaměřeni výhradně pouze na tuto problematiku; vývoj výzkumů sledované kategorie lokalit je tak přirozeně spojen s vývojem oboru kastelologie.

Jedny z nejstarších informací o hradních objektech se objevují v historicko-statistických topografiích z konce 18. a počátku 19. století. Patrně nejzásadnější z těchto topografií je *Topografie des Königreichs Böhmen* od J. Schallera a *Das Königreich Böhmen* od J. G. Sommera.

Prvním badatelem věnujícím se výlučně panským sídlům je v době romantismu A. G. Meissner.¹ Jeho práce ovšem obsahuje pouze stručnou historii třinácti hradů. Vyvrcholení romantického zájmu o středověká šlechtická sídla představuje rozsáhlé dílo F. A. Hebera *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlosser* vydané v sedmi svazcích. Heberovo dílo je dodnes přínosné zejména pro poznání stavu hradů v první polovině 19. století.

Nejvýznačnějším představitelem následného historického pojetí studia panských sídel je August Sedláček. Výsledkem jeho mnohaletého úsilí a shromažďování informací v archivech jsou dnes již legendární a opakovaně vydávané *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, jejichž první díl vyšel v roce 1881, poslední pak v roce 1926.

Sedláčkovým současníkem byl F. Bernau, jehož přínos spočívá zejména v poznání hradů v německy mluvících oblastech českých zemí. V roce 1881 vyšel první svazek jeho díla *Album der Burger und Schlosser im Königreiche Böhmen* zachycující na stovku objektů především západních a severních Čech (z druhého svazku vyšel pouze jeden sešit).

Rozvoj archeologického a architektonického bádání vedl v průběhu 20. století, zejména od druhé poloviny, k tomu, že se zvláště při studiu hradů začínají ve větší míře uplatňovat přístupy chápající hrad především jako architektonické umělecké dílo. Hlavní osobností takového přístupu byla historička umění D. Menclová, která již v 50. letech 20. století napsala své dílo *České hrady*. Vydání se však tato dvousvazková publikace dočkala až v první polovině 70. let.

¹ V daném období působili i další badatelé, např. Karl Josef Biener z Bieneberga či Matyáš Kalina z Jäthensteina, ti se ovšem nevěnovali výhradně hradním objektům

V 80. letech 20. století vydalo pražské nakladatelství Svoboda sedm svazků s názvem *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* v redakci různých badatelů, převážně historiků. Pro obor kastelologie však toto dílo nebylo velkým přínosem, neboť se svým zpracováním blížilo dřívějšímu historickému pojetí, zcela chyběly plánky a rekonstrukce pojednávaných lokalit a obrazové přílohy měly spíše populárně-ilustrační charakter.

Další syntézy o českých hradech vycházejí až na konci 20. století, resp. na přelomu tisíciletí, kdy T. Durdík vydává díla *Encyklopedie českých hradů* (1995) a *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů* (1999, 2000, posléze rozšířeno o čtyři dodatky).

První archeologické výzkumy sledovaných lokalit jsou spojeny se jménem Antonína Hejny. Tento průkopník středověké archeologie v Čechách prováděl výzkumy např. na lokalitě Bradlo (Hejna 1974) nebo Bolkov. Dalšími archeology zabývajícími se drobnými panskými sídly byli např. K. Richterová nebo K. Slepíčka.

Teprve od poslední čtvrtiny 20. století se začíná v jednotlivých regionech rozvíjet zájem o tento druh lokalit. V oblasti Krušných hor se problematikou zaniklých fortifikací společně se studiem různých středověkých lidských aktivit (např. sklářství) zabývá E. Černá. V severních Čechách je průzkum těchto specifických opevněných sídel spojen především se jmény F. Gabriela a J. Panáčka. Zmínění badatelé prováděli výzkumy na lokalitách ve skalních pískovcových oblastech, jako např. v Českém Švýcarsku či na Českolipsku, ale také na kupách na území severních Čech. Zmínit lze také Z. Fišeru a V. Pešu. V oblasti Českého ráje se věnoval izolovaným středověkým sídlům P. Chotěbor a v současnosti F. Prostředník.

Samostatně byla řešena problematika drobných zaniklých fortifikací v Podkrkonoší, zejména v povodí řeky Úpice. Studium horských hrádků ve východním Podkrkonoší zahájil V. Wolf, jenž zkoumané lokality označil za tzv. kolonizační provizoria. Naposledy se podkrkonošským hrádkům věnoval P. Jansa, jenž Wolfovu teorii zpochybnil (Jansa 2004, 63–68).

Ve východních Čechách se tomuto druhu lokalit věnují F. Musil, J. Siegl, J. Slavík a v poslední době zejména M. Cejpová.

V jižních Čechách působí J. Fröhlich, zabývající se např. interpretací naší nejvýše položené fortifikace Ostrý, a badatelská dvojice F. Kubů – J. Zavřel, kteří se věnují vedle studia Zlaté stezky i ostatním pozůstatkům středověkého osídlení včetně fortifikací.

Samostatnou kapitolou by mohla být činnost členů Klubu Augusta Sedláčka v západních Čechách. Tradice výzkumu tohoto druhu lokalit v regionu Plzeňska vychází již od zakladatele a někdejšího předsedy klubu J. Milera, který se zabýval zejména zaniklými

lokalitami beze stop zástavby. Na Milerovu činnost navázali další členové, např. P. Rožmberský, Z. Procházka, M. Novobilský nebo T. Karel.

Možné je zmínit i také badatele pocházející ze středních Čech či z Prahy, kteří se podíleli na výzkumu těchto fortifikací v různých částech Čech, např. J. Úlovce nebo L. Svobodu. Na Moravě se pak drobnými hrádky a zaniklými tvrzemi zabývali Z. Měřínský, J. Kohoutek, M. Plaček a další.

Vlastní problematika opevněných lokalit zmiňovaných v souvislosti s těžbou byla na našem území v minulosti řešena jen minimálně. Připomenout lze např. průzkum hrádků na Strašicku (Anderle – Švábek 1989). Ostatní lokality byly studovány samostatně. Z hlediska dané tematiky je ojedinělou, a pro srovnání s jinými regiony zásadní prací až studium opevněných poloh na Jihlavsku a Havlíčkobrodsku, provedené začátkem 21. století (Rous – Vilímek – Malý 2004) a následně studie zabývající se izolovanými sídly v severních Čechách, zejména v Českém Švýcarsku (Gabriel – Kursová, 2012, 243–250). Obě studie navrhnou hypotézu, že sledované lokality sloužily potřebám horníků či prospektorů.

V současné době se danou problematikou příležitostně zabývají badatelé z různých institucí, a to především na Vysočině (P. Hrubý, P. Rous, P. Hejhal, D. Zimola ad.), ale též v oblasti Jeseníků (J. Večeřa a R. Vojkovský) a v nejbližším zahraničí – na německé straně Krušných hor W. Schwabenicky, na Slovensku J. Labuda.

2. OPEVNĚNÉ LOKALITY SPOJOVANÉ S TĚŽEBNÍMI AKTIVITAMI

Na území České republiky existuje řada středověkých opevněných objektů, u nichž se předpokládá souvislost s těžbou či zpracováním nerostných surovin. V případě některých objektů je tato souvislost přímo doložena nejrůznějšími historickými prameny, jiné objekty jsou interpretovány pouze na základě nepřímých indicií. Také podoba těchto fortifikací je značně rozdílná, stejně jako jejich konkrétní účel a společenský význam.

Za jednu z nejvýznamnějších fortifikací tohoto druhu na našem území lze bezpochyby označit Vlašský dvůr v Kutné Hoře. Jedná se o královskou mincovnu, která se stala později také královskou rezidencí. Stavební vývoj a celkový historický význam objektu v nedávné době podrobně popsal F. Záruba (Záruba 2008, 233–286). Vedle Vlašského dvora se lze v Kutné Hoře setkat s dalším objektem, za jehož vznikem je možné spatřovat souvislost s těžebními aktivitami a zpracováním drahých kovů. Jedná se o objekt na pomezí hradu a opevněného městského paláce zvaný Hrádek, který si v letech 1410–1415 postavil na místě staršího objektu kutnohorský královský rychtář Václav z Donína (Durdík 2000, 193). Opevněné stavby v hornických městech nebyly ničím výjimečným. Dalším příkladem může být objekt královského úředníka v Jílovém. Jeho obydlí mělo ve 14. století podobu věže, jaké byly běžné u tvrzí (Šmilauerová 1987, 35). Obdobnou podobu měl zřejmě i objekt v Kamberku na Podblanicku, který ve druhé polovině 14. století náležel důlnímu podnikateli a kutnohorskému mincmistrovi Janu Rotlevovi (Zemek 2001, 4). S těžebně zpracovatelskými aktivitami souvisela též lokalita Rýmařov – Hrádek ve městě Rýmařov na Bruntálsku. Jedná se o oválnou fortifikaci lemovanou příkopem vzniklou na nízkém ostrohu. Vznik fortifikace se předpokládá v polovině 13. století. V 70. letech 13. století během založení města byla opevněná poloha zahrnuta do jeho obvodového opevnění a hrádek tím zaujal pozici městského hradu. Na sklonku 13. století pak byla na Hrádku zřízena tavírna zlata, jež zpracovávala materiál vytěžený na okolních rýžovištích (Rous – Vilímek – Malý 2004, 115).

S kontrolou těžebních areálů jsou spojovány i některé významné královské hrady ve výrazných polohách, příkladem může být hrad Kašperk. Tato stavba je zástupcem vrcholící tendence lucemburské hradní architektury ke srůstání objektů hradního jádra, věží a paláce v jeden obytný i obranný celek (Kumpera 2004, 103). V době svého založení Karlem IV. roku 1356 byl hrad určen nejen k obraně šumavského pohraničí, ale také k ochraně rozsáhlých zlatorudných ložisek. Dalším původně královským hradem sloužícím k ochraně ložisek drahých kovů byl dnes již téměř zcela zaniklý hrad v Mladé Vožici.

Vedle královských hradů lze uvažovat též o hradech šlechtických, u nichž mohlo docházet k prolnutí funkcí správy panství a kontroly těžby v okolí. Písemnými prameny máme doloženo, že různé šlechtické rody se podílely na těžebním podnikání. Předním šlechticem, jehož bohatství plynulo z těžby drahých kovů, byl Smil z Lichtemburka (1243–1269), jenž vlastnil stříbrné doly na Havlíčkobrodsku (Halada 1992, 90). Dále lze uvést pány z Rýzmburka. Na majetcích rýzmburského panství v Krušných horách došlo na přelomu 13. a 14. století k rozvoji horního podnikání. Svědčí o tom listina z roku 1302, již Boreš z Rýzmburka uzavřel dohodu s osekým klášterem. Podle ní měl klášter z dobývaných kovů na majetcích hradu Rýzmburk obdržet „rovnou a náležitou“ polovinu výnosů (Velímský 2002, 158). Další listina se týká roku 1354, kdy Rýzmburkové získali od Karla IV. potvrzení práva svobodného horního podnikání na svých statcích (Růžek 1988, 188). Petr z Rožmberka získal zástavou od Jana Lucemburského roku 1338 doly na Podblanicku (Zemek 2001, 4). Taktéž Nothaftové těžili ve Slavkovském lese cín a další nerosty (Karel – Knoll 2004, 30). Samostatnou kapitolou by mohlo být hornické podnikání Šliků, kteří jsou patrně nejznámějším rodem spojovaným s těžbou nerostných surovin u nás (např. Kuča 2000, 550). V raném novověku se pak na těžbě a zpracování železných rud podíleli např. Karlové ze Svárova (Rožmberský – Chmelíř 2012).

Jako konkrétní příklad šlechtického hradu s možnou souvislostí s těžbou a jejím dalším zpracováním lze uvést hradní lokalitu Dolní Štěpanice. Tento hrad, poprvé připomínaný roku 1304, kdy byl jeho majitelem Jan z Valdštejna, leží v západním Podkrkonoší. Jednalo se o trojdílný hrad s malým předhradím a dvoudílným jádrem. Zatímco přední hradní jádro mělo podobu běžného bergfritového schématu (Durdík 2000, 116), jeho zadní, níže položené jádro mělo podobu svažujícího se trojúhelného obrysu se studní v jeho středu, zakončeného dovnitř otevřenou věží. Archeologický výzkum této části hradu doložil, že se zde nacházely provozně zpracovatelské objekty. Zjištěné výrobní aktivity jsou pak interpretovány ve spojitosti s těžbou kovů v okolí (Prostředník 1996, 161).

Další lokalitou v Podkrkonoší kladenou na základě rozsáhlých sejpů v jejím sousedství do souvislosti se získáváním nerostných surovin, v tomto případě se středověkým rýžováním zlata, je tvrz Javorník. Písemnými prameny je tvrz doložena od roku 1354 do první poloviny 16. století. Archeologický výzkum lokality ukázal, že javornická tvrz byla chráněna vodním příkopem a valem s kamennou zídou. Výzkumem bylo dále zjištěno, že při hloubení příkopu v rámci vzniku tvrze bylo nejspíše využito starší strouhy na propírání rud, u níž se částečně dochoval i jeden sejp, z něhož byl upraven val před příkopem (Jirásek – Sigl – Wolf 1988, 27–29).

Zcela jistě byl pak pro účely ochrany a kontroly jáchymovské těžby zbudován již zmíněnými Šliky hrad Freudenstein (patrně nejmladší hradní stavba v Čechách). Hrad nechal vystavět v letech 1516–1517 Štěpán Šlik, od roku 1545 sloužil hrad jako sídlo královských horních hejtmanů. V roce 1639 byl dobyt a vypálen Švédy (Karel – Knoll – Krčmář 2009, 47). Jeho původní podobu nelze dnes plně doložit. Nová zjištění by mohl přinést záchranný výzkum probíhající v současnosti v jihozápadní části lokality, prováděný ve spolupráci s KAR ZČU. Již nyní však lze konstatovat, že hrad byl z velké části umístěn na mohutné výsypce vytěženého materiálu (společné zjištění autora a vedoucích výzkumu KAR ZČU).

Možnou souvislost šlechtických hradů s těžbou či rýžováním lze předpokládat i u lokalit, u nichž to zatím archeologický výzkum či žádná písemná zmínka nepotvrzuje. Příkladem může být hrad Kumburk (dříve nazývaný Goldenburg), stojící na strmém kopci nad Zlatým potokem, nebo hrady Pecka či Branná v podhůří Jeseníků.

Zcela odlišný typ opevněných lokalit souvisejících s těžbou představují drobné kruhové fortifikace tvaru motte přímo v areálech hornických sídlišť a zpracovatelských areálech. V poslední době byla taková fortifikace nalezena při archeologickém výzkumu v rámci hornického areálu Černov-Civlínek (Hrubý – Hejhal – Malý 2012, 168). Jednotlivé sídelně-zpracovatelské areály nebývají často opevněné a též vlastní fortifikace postrádají valové těleso (Rous – Vilímek – Malý 2004).

Další druhy lokalit mají mnohdy značně rozdílnou podobu, v podstatě se však jedná o lokality nevelkých rozměrů, často bez předhradí či jiného doloženého zázemí. Tyto fortifikace jsou mnohdy interpretovány jako opevnění související s těžbou pouze na základě přítomnosti pozůstatků dolovacích prací v okolí. Právě tato skupina fortifikací je předmětem předkládané práce. Jako hornické hrádky jsou interpretovány lokality v oblastech v minulosti spojených s těžbou nerostných surovin.

Významnou oblastí spojenou se získáváním nerostných surovin, zejména železných rud, je Podkrkonoší. Na okraji obce Černý Důl severně od Trutnova, se na úzké skalnaté ostrožně nacházejí pozůstatky po lokalitě nazývané Purkhybl. V písemných pramenech se hrad uvádí až v první polovině 16. století jako pustý (Špráchal 2011, 40). Před pahorkovitým jádrem se nachází předhradí opevněné dvojitém příkopem. V literatuře je lokalita považována za opěrný bod hornické kolonizace v regionu ve 14. století (Durdík 2000, 462). Autor zatím poslední studie o „hrádcích“ na Trutnovsku P. Jansa (Jansa 2004, 63–68) považuje za další lokalitu v regionu spojenou s těžební činností hrad u Horní Vlčice (P. Jansa 2013 – ústní informace). Lokalita, u níž se nedochovalo ani jméno, je umístěna ve skalním hřebenu nad zmiňovanou vsí. Hrad byl situován na dvou slepencových skalách. Nejpřístupnější stranu

zajišťoval šíjový příkop. Dříve byli za stavitele hradu považováni páni ze Švábenic a zánik hradu byl kladen do souvislosti s odchodem tohoto rodu z kraje (Wolf 1977, 110). Další fortifikací v Podkrkonoší, kterou můžeme dát hypoteticky do souvislosti s těžbou, je tzv. Rychlův hrádek v blízkosti výše zmiňovaného hradu Dolní Štěpanice.

V oblasti Krušných hor, známých především pro těžbu cínu, lze jako nejpravděpodobnější lokalitu spojenou s těžební činností uvést fortifikaci zvanou Loupežný či Loupežník nebo také Raubschloswaless. Jedná se o nepravděpodobně kruhovou plochu obehnanou příkopem. Při výzkumu v roce 1904 se zde našla mimo jiné pískovcová licí forma na cínové pruty a fragmenty kahanů. Lokalita tak byla patrně součástí hornického a hutnického pracoviště a souvisela nejspíše s těžbou cínu v této oblasti (Klusáčková 1981,70).

Další oblastí, ve které se vyskytují opevněná sídla, popřípadě sídla umístěná v přirozených hájitelných polohách a interpretovaná ve spojitosti s hornictvím, je České Švýcarsko. Lokality na tomto území byly v minulosti obecně považovány za „běžné“ hrady (šlechtické, manské či patřící některé ze světských či církevních vrchností), k nimž se nedochovaly písemné prameny. K přehodnocení této interpretace přispěl F. Gabriel, který na základě svých výzkumů v této oblasti spojuje dané lokality se specializovanými řemesly. Jako nejpravděpodobnější se pak jeví spojitost s aktivitami hornickými (Gabriel – Smetana 1981, 2005, Gabriel – Kursová 2012, 243–250). Jedná se o lokality Brtnický hrádek, Chřibský hrádek, Kyjovský hrad a Vlčí hrádek. Zmíněné lokality jsou podrobně popsány v literatuře, společně s uvedenými skutečnostmi vedoucími k hypotéze o jejich souvislosti s těžbou (ibid.). Tyto objekty na území Českého Švýcarska, spojované se sídly prospektorů či horníků, jsou situované na výchozech pískovcového podloží, často na pseudoostrožnách. U obranných prvků těchto sídelních objektů, tj. příkopů či valů, byl výzkumem zjištěn jejich přírodní původ, případně původ antropogenní (např. valovité těleso) na lokalitě Chřibský hrádek), ovšem až pozdější, s existencí lokality nesouvisející (ibid.).

Mezi další fortifikace spojované s těžbou v severních Čechách patří také Hamerský Špičák a lokalita na Malém Bezdězu. Tyto lokality byly dříve interpretovány jako předsunutá opevnění blízkých rozsáhlejších hradních objektů (Durdík 2000). V literatuře se interpretace těchto zmiňovaných objektů jakožto sídel horníků objevuje teprve v poslední době, na základě přítomnosti velkého množství stop po těžbě v okolí a v případě Hamerského Špičáku též na základě jména katastrální obce Hamr (Gabriel – Kursová 2012, 247).

Fortifikace Hamerský Špičák je umístěna na oválném svršku kupy. Vnitřní plochu obepíná příkop, který je na hřbetu kupy zdvojený. Zcela jiný charakter má lokalita na Malém

Bezdězu. V tomto případě se nejedná o fortifikační objekt, ale o relikty zástavby, rozprostřené jak na vrcholu kupy, tak také na jejím jihovýchodním úbočí (Gabriel – Kursová 2012, 247).

S drobnými a od hospodářského zázemí izolovanými fortifikacemi spojovanými s těžební činností se v hojné míře setkáváme na území Českomoravské vrchoviny. Takovouto fortifikací byl podle T. Durdíka i předchůdce pozdějšího hradu Orlík u Humpolce. Stavbou vrcholně středověkého hradu byla sice zničena původní situace, přesto můžeme usuzovat, že celková podoba připomínala soudobé tvrze, u nichž dominovala obdélná palácová stavba (Durdík 2010, 178). Jednalo by se tak o kontrolní objekt spojený s těžebními aktivitami v okolí hradu, doloženými ložisky zlata a stopami kutání v bezprostředním sousedství (ibid.). Původní lokalitu Orlík pak T. Durdík srovnává s Hrádkem u Podmok na Golčovskojevíkovsku, který kromě malého paláce zavázaného do zděného ohrazení obsahuje i štítovou hradbu. Taktéž Hrádek u Podmok pak spojuje s těžbou, konkrétně s německými rytíři, kteří měli hrad zbudovat a podílet se na těžbě v jeho okolí (Durdík 2001, 150).

Drobných opevněných poloh spojovaných s těžbou je na Českomoravské vrchovině poměrně velké množství. Detailně se těmto objektům věnoval P. Rous (Rous et al. 2004, 113–127). Zmínit lze např. Hadrburk, Poustevnický rybníček, Smrčensko, Žižkův kopec. Celkem je na Jihlavsku a Havlíčkobrodsku publikováno dvanáct lokalit kladených do souvislosti s hornickým podnikáním (ibid.). Archeologicky pak byla D. Zimolou zkoumána lokalita Burgštl. Výzkum jižně od tohoto opevnění taktéž prokázal existenci hutě na zpracování vytěžené stříbrnosné rudy. Předpokládá se, že na lokalitě bylo ukládáno stříbro před odvozem do mincovny v Jihlavě. Průzkumem byl datován vznik opevnění do druhé poloviny 13. století. V tomto případě je časný vznik doložen také stratigrafií antropogenních objektů v okolí fortifikace, neboť z prostorových souvislostí vyplývá, že opevnění muselo vzniknout ještě před zbudováním vodního náhonu přivádějícího vodu k dolům ve Starých Horách, vyhloubeného roku 1315 (Vilímek 2013 – ústní informace).

U Michalovic na Havlíčkobrodsku se v blízkosti obvalového tahu nacházely v minulosti dva konvexní objekty „tvrzovitého“ charakteru. V devatenáctém století byly tyto homolovité útvary prokopávány v domnění, že se jedná o mohyly. Podle názoru P. Rouse se však jednalo o opevněné hornické objekty náležející dvěma nezávislým vlastnickým subjektům (Rous v tisku).

Na nedalekém Čáslavsku je pak možné zmínit anonymní opevněnou polohu nepravidelného tvaru na ostrožně nad Římovickým potokem nedaleko Římovic, v jejímž okolí byly zjištěny stopy po šachticích (Starý – Šanderová – Tomášek 2001, 88).

Hrádky interpretované v souvislosti s těžbou se nacházejí také na Podblanicku. Přímo na úbočí Velkého Blaníku se nacházejí pozůstatky středověkého opevnění. Lokalita je oddělena od okolí dvojitým, relativně mělkým příkopem. V zadní části lokality pak vystupuje skalní suk, na němž se patrně nacházela hlavní obranná stavba. Fortifikace je rovněž interpretována jako objekt zajišťující nedaleko doloženou těžbu (Sklenářová 2006, 413).

2.1 SLEDOVÁNÍ LOKALIT SOUVISEJÍCÍCH S TĚŽBOU NA PŘÍKLADU ZÁPADNÍCH ČECH

Jak bylo již výše uvedeno, tento sledovaný typ středověkých opevněných lokalit nebyl v minulosti předmětem širšího zájmu badatelů, proto je velmi obtížné vytvořit výčet všech fortifikací spojovaných s těžbou nacházejících se na území České republiky, popřípadě na území Čech v užším slova smyslu. K určité části lokalit byly publikovány jen základní informace bez širšího kontextu. Některé lokality jsou dokonce záměrně tajeny regionálními badateli z důvodu jejich ochrany před detektoráři. Příkladem jsou „těžební hrádky“ na Podblanicku, kde opevnění na Veřejovské skále bylo publikováno až autory pocházejícími z jiných regionů – Z. Procházkou z Domažlic (Procházka 2006, 49–50) a Z. Sklenářovou z Prahy (Sklenářová 2006, 409–414). Blízká podobná lokalita u obce Olešnice se tak zatím v literatuře neobjevila (F. Kafka 2013 – ústní informace).

Jednotlivé fortifikace jsou mnohdy spojovány s těžební činností pouze na základě přítomnosti stop po těžbě v jejich okolí či podle toponomastických názvů. Z těchto důvodů se domníváme, že vytvoření celkového, v ideálním případě konečného soupisu sledovaného typu fortifikací je možné pouze v rámci regionu, s kterým je badatel detailně obeznámen.

V této kapitole tak budou prezentovány lokality spojované s těžební činností nacházející se v západních Čechách, které jsou autorovi této práce dobře známé. Konkrétně bude pozornost věnována území Plzeňského kraje a některým lokalitám bezprostředně za hranicí s dnešním Karlovarským krajem, naopak nebude zohledněno povodí řeky Otavy, patřící v minulosti ke kraji Prácheňskému.

Vznik některých fortifikací spojovaných se získáváním nerostných surovin v Plzeňském kraji bývá kladen již do pravěku. Jde především o hradiště na Domažlicku v oblasti Sedmihoří, kde se spojení osídlení s činností získávání mědi v době bronzové snažila prokázat již E. Čujanová v 60. letech 20. století (Čujanová – Prokop 1968, 312–329). Konkrétně se jedná například o hradiště Darmyšl, Černý vrch a zejména Miřkov, kde byla na

ploše hradiště objevena struska dokládající slévání barevných kovů (Čtverák et al. 2003, 204). Se získáváním drahých kovů pravděpodobně souvisí také hradiště nacházející se na katastru obce Újezd sv. Kříže na Rokycansku. Hradiště zvané Planá či Velká Radná – podle stejnojmenného zlatonosného potoka tekoucího pod lokalitou – bylo osídleno nejpozději v době halštatské (Sklenář 1993, 167). V okolí hradiště jsou zachována rozsáhlá rýžoviště a na vlastní lokalitě se údajně v rámci nelegálních výkopů často nachází velké množství blíže neurčené strusky (J. Příbyl 2012 – ústní informace).

V období raného středověku lze ve spojitosti se získáváním nerostných surovin, v tomto případě železných rud, uvažovat o hradišti Bezemín. V literatuře se v souvislosti s tímto hradištěm poukazovalo na velké množství stop po těžbě v okolí (např. Čtverák et al. 2003, 36). Hypotézu o přímém vztahu mezi hradištěm a přítomností železných rud uvedl do literatury až R. Trnka, který též upozornil na umístění hradiště v neagrárním prostředí a podle dosavadních výzkumů v době existence hradiště v téměř neosídlené oblasti (Trnka 2006, 36). Vyloučit též nelze spojitost železářství s hradištěm Březina na Rokycansku. Na základě nejnovějších výzkumů prováděných v okolí hradiště je možné usuzovat, že daná lokalita mohla být určitým způsobem zainteresována do získávání a následného zpracování železné rudy (Vařeka et al. v tisku). Do souvislosti s rýžováním zlata je pak kladena lokalita na Kočičím vrchu u Všerub. Zjišťovací výzkum prováděný v 80. letech 20. století zde prokázal osídlení ze střední doby hradištní (Čechura 2012, 17). Jádrem hradiště tvořila oválná plošina zabezpečená šíjovým příkopem a kůlovou palisádou (ibid.). Na základě přítomnosti zlatonosných potoků předpokládá M. Čechura souvislost hradiště s rýžováním či získáváním suroviny z povrchových partií (Čechura 2012, 19).

Do doby vrcholného středověku je již kladena řada opevněných sídel spojovaných s těžbou. V tomto období a zejména pak v období pozdního středověku již také existují písemné prameny týkající se hornického podnikání zdejší regionální šlechty. Příkladem může být listina o udělení povolení k dolování drahých kovů v okolí své vsi a hradu Prostiboře, které kolem roku 1340 získal od markraběte Karla Sulek z Prostiboře (Procházka 2004, 80). Privilegia na dobývání kovů na svém panství získali roku 1478 a 1498 také páni ze Švamberka (Rožmberský 2008, 447–448).

Asi nejčastěji zmiňovaným hradem kladeným do souvislosti s těžbou v Plzeňském kraji je hrad na Lazurové hoře na Tachovsku (např. Bělohlávek 1985, 118, Procházka – Úlovec 1988, 46–48). Podle archeologických nálezů měl hrad velmi krátkou existenci, datován je do přelomu 13. a 14. století (Šebesta 1987, 43). Písemné prameny k lokalitě ani její původní jméno nejsou známy. Hradní dispozice představuje klasický bergfritový typ (Durdík

2000, 322). Lokalita je považována za kontrolní a ochranný objekt hornické činnosti, a to nejen pro četné těžební pozůstatky po získávání stříbra – hradní vrch je doslova poset terasovými zářezy se zbytky štol klesajících hluboko do nitra hory, datovaných však až do raného novověku (Hofman 1983, 36) –, ale také z důvodu nalezení středověkých kahánků v předpolí hradu (Procházka – Úlovec 1988, 47).

Dalším hradem spojovaným se získáváním drahých kovů na Tachovsku je hrad v literatuře nazývaný Šelmberk (např. Karel – Krčmář 2006, 228). Toto označení získala lokalita omylem poté, co A. Sedláček zaměnil zmiňovanou lokalitu za dodnes existující nedaleký hrad Schellberk ležící na území Horní Falce (Procházka – Úlovec 1990, 171). Taktéž Šelmberk není zmiňován písemnými prameny a jeho existenci je možno klást do průběhu první poloviny 14. století. Hradu vévodí vysoká skalka, na níž byla hlavní, patrně věžovitá stavba. Pod skalkou jsou dochovány relikt dalšího objektu. Okrouhlý areál hradu je obklopen příkopem a vnějším valem. Interpretace důvodu vzniku hradu se v literatuře objevila poté, co závěrem minulého století objevil J. Miler v okolí zbytků hradu zaniklá rýžoviště. Aktivita rýžování zlata se odráží rovněž v názvu nedalekého, dnes již zaniklého sídelního areálu Zlatý potok. Podle Z. Procházky tak lokalita chránila nejen vlastní rýžoviště, ale i osadu hledačů drahého kovu. Po vyčerpání rudných zásob tak mělo osídlení zaniknout a tím dojít i k opuštění hradní lokality (Procházka – Úlovec 1991, 310).

Zásadní význam pro studium vztahů drobných opevněných sídel a těžebních aktivit v Plzeňském kraji mají realizované výzkumy mikroregionu Strašicko. Na přelomu 70. a 80. let 20. století se touto oblastí zabývali J. Anderle a V. Švábek (Anderle – Švábek 1989, 105–123), v první dekádě 21. století pak K. Nováček (Nováček 2007).

Území Strašicka patřilo nejméně od 14. století k významným železářským oblastem Čech. Původně královský majetek získali roku 1336 Rožmberkové, kteří ačkoli vlastnili např. hrad Zbiroh, si za své správní centrum zvolili právě Strašice, což svědčí o důležitosti daného místa. V této době jsou zde doloženy kapitálově silné hutě s vodním pohonem (Nováček 2007, 164). Strašické hrádky opět nemají oporu v písemných pramenech² a taktéž u nich není doloženo hospodářské zázemí. J. Anderle a V. Švábek tak předpokládají, že hrady na území strašického panství nevznikly jako regulární šlechtická sídla s funkcí rezidence a správního střediska svébytného zboží, nýbrž jako stavby, jejichž úkolem bylo vojensky zabezpečit hospodářské dění, v němž mělo železářství největší váhu (Anderle – Švábek 1989, 111). Podle K. Nováčka pak strašické fortifikace nepředstavují plánovitě budovanou

² Výjimku tvoří správní hrad ve Strašicích a níže zmíněný hrad na Radči. Písemné zprávy vztahující se k druhé z jmenovaných lokalit jsou však problematické.

obránnou a administrativní strukturu, jaké vznikaly v oblastech s těžbou drahých kovů, ale specifickou sídelní formu svobodných hutníků a železářských podnikatelů (Nováček 2007, 163).

Patrně nejzachovalejší pozůstatky v terénu náležejí lokalitě označované jako Melmatěj nebo Vimberk. Dodnes je zde zachován výrazný příkop s vnějším valem. Na vnitřní ploše bez dokladů zděných konstrukcí jsou stopy zahluobeného objektu. Archeologické nálezy datují vznik lokality do 2. poloviny 13. století (Karel – Krčmář 2006, 268). Zánik lokality byl dříve kladen do souvislosti s vojenskou akcí proti Rožmberkům v roce 1352. Drobnou sondáží (vyvolanou nelegálním porušením lokality) provedenou v rámci terénní praxe KAR ZČU byly objeveny zlomky keramiky datované do druhé poloviny 14. či na počátek 15. století, tedy za dosud předpokládanou dobu zániku hrádku (Nováček 2007, 168). Nedaleko od lokality se také nalézá svislá jáma ražená archaickým způsobem, tedy mlátkem a želízem.

Dnes již téměř zaniklou lokalitou je fortifikace Vydřiduch u Svojkovic. Až na široký šíjový příkop a čelo jádra byla lokalita odtěžena lomem. Nálezy dokládají existenci lokality ve 13. až 14. století. Kromě souvislosti s železářským podnikáním se u této lokality v literatuře předpokládá též možnost ochrany dálkové komunikace či výběr mýta (Anderle – Švábek 1989, 118).

Dále je možné zmínit zřejmě nedokončený hrádek na Babské skále nad Vejvanovem, jehož plocha je od návrší oddělena jen z poloviny dokončeným příkopem, a hrad na Radči, který je situován na výrazné skále, na níž ještě koncem minulého století byly patrné základy zdí (pozorování autora). Od návrší je fortifikace oddělena širokým obloukovým příkopem. V předpolí je viditelná zarovnaná plocha, ovšem bez jakéhokoli pozůstatku opevnění. Podle nejnovějšího bádání se zde předpokládají dílny, „kde by se opravovalo a brousilo hornické nářadí“ (Brejcha 2013, 216).

Zcela odlišný charakter má nedávno objevený opevněný kruhový objekt typu motte na okraji lesa jižně od Strašic. Na ploše středového pahorku se projevuje mírná vkleslina obdélného půdorysu o délce čtyř metrů. V sousedství tvrziště jsou patrné stopy malé bezodtokové vodní nádrže se sypanou hrází, u níž byly na povrchu nalezeny zlomky středověké technické keramiky s dehtovým potahem a železářská fayalitická struska (Nováček 2007, 170).

Další oblastí, ve které docházelo v minulosti k získávání kovů a v níž se vyskytují opevněná sídla vztahovaná k těžbě (jež jsou ovšem také bez opory v písemných pramenech), je Manětínsko. Zlato se zde rýžovalo pravděpodobně již v pravěku, o čemž svědčí řada artefaktů zhotovených ze zlata údajně místní provenience, nalezených na významné nekropoli

Manětín-Hrádek (Beneš 1978, 64). Střed oblasti představuje rozsáhlé, dnes zcela zalesněné území, na jehož okraji jsou situovány sledované opevněné polohy. Jednou z nich je i výše zmíněné hradiště na Kočičím vrchu. Manětínsko patřilo původně panovníkovi, který jej v roce 1169 postoupil johanitskému řádu. Historií těžby v tomto prostoru se zabýval např. J. Čechura (Čechura 1985) nebo J. Kořán (Kořán 1988). Výzkum hmotných reliktnů po těžbě přímo v terénu provedla teprve až v posledních letech T. Rovnerová (Rovnerová 2010). Rovnerová spojuje s těžbou hrádek zvaný Nečtinský Špičák³ (Rovnerová 2012, 99). Lokalitu ležící na vrcholku kopce nad Nečtinami představuje příkop oddělující předhradí od jádra, na jehož ploše je patrná prohlubeň po zahloubeném objektu či – podle některých autorů – cisterně (Karel – Krčmář 2006, 153).

Malšín neboli Malý Špičák se v písemných pramenech také neobjevuje. Označení Malšín se vztahuje k nedalekému novověkému dvoru a přenesení tohoto jména na vrch Špičák je až pozdější záležitostí (Rožmberský – Novobilský – Mikota 1999, 9). Srovnaná vrcholová plošina fortifikace je od jihu chráněna příkopem s valovitým tělesem, ke kterému přichází původní cesta. Získané nálezy je možno datovat do druhé poloviny 13. století (ibid.). S těžebními aktivitami je lokalita spojována pro svoji blízkost ke Zlatému potoku a k nedaleké osadě Hůrky, zejména však pro existenci těžebního areálu přímo na temeni Špičáckého vrchu.

Další sledovanou fortifikaci představuje Hrádek Brdo. Nachází se na ostrožně mezi vesnicemi Brdo a Hrádek. Lokalita je oddělena od okolí dnes zčásti srovnanými valy a příkopy. Další příkop ji rozděluje na dvě části beze stop zástavby. V roce 1964 byly východním směrem od Hrádku Brdo objeveny na poli zbytky osady s doklady železářské výroby (hutnické pece). Nálezy z železářské osady (soubor keramiky) byly shodné s nálezy z fortifikace a byly zařazeny do období okolo přelomu 13. a 14. století (Novobilský – Rožmberský 2000, 6). Na fortifikaci byl také nalezen kus ohněm do červena zbarveného pískovce, což vedlo k interpretaci o požáru vedoucím k zániku lokality. „Možná že i ložiska železné rudy v okolí byla již vyčerpána a zdroj příjmů hradního pána z železářské osady vyschl“ (Rožmberský – Novobilský – Mikota 1999, 27).

Pro úplnost uvedme, že jednou z fortifikací na okraji zmíněného lesního komplexu je také hrad Preitenstein. Hradní lokalita leží nad Novoměstským potokem, na němž se nacházejí jedny z nejrozsáhlejších reliktnů po rýžování. Na ploše vlastní lokality byl již

³ Autorka se při svém tvrzení odvolává na V. Kočku (Kočka 1930). V díle tohoto historika ovšem tato informace nebyla nalezena, naopak se domníváme, že v první polovině 20. století lokalita ještě nebyla známa (viz Rožmberský – Novobilský – Mikota 1999, 14).

v pravěku doložen sídelní areál, který měl mít přímý vztah k prehistorické těžbě (Rovnerová 2012, 115). Vrcholně středověký hrad, jehož královské založení není zcela přesvědčivé (Rožmberský et al. 1999, 18), zaujal dřívější badatele především svým půdorysem a neobvykle velkým nádvořím. Prvorepublikový historik V. Kočka předpokládal, že se jednalo o refugium obyvatelstva z okolí (Kočka 2010, 680). T. Durdík pak hradní lokalitu interpretuje jako velká opevněná kasárna (Durdík 2000, 454).

Mezi oblasti s doloženou těžbou kovů ve středověku v Plzeňském kraji, kde jsou známa opevněná sídla, náleží také jižní Podbrdsko. Fortifikace na tomto území interpretuje v souvislosti s těžbou např. M. Novobilský (Novobilský 1999, 22). Tato oblast bude řešena samostatně.

Vedle hradních objektů, které jsou v literatuře spojovány s těžbou, existují také lokality, jejichž hypotetická souvislost s těžebními aktivitami je v literatuře uvedena pouze sporadicky či se jedná o zatím nepublikovaný názor regionálních badatelů. Není bez zajímavosti, že téměř všechny tyto fortifikace leží v širším hraničním pásmu mezi dnešním Plzeňským a Karlovarským krajem, tedy v pásu, kde se rovněž nacházejí regionálně důležitá hornická centra, jako např. Úterý, Křivce nebo Michalovy Hory.

Nejvýchodnější lokalitou je fortifikace Liběšov. Na hraně hlubokého údolí u Bezvěrova se nachází téměř kruhová plošina obklopená příkopem a valem. Na vnitřní ploše jsou stopy po zahloubeném objektu. P. Rožmberský klade lokalitu do souvislosti s těžbou železa na základě početných stop po této činnosti v okolí a na základě absence písemných zpráv a hospodářského zázemí.

O další lokalitě, umístěné na ostrožně nad říčkou Hadovkou u Domaslavy, tzv. Milkově, soudí Z. Procházka, že se jednalo o sídlo majitelů stejnojmenné vsi (Procházka 2007, 41). Uvažuje ovšem současně také o její souvislosti s činností mlýnů a zejména hamrů v údolí pod lokalitou (Procházka 2013 – ústní sdělení).

Na Mariánskolázeňsku, nedaleko obce Prameny je dochováno kruhové tvrziště vymezené výrazným valem a přibližně deset metrů širokým příkopem, který obklopuje středový pahorek. Archeologickým výzkumem byly na středovém pahorku zjištěny pozůstatky objektu z konce 13. či počátku 14. století, v jehož středu stála pec s kamennou klenbou (Buchtele 2000, 41). Objevitel lokality Z. Buchtele o ní uvažuje ve spojitosti s těžbou cínu, nutno ovšem dodat, že tuto interpretaci považuje pouze za jednu z možných, a spíše jako méně pravděpodobnou (ibid.).

Teprve roku 2006 byla objevena do té doby neznámá fortifikace u Bochova. Jedná se o oválnou lokalitu beze stop zástavby na ostrohu nad Bochovským potokem. Fortifikace je

obklopena příkopem a valem porušeným na západní straně zřejmě pozdější těžební činností. Při drobné sondáži ve střední části lokality byla nalezena vrcholně středověká keramika (Hložek et al. 2012, 249). T. Karel, jeden z autorů zaměření fortifikace a příspěvku o lokalitě, se domnívá, že účel tohoto objektu je třeba hledat v souvislosti s horním podnikáním v oblasti Slavkovského lesa (T. Karel 2012 – ústní informace).

Objevení nových, dosud neznámých opevněných lokalit je tedy stále reálné. Příkladem může být zřejmě nedokončená opevněná lokalita na katastru obce Stan, taktéž nedaleko krajské hranice. Je-li autorovi známo, není lokalita publikována a není známa ani žádnému oslovenému regionálnímu badateli. Jedná se o ostrožnu nad Kořenským potokem oddělenou z poloviny od pokračujícího hřebene výrazným, asi tři metry hlubokým příkopem, nad nímž je nasypán val (zjištění autora, březen 2013). Na vlastní vnitřní ploše je viditelná nepravidelná prohlubeň. Celkově objekt značně připomíná lokalitu na Babské skále na Rokycansku. Ačkoliv nebyl autorem získán žádný datovací materiál a z časových důvodů nebylo procházeno širší okolí lokality, které by potvrdilo případné doklady těžby, lze objekt hypoteticky přiřadit k lokalitám souvisejícím s těžbou nerostných surovin na základě názvu obce Vysoké Janné na severu sousedícího katastru a nedaleké vsi Řešánov ležící jižním směrem, dříve zvané Goldwag.

Na území Plzeňského kraje se nacházejí i další jednoduché fortifikace, které se nevyskytují v písemných pramenech. Na rozdíl od výše zmíněných lokalit jsou umístěné v bezprostřední blízkosti novověkých těžebních areálů či osad.

Jednou z nich je dosud nedatované opevnění u sv. Barbory nedaleko Všekar na Staňkovsku. Asi tři sta metrů od barokního kostela, nástupce bývalé kaple, ve středu hornické osady se nachází přibližně čtvercová plošina obklopená příkopem a náspem. Svým provedením připomíná reduty z období třicetileté války. Funkci tohoto objektu jakožto reduty ovšem vyvrátil P. Rožmberský, stejně jako pravěkou fortifikaci či středověkou tvrz (Rožmberský – Brzobohatá 2012, 9).

Další jednoduchou lokalitou nacházející se v blízkosti novověkých těžebních areálů je okrouhlá plošina na upravené homoli nedaleko Sedlce u Plzně. Ačkoliv okolní relikty těžby patrně souvisejí s valdštejnskými železárnami v Sedlci, nepočtený keramický soubor nalezený na lokalitě je datován do poloviny 13. století (Miler – Rožmberský 2000, 25).

Výčet lokalit interpretovaných v souvislosti s těžební činností v této kapitole ukazuje, že i v takovém regionu, jako je Plzeňsko, tedy v oblasti, která nepatří mezi proslulé těžební regiony (nepočítáme-li novověkou těžbu uhlí či vitriolové břidlice), existuje nezanedbatelné množství lokalit sledovaného typu. Věříme proto, že v regionech s dlouhodobou tradicí těžby

může být podobných fortifikací, jež nebyly publikovány nebo byly publikovány pouze v regionálních periodikách s tematickým zaměřením, ještě celá řada.

Jak již bylo výše uvedeno, interpretace probíhá zejména na základě přítomnosti těžby v okolí lokalit, popřípadě na základě pomístních názvů souvisejících se sledovanou problematikou. Domníváme se, že tento postup je v zásadě správný, je ovšem potřeba jej ověřit pomocí exaktnějších metod na početně větším vzorku lokalit.

3. TESTOVÁNÍ HYPOTÉZY V RÁMCI CELÝCH ČECH

V této kapitole bude zjišťován eventuální vztah mezi sledovanými lokalitami a těžbou v rámci celých Čech, zejména v prostředí GIS. Současně bude provedena vektorová syntéza. Výsledky z databáze budou taktéž prezentovány formou grafické vizualizace.

3.1 OVĚŘENÍ VÝCHOZÍ HYPOTÉZY

Metoda archeologického poznávání je založena na analýze, syntéze struktur a interpretaci, přičemž tyto fáze se stále opakují, čímž dochází k prohloubení poznání určité skutečnosti. Nezbytná je však přítomnost předběžného teoretického modelu (Neustupný 2007). Hypotéza je vždy po provedení analýzy, syntézy a interpretace buď vyvrácena, nebo nikoliv, čímž zůstává nadále platnou a dochází k jejímu dalšímu testování. Při tomto testování dochází k vytvoření dalších, již konkrétnějších hypotéz. Vytváření konkrétnějších hypotéz ovšem vyžaduje již prokázanou (tedy doposud nevyvrácenou) obecnější (nadřazenou) hypotézu. Zvolená hypotéza v této práci vychází z deduktivního přístupu, tj. myšlenkového postupu od obecného k jednotlivému. V následujících odstavcích bude proto testována doposud platná obecnější hypotéza zaměřená na řešenou problematiku.

V našem případě představuje obecnější hypotézu tvrzení, že sledované fortifikace, tj. různé hrádky či tvrziště, u nichž se nedochovalo původní jméno a nemají přímou vazbu na vesnické osídlení, měly funkci odlišnou od hradů se správně-hospodářskou či rezidenční funkcí a od tvrzí umístěných ve vesnickém prostředí, a jejich vznik byl tedy motivován jiným specifickým účelem. Vlastní účel těchto lokalit je pak navržen v konkrétnější hypotéze.

U sledovaného typu lokalit byla možnost souvislosti jejich vzniku a funkce s těžebními aktivitami předpokládána v literatuře již v řadě případů (např. Durdík 2000, Gabriel – Smetana 2005, Rous et al. 2004). V této kapitole bude předložená hypotéza o vzniku studovaných lokalit za určitým specifickým účelem testována na základě vizualizací. Jako první byly vybrány lokality, u nichž neznáme jejich původní jméno, nezmiňují se o nich

ani soudobé písemné prameny a nejsou situované v prostoru sídelních areálů. Základním zdrojem pro výběr těchto objektů byla dvě encyklopedická díla: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů* (Durdík 2000) a *Encyklopedie českých tvrzí* (Svoboda et al. 1998, 2000, Úlovec et al. 2005). Dále byly zvoleny modely možných účelů vzniku lokalit převzaté z literatury, konkrétně dva modely reprezentující funkci běžných hradních objektů a dva modely předpokládající specifický účel těchto fortifikací.

První model tedy předpokládá, že se jednalo o sídla pozemkových vlastníků, jejichž predikáty neznáme, písemné prameny o nich se nedochovaly a taktéž se z určitého důvodu nezachovaly viditelné pozůstatky po hospodářském zázemí. V takovém případě lze očekávat, že lokality budou relativně rovnoměrně rozmístěné po celém území Čech, spíše v úrodných oblastech.

Další testovanou možností je, že se nejednalo o hospodářsky správní sídla či reprezentativní rezidenční objekty, ale o objekty, které v rámci sídelní struktury přesto zastávaly funkci hradů či tvrzí. Mohly být sídlem manů, objektem zajišťujícím velká šlechtická nebo klášterní dominia či kolonizačním provizoriem.

Hypotézu ryze účelového důvodu vzniku těchto lokalit představuje uvažování o sledovaných fortifikacích jako o strážních a kontrolních bodech na dálkových komunikacích.

Poslední testovaný teoretický model vychází z předpokladu, že tento typ lokality mohl být nějakým způsobem zainteresován do těžby a zpracování nerostných surovin.

Zmíněné teoretické modely byly tedy podle předpokládaného účelu vzniku a funkce lokalit označeny následujícím způsobem: (a) panská sídla neznámých šlechtických držitelů, (b) zajištění šlechtických panství či klášterních dominií, (c) strážní body na zemských stezkách, (d) kontrola a ochrana hornických aktivit.

Následný soupis představuje lokality, jež byly vybrány pro testování předběžné hypotézy výhradně pro potřeby této kapitoly. V rámci vlastní analýzy budou vybrány lokality podle mírně odlišných kritérií a z širší škály publikací.

3.1.1 Soupis lokalit sledovaných v této kapitole

BEISTEIN (okr. Jindřichův Hradec), BETLÉM (okr. Karlovy Vary), BĚLUŠICE (okr. Jičín), BOLKOV (okr. Trutnov), BORŠOV NAD VLTAVOU (okr. České Budějovice), BRADLO (okr. Trutnov), BUDIŠ (okr. Louny), BYSTRÝ (okr. Náchod), CEJŘOV – VALY (okr. Chrudim), ČERTOVA RUKA (okr. Turnov), DRÁBOVNA (okr. Jablonec nad Nisou), DRÁBSKÉ SVĚTNIČKY (okr. Mladá Boleslav), DUBENEC 2 (okr. Trutnov), DUBINA

(okr. Karlovy Vary), DUBJANY (okr. Plzeň-sever), DVORCE (okr. Příbram), DVORY (okr. Prachatice), FUNKŠTEJN (okr. Karlovy Vary), HACPUREK (okr. Pelhřimov), HANUSOVY ZÁMKY (okr. Chrudim), HAUSBERK (okr. Český Krumlov), HENGST (okr. Příbram), HLAVAČOV (okr. Ústí nad Orlicí), HLUBOKÁ (okr. Cheb), HOMOLE (okr. Náchod), HOMOLE (okr. Praha-západ), HORKA (okr. Liberec), HOŘEHLEDY (okr. Plzeň-jih), HRADNÍKY (okr. Ústí nad Orlicí), HRAD NA BABSKÉ SKÁLE (okr. Rokycany), HRAD NA KONVALINKOVÉM VRŠKU (okr. Česká Lípa), HRAD NA RADČI (okr. Rokycany), HRAD NA STOŽECKÉ SKÁLE (okr. Prachatice), HRAD NA ZÁMECKÉM VRCHU (okr. Trutnov), HRAD U BEZNÍKA (okr. Jičín), HRAD U BOŽANOVA (okr. Náchod), HRAD U BRANDOVA (okr. Most), HRAD U BRTNÍKŮ (okr. Děčín), HRAD U HORNÍCH VLČIC (okr. Trutnov), HRAD U HVĚZDY (okr. Česká Lípa), HRAD U KLUKU (okr. Česká Lípa), HRAD U KRÁLOVKY (okr. Beroun), HRAD U LOUBÍ (okr. Česká Lípa), HRAD U MALÉ LHOTY (okr. Jičín), HRAD U NEKOŘE (okr. Ústí nad Orlicí), HRAD U STRAŠÍNA (okr. Klatovy), HRAD U VELENIC (okr. Česká Lípa), HRAD U VLČÍ HORY (okr. Děčín), HRAD V DOLNÍ CHŘIBSKÉ (okr. Děčín), HRÁDEK U LÁZNÍ BĚLOHRAD (okr. Jičín), HRÁDEK U LOVČIC (okr. Příbram), HRÁDEK U PODMOK (okr. Havlíčkův Brod), HRÁDEK U ŠVÁRCOVY LHOTY (okr. Jičín), HRÁDEK U TŘEBONÍNA 1 (okr. Kutná Hora), HRÁDEK U TŘEBONÍNA 2 (okr. Kutná Hora), HRADIŠTĚ NAD JAVORNICÍ (okr. Plzeň-sever), HRADIŠTĚ U DOLNÍCH ŠTĚPANIC (okr. Semily), HRUŠKOVÁ (okr. Sokolov), HYNŠTA (okr. Mladá Boleslav), CHÁBORY (okr. Rychnov nad Kněžnou), JEZDEC (okr. Liberec), KLAMORNA (okr. Mladá Boleslav), KOKOŘÍN (soubor světniček v pískovcovém bloku, okr. Mělník), KOŠÍK (okr. Beroun), KOZLOV (okr. Semily), KŘÍDA (okr. Česká Lípa), KYŠPERK (okr. Ústí nad Orlicí), LAZUROVÁ HORA (okr. Tachov), LEVÍN (okr. Semily), LIBĚŠOV (okr. Plzeň-sever), LIBIŠ (okr. Mělník), LINA (okr. Louny), MALEČ (okr. Chrudim), MALŠÍN (okr. Plzeň-sever), MAZOVA HORKA (okr. Liberec), MILČANY (okr. Česká Lípa), MÍTOV (okr. Semily), NEČTINSKÝ ŠPIČÁK (okr. Plzeň-sever), NEUHAUS (okr. Cheb), NEZNÁMÝ HRAD U ALBRECHTIC (okr. Most), NOVÝ HRAD U STRÁŽE (okr. Tachov), OBJEKT U KYJOVA (okr. Děčín), OPEVNĚNÍ U ŠVÁBŮ (okr. Česká Lípa), OSTRÝ (okr. Klatovy), PAŘÍZEK (okr. Jičín), PETROVICE (okr. Klatovy), PETŘÍKOVICE (okr. Trutnov), PŘÍKOPY (okr. Domažlice), PURKHÝBL (okr. Trutnov), PUSTOHRAD (okr. Jičín), PUTKOV (okr. Prachatice), RADVANICE (okr. Trutnov), RANKOVICE (okr. Karlovy Vary), ROHOZNICE (okr. Pardubice), ROZPAKOV (okr. Klatovy), SKALNÍ HRAD (okr. Liberec), SMRKOVICE (okr. Písek), SPOLÍ

(okr. Český Krumlov), STRÝCKOV (okr. Benešov), STARÉ HRADY (okr. Mladá Boleslav), STRAŠNÁ SKÁLA (okr. Plzeň-jih), SUCHOTLESKY (okr. Chrudim), ŠLUSPÁRK (okr. Jičín), TĚŠOV (okr. Cheb), TŘEBONÍN (okr. Kutná Hora), TURYNĚ (okr. Praha-západ), UDÁNKY (okr. Svitavy), VARTA (okr. Trutnov), VELKÝ VŘEŠŤOV (okr. Trutnov), VIMBERK (okr. Rokycany), VÍTĚJOVICE (okr. Prachatice), VRABINA (okr. Plzeň-jih), VRAŽBA (okr. Hradec Králové), VYDŘIDUCH (okr. Rokycany), VYSOKÁ (okr. Havlíčkův Brod), VÝROV (okr. Náchod), WEISSENSTEIN (okr. Ústí nad Labem), ZÁMECKÝ VRCH (okr. Česká Lípa), ZBINSKO (okr. Česká Lípa), ZDISLAV (okr. Chrudim), ZKAMENĚLÝ ZÁMEK (okr. Chrudim), ŽDÍREC (okr. Semily), ŽEHUŇ (okr. Nymburk), ŽELEZNICE (okr. Jičín)

3.1.2 Vlastní postup

Vlastní testování zvolených modelů bylo provedeno formou vizualizace v geografických informačních systémech (GIS). Běžné mapy obsahují velké množství informací, v nichž lze snadno přehlédnout případné prostorové vztahy mezi dvěma různými typy objektů. Prostředí GIS umožňuje v případě potřeby zobrazení pouze vybraných vrstev. Každá vrstva může představovat jakýkoli vybraný typ objektu. Jednotlivé vrstvy je pak možno libovolně zobrazovat a kombinovat, čímž lze vytvořit pohled, na němž je možné akcentovat prostorové vztahy mezi jednotlivými druhy vybraných objektů.

Nejdříve bylo potřeba vytvořit základní vrstvu vybraných lokalit. V případě lokalit vybraných na základě výše uvedených kritérií z díla *Encyklopedie českých tvrzí* bylo využito digitální mapy vzešlé z projektu Katedry archeologie ZČU s názvem *e-Tvrze*. Cílem studentského projektu bylo provést konverzi jednotlivých lokalit do datové vrstvy GIS. U některých záznamů bylo nutné upřesnění jejich polohy, protože v knize nebyla pro účely vnesení do mapy dostatečně specifikována (Šmejda 2008, 186).

Lokality zjištěné v *Encyklopedii českých hradů* bylo nutné vkládat do digitální vrstvy jednotlivě. Aby zasazení do souřadnic bylo co nejpřesnější, byly využity veškeré běžně dostupné internetové mapové aplikace, např. ortofotomapy, terénní či turistické mapy. Výsledkem pak byl digitální bodový symbol obsahující přesné souřadnice lokality.

Tato základní vrstva byla následně zkombinována s jinou vrstvou, představující určitý typ objektů vybraných podle příslušné hypotézy vycházející z konkrétního předběžného teoretického modelu.

3.1.3 Testování jednotlivých hypotéz

Panská sídla neznámých šlechtických držitelů

V minulosti byly tyto fortifikace interpretovány jakožto feudální sídla dnes již neznámých držitelů. V mnohých případech bylo běžné, že s konkrétním objektem sledované kategorie byl spojen některý ze šlechtických rodů držící některé z okolních panství. Další variantou bylo ztotožnění objektu se sídlem zmíněným v písemných pramenech, ovšem v terénu doposud nezjištěným; jako příklad lze uvést Hrádek u Domaslavi (Procházka 2007, 41).

Předpokladem vizualizace je, že tento typ lokalit se bude vyskytovat na shodných místech jako ostatní lokality známé z dobových písemných pramenů, samozřejmě v podstatně menším počtu. Naopak v případě, že se tento typ fortifikací bude kumulovat jen na určitých místech, lze předpokládat, že účel objektů bude souviset s tím, co je zastoupeno v oblastech, v nichž ke shlukům lokalit dochází.

Dalším předpokladem pro uvažování o těchto lokalitách jakožto o „běžných“ šlechtických sídlech je, že jejich počet by měl převládat v zemědělsky příhodných polohách.

Jako podklad pro vytváření vizualizace byla použita výškopisná mapa převzatá ze státní internetové aplikace ČUZak Cenia_dm25.

Zajištění šlechtických panství či klášterních dominií

Další testovaná hypotéza předpokládá, že se jednalo o tzv. kolonizační provizoria, popřípadě o objekty zajišťující klášterní dominia. Takový model je předpokládán např. na Trutnovsku (Wolf 1999, 107–116), kde měl popisovaný typ fortifikace v rámci kolonizace oblasti zakládat šlechtický rod Švábeniců.

V případě fortifikací vázaných na klášter mohlo jít o sídlo mana nebo se mohlo jednat o strážní objekt na hranicích klášterního dominia, o čemž se uvažuje např. v případě lokality Nimrod na Tepelsku (Karel – Knoll – Krčmář 2009, 122).

Pro potřeby vlastního testování byla zvolena již existující digitální vrstva Cenia_dm25 (ČUZak) obsahující přesné souřadnice potřebné k zobrazení vybraných objektů, jako jsou města, hranice krajů, vodní toky apod.

Pro kláštery bylo však potřeba vytvořit samostatnou vrstvu. Za podklad pro její tvorbu posloužila *Encyklopedie českých klášterů* (Vlček – Sommer – Foltýn 1998), z níž byly vybrány kláštery, konventy a komendy, u nichž lze předpokládat různé formy hospodářské činnosti. Objekty např. medikantských řádů či čistě špitálních kongregací nebyly zastoupeny.

Naopak objekty řádů mnišských, řeholních a rytířských zohledněny byly. Časovým mezníkem pro výběr klášterů (a podobných kanonií nemonastických řádů) byl jejich vznik v době před husitskými válkami. Nacházelo-li se v jedné lokalitě klášterů několik, byl pro lepší orientaci použit pouze jeden symbol.

Strážní body na zemských stezkách

Jedná o jednu z nejčastějších interpretací zkoumaných lokalit. Podle předběžného teoretického modelu sloužily takové lokality ke kontrole zemských stezek, popřípadě k vybírání mýta. Příkladem může být lokalita Vydřiduch na Rokycansku, na jejíž funkci lze usuzovat již z názvu. Analogií by mohl být hrad Karlsfried v Lužických horách, nacházející se v bezprostřední blízkosti dnešní státní hranice. Opevnění by obývala jen malá posádka, a k tomuto ryze vojenskému objektu by tak hospodářské zázemí nebylo potřeba.

Podkladem pro vznik digitální vrstvy zemských stezek byl jejich průběh ve středověkých Čechách publikovaný v díle *Dějiny hmotné kultury II* (Petráň 1985). Podrobnost, s níž byly jednotlivé trasy do prostředí GIS zaneseny, se liší. V případě publikovaných cest, jako je např. Norimberská stezka (Široký – Nováček 1998, 59–71) nebo Zlatá stezka (Kubů – Zavřel 2007), je průběh trasy dostatečně podrobný. V případě některých úseků zemských stezek v Plzeňském kraji, které jsou autorovi známé přímo z terénu, se přesnost pohybuje v rozmezí několika metrů. V případě jiných zemských stezek, zejména těch na východě Čech, však byla jejich poloha udávána pouze podle určitých míst, např. center měst, kudy konkrétní stezka procházela. Při případném přiblížení v příslušné aplikaci GIS tak lze shledat, že původní trasa zemské stezky je graficky znázorněna na místě současné státní silnice. Pro účely vizualizace v rámci celých Čech je však tento postup zcela dostačující.

Kontrola a ochrana hornických aktivit

Poslední hypotéza, která byla testována, předpokládá přímou souvislost mezi danými fortifikacemi a těžebními aktivitami. Podle této teorie mohly sledované lokality sloužit k ochraně či kontrole těžebně zpracovatelského areálu, k deponování rudniny a získaného kovu, k ochraně technologických zařízení, k testování a zpracování vytěžené rudy apod.

Zatímco u testování ostatních hypotéz bylo snáze určitelné, jaký konkrétní typ objektu má být pro vizualizaci zvolen, v tomto případě byl výběr objektů problematičtější. Forma a velikost pozůstatků po těžbě nerostných surovin se značně liší v návaznosti na rozsah rudních ložisek. V oblasti Českého masivu, v níž lze z geologického hlediska předpokládat existenci kovových rud ve značné části území (nehledě na možnost získávání kamenné

suroviny či hlíny), se lze téměř po celém území setkat jak s pozůstatky po velkých těžebních areálech, tak s izolovanými prospekčními jámami.

Pro testování této hypotézy byly tedy zohledněny oblasti s možným výskytem zlata (jako zástupce drahých kovů) a místa, kde bylo v minulosti získáváno železo – nejčastěji těžený a využívaný kov.

Jako podklad pro digitalizaci výskytu zlaté rudy posloužila metalogenetická mapa zlata Českého masivu (Morávek 1983). Zobrazená území s výskyty zlaté rudy byla též přetransformována do prostředí GIS.

V případě vizualizace železné rudy nebyl však tento postup možný, neboť její různé druhy se vyskytují téměř na celém území Čech. Byla proto využita databáze z diplomové práce J. Hrubého (Hrubý 2008), jež vychází z díla *Topografická mineralogie Čech I–VIII* J. Kratochvíla (Kratochvíl 1957–1966). Jedním z cílů Hrubého diplomové práce bylo převést každý záznam z Kratochvílova katalogu jako prostorový bod do GIS vrstvy. Tato vrstva sama o sobě není pro tuto studii vhodná, neboť obsahuje příliš mnoho bodů, které zaplňují velkou část plochy. Informace o případném vztahu s vybranými fortifikacemi se tak z důvodu nepřehlednosti ztrácí. Bylo proto přistoupeno k transformaci bodové vrstvy na vrstvu tvořenou prostorově ohraničenými polygony, přičemž došlo k jejich rozdělení do tří stupňů podle intenzity výskytu záznamů, tj. místa získávání železa. Výsledkem je tedy vrstva tvořená polygony, jež jsou označeny třemi odstíny určité barvy, přičemž každý odstín vypovídá o intenzitě vyskytujících se záznamů: světlý odstín značí menší počet záznamů, tmavý odstín pak představuje jejich výraznou kumulaci.

3.1.4 Výsledky jednotlivých vizualizací

Panská sídla neznámých šlechtických držitelů

Základní vrstva obsahuje 127 vybraných studovaných lokalit (obr. 1). Ze zobrazení vyplývá, že na určitých místech dochází k jejich kumulaci. Byl proto vytvořen pohled znázorňující základní vrstvu sledovaných objektů společně se všemi lokalitami zahrnutými v obou encyklopediích (obr. 2). Značná část objektů, zejména tvrzí, pochopitelně vznikla až později, v době, kdy se již existence sledovaných fortifikací nepředpokládá. Účelem této vizualizace je určit, zda kumulace vybraných fortifikací odpovídají shlukům ostatních lokalit. Z vytvořeného pohledu je patrné, že na územích, kde se ostatní lokality kumulují (např. Klatovsko), se sledované lokality shlukují jen v některých případech, což podporuje

domněnku, že jejich četnost není přímo úměrná počtu výskytu ostatních opevněných lokalit, a jedná se tedy zřejmě o lokality se specifickým účelem vázaným na konkrétní území.

Stejně tak vizualizace (obr. 3) nepotvrzuje převahu lokalit v úrodných oblastech, naopak je zřejmé jejich umístění spíše v oblastech horských.

Zajištění šlechtických panství či klášterních dominií

Následné zobrazení představuje území Čech s vyznačenými městy a nejdůležitějšími vodními toky (obr. 4). V daném měřítku není z důvodu značné nepřehlednosti možné zobrazit všechna, byť jen významnější šlechtická panství (nehledě na jejich neustálou proměnu). Z tohoto důvodu byl zohledněn vždy ten šlechtický rod, který byl v dané oblasti, v níž dochází ke shlukům fortifikací, spojován s její kolonizací. Výsledkem je zjištění, že např. v oblasti Trutnovska, kde se rod Švábeniců podílel na kolonizaci, se lokality skutečně vyskytují v hojném počtu. Vystává ovšem otázka, proč se podobné shluky neobjevují také v jiných částech Čech, kde docházelo ke kolonizaci přičiněním jiných rodů. V případě rodu Rožmberků dochází ke kumulaci těchto objektů na Strašicku, které ovšem bylo stranou jejich hlavního dominia.

Kláštery (a také konventy a komendy) jsou na zobrazení označeny žlutým křížkem. Podobně jako u šlechtických panství z prostorové vizualizace nevyplývá, že by oba druhy objektů měly mít nějakou prostorovou souvislost. Také v případě hypotézy, že by se mělo jednat o hraniční objekty klášterních dominií, by se dalo spíše očekávat, že lokality budou vytvářet jakési prstence. Lokality jsou však v rámci eventuální hranice často blízko u sebe. Vytvořená vizualizace tuto hypotézu tedy příliš nepodporuje.

Strážní body na zemských stezkách

Zemské stezky jsou ve vizualizaci vyznačeny modrými liniemi (obr. 5). 16,5 % vybraných lokalit je umístěno přímo na znázorněných trasách nejdůležitějších cest, v případě jiných lokalit je viditelná jejich blízkost k zemské stezce. V závislosti na použitém měřítku však může být skutečná vzdálenost určité fortifikace (znázorněné bodem) od stezky i několik kilometrů. Nelze tedy předpokládat ve všech případech přímou vazbu ve formě např. vybírání mýta, na druhou stranu ovšem nelze vyloučit vizuální kontrolu trasy i na větší vzdálenost. Kumulace sledovaných lokalit se projevuje zcela mimo trasy pouze v Podkrkonoší a v jihozápadních Čechách. V tomto případě k vyvrácení hypotézy nedošlo.

Kontrola a ochrana hornických aktivit

Vytvořená vizualizace (obr. 6) zobrazuje kromě vybraných fortifikací a hranic krajů České republiky místa, na nichž lze z geologického hlediska očekávat výskyt zlata. Tři odstíny modré barvy pak označují území, na nichž se v minulosti získávalo železo. Tmavší odstín představuje území se zvýšenou aktivitou získávání železné rudy.

86,6 % lokalit leží v místech vhodných pro získávání kovových nerostných surovin. Pouze 13,4 % (17 objektů) se nachází mimo tato území. Vysoké procento lokalit se tedy prostorově shoduje s testovanými subjekty. Důvodem pochopitelně může být větší plocha testovaného území, čímž vzniká větší pravděpodobnost, že se sledované lokality budou častěji na těchto polygonech zobrazovat. Při pohledu na vizualizaci je ovšem patrné, že se shluky vybraných fortifikací se znázorněnými polygony často překrývají v místech, kde se překrývají rovněž barevně odlišné polygony.

Na základě této vizualizace se tedy zdá tato interpretace zkoumaných fortifikací jako nejpravděpodobnější. Podobně jako u ostatních testovaných modelů je však třeba zmínit, že určitá část lokalit leží mimo území vhodná k získávání nerostných surovin, třebaže na rozdíl od ostatních vizualizací se jedná o procento velmi nízké.

3.1.5 Celkové zhodnocení

V rámci celkového zhodnocení byla vytvořena závěrečná vizualizace (obr. 7) kombinující obě vrstvy z obou posledních testovaných teoretických modelů. Z předkládaného zobrazení je patrné, že jen minimum lokalit je umístěno mimo znázorněné plochy představující místa související s předpokládanými specifickými účely. Velikost měřítko pochopitelně znemožňuje vyvozovat širší závěry (v příslušné aplikaci GIS je ovšem možné přiblížení a tím zjištění přesných vzdáleností), přesto lze konstatovat, že hypotéza o vybraných lokalitách jakožto sídelně správních panských sídlech se nepotvrdila. Nelze sice vyloučit, že v jednotlivých případech mohla lokalita jako panské sídlo skutečně sloužit, celkově však byl sledovaný druh lokalit patrně budován za odlišným, specifickým účelem.

Z testovaných teoretických modelů se pak jako nejpravděpodobnější zdá souvislost sledovaných fortifikací s těžbou nerostných surovin. Předběžný teoretický model je však nutno dále a detailněji testovat.

3.2 SPECIFIKACE KONTEXTU

Před realizací vlastní analýzy je nutné vytvoření teoretického modelu a provedení specifikace kontextu (Neustupný 2007, 78). Zatímco zdrojem pro tvorbu teoretického modelu mohou být nejrůznější vzory z živé kultury, historie, etnografie atd., ke specifikaci kontextu dochází výlučně na základě již vytvořeného předběžného teoretického modelu.

Předběžný model v této studii vychází na jedné straně z hypotézy testované v předchozí kapitole a na druhé straně z poznatků uvedených v literatuře. V kulturně blízkém prostředí se lze setkat se třemi druhy opevnění zabezpečujícího těžbu. „Jednou z forem je opevnění vlastního areálu, druhým typem je hrad nebo tvrz v prostoru sídliště a dolů a třetí typ představuje hrad nebo město opevněné hradbami nacházející se v blízkosti areálu.“ (Hrubý 2011, 272) Zmíněný „hrad nacházející se v blízkosti areálů“ je tak modelem pro typ fortifikací sledovaný v této práci.

Na základě hypotézy testované v předchozí kapitole a přijetí konkrétního modelu z literatury lze stanovit následující teoretický model: opevněné lokality na území Čech bez přítomnosti hospodářského zázemí, vzdálené od doložených sídelních areálů a nezmiňované dobovými písemnými prameny sloužily určitému specifickému účelu. Tento účel souvisel s aktivitami získávání nerostných surovin v okolí jednotlivých lokalit.

Předběžný teoretický model tedy vychází z předpokladu, že fortifikace bez předhradí, často vzdálené od sídelní sítě, neplnily běžnou úlohu sídla. Jejich účel byl tedy zcela odlišný od ostatních šlechtických hradů. Proto se tento typ fortifikací neprojevil v písemných pramenech, v nichž se opevněná sídla vyskytují nejčastěji v souvislosti se šlechtickým majitelem či v rámci soupisu majetku náležejícího k hradu.

Na základě daných předpokladů byly vybrány opevněné lokality, které splňovaly následující podmínky: (a) lokality jednodílné dispozice, (b) vzdálenost od případného hospodářského zázemí větší než 0,5 km, (c) absence písemných pramenů.

Tato kritéria samozřejmě nemusejí ve všech případech odpovídat současné situaci. Je pravděpodobné, že v některých případech se původně jednalo o dispozice vícedílné, předhradí však bylo později zničeno nebo mělo charakter lehčí konstrukce, a tudíž se žádné pozůstatky nedochovaly. U jiných lokalit však okolní terén umístění hospodářské složky hradu zcela vylučuje.

Zvolená vzdálenost lokality od eventuálního zázemí je 0,5 km; nejedná se tedy o bezprostřední zázemí. Vzdálenost byla vždy měřena od fortifikace do středu nejbližší vesnice či k nejbližšímu dvoru. Lze samozřejmě počítat též s možností zaniklé vesnice

v bližší vzdálenosti; vzhledem k množství lokalit ovšem nebylo možné situaci ověřovat v terénu, proto byly použity výhradně informace z literatury a z běžně dostupných mapových podkladů.

Také absence písemných pramenů k lokalitě nemusí mít žádnou souvislost s její funkcí; v některých případech jde pravděpodobně o lokality sídelně-hospodářského účelu, u nichž se písemné prameny pouze nedochovaly. Toto kritérium proto slouží pouze jako pomocné.

Jednotlivé lokality byly excerpovány z nejrůznějších publikací (*Encyklopedie českých hradů*, *Encyklopedie českých tvrzí*, edice *Zapomenuté hrady, tvrze a místa*, tzv. Čížkova sbírka ad.) a archeologických, stavebně historických a zejména kastelologických periodik a sborníků, jako jsou *Archaeologica historica*, *Dějiny staveb*, *Casteollogica Bohemica*, *Hláska*, *Stříbrná Jihlava*, *Časopis Společnosti přátel starožitností* aj.

Podle zvolených kritérií bylo v rámci celých Čech vybráno sto lokalit. Celkový počet všech zjištěných lokalit toto číslo příliš nepřevyšoval, některé sporné lokality nebyly však z důvodu zachování snadno dělitelného čísla zohledněny.

3.3 ANALÝZA

V rámci analýzy dochází k rozkladu kontextu na entity a kvality. V tomto případě představují entity sledované opevněné lokality a kvality pak jejich vybrané vlastnosti, formální znaky a prostorové souvislosti s okolím. Taktéž pro výběr kvalit je nezbytností přítomnost předběžného teoretického modelu, na jehož základě jsou jednotlivé kvality vybírány. Zvolené kvality jsou pak klíčové pro následnou syntézu struktur, jejíž výsledek vede k ověření dané hypotézy. Na základě výše zmíněného teoretického modelu vytvořeného za účelem této práce budou vybrány kvality takového charakteru, aby byly získány informace o přítomnosti těžební činnosti v okolí lokalit a informace týkající se vlastního vzhledu jednotlivých lokalit. Bude tedy provedena analýza kontextu pomocí deskriptivních systémů neboli deskripce. Využity budou deskripce dichotomické a nominální.

3.3.1 Deskripce

Vlastní deskripce byla provedena v programu Microsoft Access 2000. Do vytvořeného formuláře byly k vybraným objektům (sledovaným lokalitám) zadávány jednotlivé zvolené deskriptory. Výběr vlastních deskriptorů (kvalit) byl limitován počtem dostupných informací k jednotlivým lokalitám a též možností srovnání se všemi ostatními lokalitami. Z tohoto

důvodu v některých případech docházelo k zaznamenávání informací jen obecnějšího rázu. V případech, kde zdrojový pramen umožňoval zaznamenání informace konkrétněji a adekvátně ke všem vybraným lokalitám, byla pochopitelně snaha o zaznamenání konkrétnějšího údaje. V mnoha případech byly publikovány jen základní informace; informace týkající se okolního terénu se pak v souvislosti s publikováním lokality prakticky nevyskytují (nepočítáme-li konstatování přítomnosti např. nedaleké zemské stezky či reliktní po kutání v blízkosti lokality). Příčinou je rozdílný stupeň poznání jednotlivých sledovaných fortifikací.

Zjišťované deskriptory byly rozděleny do tří základních okruhů. První okruh představuje základní identifikační informace, jako je jméno lokality, katastr a okres. Informace získávané k druhému okruhu jsou zaměřeny na podobu lokality a její umístění v terénu. Tento okruh je dále rozdělen na zjištění týkající se formy opevnění lokality a na sledování zástavby vnitřní plochy fortifikace. Třetí okruh pak zahrnuje deskriptory týkající se eventuální těžby v okolí lokality.

3.3.2 Jednotlivé záznamy

Datace

V tomto případě byla zaznamenávána datace lokality, respektive datace nejstarších zjištěných nálezů, které mohou svědčit o době vzniku fortifikace. V některých případech je publikováno k určité lokalitě bližší určení datovacího materiálu (např. konec 13. století), v této práci však bylo zaznamenáváno vždy století celé. Důvodem je snaha o co největší přehlednost v rámci grafického znázornění, ale také problematické určování datace keramiky, nejčastějšího datovacího materiálu. Z důvodu eliminace eventuálních chyb vzniklých při datování keramiky různými badateli, kdy jedna a táž keramika může být kladena do rozdílných časových úseků, bylo shledáno jako optimální zaznamenat vždy jen celé století. Do příslušné databáze pak byla jednotlivá století vkládána pod následujícími písmennými symboly: 13. století (A), 14. století (B), 15. století (C), nedatováno (D). 12. století bylo zastoupeno pouze v jednom případě, a to Hrádku u Třebonína II na Kutnohorsku.

Výška nad mořem

Ke zjišťování nadmořské výšky jednotlivých lokalit byly využívány běžně dostupné mapové aplikace internetových portálů Seznam.cz a Google.com. V rámci deskripce pak byla do databáze zanesena hodnota odpovídající vždy určitému intervalu podle zjištěné nadmořské výšky. Tento interval byl stanoven po 50 metrech (200, 250, 300, 350 m n. m. atd.).

Např. v případě lokality nacházející se v nadmořské výšce 225 m n. m. byla do databáze zadána hodnota 250.

Umístění

Důvodem ke zvolení této kategorie byla snaha o zjištění nejčastější polohy, v níž byly jednotlivé lokality budovány. Výsledek představující časté zastoupení určité polohy by případně mohl přiblížit možný účel těchto staveb. V případě nejčastějšího umístění (např. v údolí vodotečí) by tento výsledek mohl svědčit o přímém zapojení do zpracovatelských aktivit souvisejících s využíváním vodního toku. Naopak převládající tendence umístění v extrémně situovaných polohách, ovšem s širokým rozhledem do okolí, by svědčil spíše o signalizační a kontrolní funkci. Bylo proto zvoleno následujících sedm typů možného umístění:

A – V údolí – První typ představuje polohu lokality v údolí. Fortifikace je umístěna v nivě vodoteče, sevřená údolními svahy. Příkladem je Turyň u Jílového.

B – Na rovině – Lokality umístěné v této poloze mohou být rovněž umístěny v nivě vodoteče, jejich okolí je ovšem rovinné. Příkladem je lokalita Udánky u Moravské Třebové.

C – Na vrcholové plošině – V tomto případě se jedná o polohu na vlastním vrcholku výrazného vrchu (tj. homole, kupy, pseudokupy). Jako příklad lze uvést Hrad na Stožecké skále.

D – Terasa či terénní hrana – Fortifikace v této poloze jsou z jedné strany přirozeně chráněny svahem spadajícím do údolí. Takovouto polohu reprezentuje např. lokalita Hořehledy u Spáleného Poříčí.

E – Ostrožna – Lokalita je chráněna ze tří stran svahy. Příkladem je Hrádek u Třebonína.

F – Výběh ze svahu – V tomto případě je fortifikace umístěna na přirozeném terénním výběžku v rámci pozvolna či strmě klesajícího svahu. Jako příklad můžeme uvést fortifikaci Dubjany u Zvíkovce.

G – Skalní suk – Posledním typem jsou takové fortifikace, pro jejichž stavbu bylo využito skalního suku. V této kategorii není rozlišováno, zda se jedná o skalní pískovcový suk či skalní suk tvořený jinými, pevnějšími horninami. Jako příklad lze uvést lokalitu Drábovna v blízkosti Malé Skály.

Autor si je vědom toho, že při zařazování široké variace poloh jednotlivých lokalit do sedmi výše uvedených kategorií může dojít k jistému zkreslení. Z tohoto důvodu byly dále zvoleny pouze tři typy umístění:

A – Rovina, údolí

B – Přírodně hájitelná poloha

C – Extremní výšinná poloha

Informace byly zjišťovány v literatuře, v běžně dostupných mapových podkladech a (v případě lokalit autorem osobně navštívených) z terénního pozorování.

Tvar

V rámci této kategorie byl zjišťován tvar jednotlivých lokalit. Bylo určováno, zda má fortifikace tvar pravidelný, či je podřízen poloze a terénnímu tvaru umístění. Opět lze předpokládat, že v případě převahy některého z typů tvarů by bylo možné rozpoznat určitou preferenci tvarů, která by mohla vést k interpretaci účelu. Předpokládané tvary byly rozděleny do následujících typů:

A1 – pravidelný kruh

A2 – pravidelný ovál

A3 – pravidelný čtvercový či obdélný tvar

A4 – pravidelný lichoběžný tvar

A5 – pravidelný trojúhelník

B1 – nepravidelně okrouhlý tvar

B2 – nepravidelně oválný tvar

B3 – nepravidelný čtverec či obdélník

B4 – nepravidelně lichoběžný tvar

B5 – nepravidelný trojúhelník

C – tvar determinovaný výchozem podloží

Opevnění

Hlavním kritériem pro výběr deskriptorů souvisejících s opevněním lokalit byla možnost srovnání se všemi sledovanými lokalitami. Zjišťované informace jsou tak povrchnějšího charakteru, ovšem u všech lokalit ověřitelné. Nebyly tedy zaznamenávány podrobnější a pro následnou interpretaci jistě důležitá zjištění, která se ale týkají vždy jen určité části fortifikací, jež byly např. zkoumány archeologickým průzkumem nebo jejichž stav dochování umožňuje detailnější pozorování.

Typ příkopu

V tomto případě bylo zjišťováno, zda příkop obepíná celou lokalitu (A) či jen několik jejích stran (B) nebo zda se jedná o šíjový příkop (C). V případě, že je příkop přerušen, ať už z důvodu nedokončení či zasypání jeho části, není na tuto skutečnost brán zřetel. Příkladem může být lokalita Hengst, kde je příkop obepínající vrcholovou plošinu přerušen na čtyřech místech, přesto však byla lokalita zařazena do kategorie A.

Vnitřní ohrazení

Zde bylo zjišťováno, zda středová plošina byla opevněna nějakým pevnějším ohrazením, např. kamennou zdí či vnitřním valem. Absence reliktních pozůstatků po takovémto ohrazení může pochopitelně souviset s transformačními procesy; v tomto případě se však domníváme, že lze spíše očekávat ohrazení plochy palisádou. Ve zmiňované databázi je pak zaznamenáván údaj *ano/ne*.

Vnější ohrazení

Vnější ohrazením je v této práci chápán val, násep, destrukce zdi či jiné valovité těleso na vnější straně příkopu.

Složitější forma opevnění

Opevnění některých lokalit je dále umocněno např. dvojitým příkopem, dvojitým valem (pokud se započítává i vnitřní val, tak trojitým), popřípadě obojím (jak dvojitým příkopem, tak i dvojitým valem). V takovém případě je pak v databázi u příslušné lokality zaznamenáno *ano*.

Zástavba

Kritérium pro výběr deskriptorů souvisejících s podobou vnitřní plochy lokality je obdobné jako v případě opevnění. Hlavní důraz byl opět kladen na možnost srovnání všech sledovaných lokalit.

Rozměry plochy

Zaznamenáván byl průměr vnitřní plochy, v případě obdélných tvarů pak její delší strana. Do vytvořené databáze byl vkládán zjištěný údaj odpovídající intervalu zvolenému po dvaceti metrech (0–20 m, 20–40 m, 40–60 m atd.). Informace byly v případě jejich uvedení

v publikaci přebírány přímo z textu. V jiných případech byl potřebný údaj zjištěn změřením zobrazené plochy v publikovaných pláncích lokalit.

Věžovitá stavba

Dále bylo zjišťováno, zda byla součástí fortifikace věž. V případě, že určitý antropogenní objekt na lokalitě je interpretován jako pozůstatek věžové stavby, byl tento údaj zaznamenán do databáze. Nebylo rozlišováno, zda je objekt interpretován jako věž obytná či výhradně obranná, neboť ve většině případů nebyla interpretace konkrétního účelu již téměř zaniklých reliktv těchto věžových staveb dostatečně podložena. V žádném ze zaznamenaných případů nebyl zjištěn více než jeden věžovitý objekt.

Další objekty

V případě přítomnosti jakékoli budovy, která nebyla interpretována jako věž, byl tento údaj taktéž zaznamenán. Při zanesení údaje do databáze nehrál počet zjištěných objektů roli, neboť v mnoha případech nelze určit, zda dochované relikty jsou pozůstatkem jedné, či více budov.

V rámci textového katalogu bylo v případě přítomnosti některého z objektů použito označení *ano*, opačné označení ovšem použito nebylo, neboť z důvodu zánikových transformačních procesů nelze eventuální přítomnost objektů vyloučit. Dále nebylo zohledňováno, zda byla v rámci případného archeologického výzkumu nalezena mazanice či jiné doklady přítomnosti dřevěných staveb na lokalitě. Zaznamenávány byly pouze doklady existence zděných staveb, popřípadě jiných objektů, ovšem náročnějšího provedení, např. stavby se suterénními prostory zahloubenými do podloží.

Vztahy k těžbě

V rámci hypotézy předpokládající souvislost sledovaných lokalit s těžbou pokládáme za nutné zjištění, zda byla v okolí lokalit prováděna těžební činnost. Z technických i časových důvodů nebylo ovšem možné osobně navštívit všech sto zvolených lokalit a provést byť jen zběžný povrchový průzkum. Nelze využít ani písemné prameny, neboť informace týkající se exploatace nerostných surovin se v hojnější míře objevují až v novověku (nepočítáme-li záznamy týkající se nejvýznamnějších středověkých horních revírů). Z tohoto důvodu bylo nutné zvolit takové deskriptory, které je možné získat bez osobní rekognoskace terénu a které by zároveň byly sledovatelné u všech studovaných lokalit. Výsledkem jsou tedy pouze

některé indicie vedoucí k předpokladu, že v okolí sledovaných lokalit byla ve středověku prováděna těžba.

Vhodné území

Předpokladem pro případnou těžební činnost na určitém místě je skutečnost, že oblast je z geologického hlediska vhodná k získávání vybraných nerostných surovin. Bylo proto zjišťováno, zdali se může na konkrétním území vyskytovat některý druh kovu, který byl ve středověku získáván.

V prostředí GIS byla proto vytvořena mapa Čech zobrazující výskyt drahých kovů a železa. Jako podklad byly využity již vytvořené vrstvy představující výskyt zlata a železářské oblasti, použité v rámci kapitoly 6., a dále byla přidána vrstva představující výskyt polymetalických rud, zejména stříbra, převzatá z publikace P. Hrubého (Hrubý 2011, 25). U každé lokality pak bylo zjišťováno, zda se lokalita nachází na „vhodném“ území. V kladném případě pak bylo do databáze zaznamenáno *ano* (před vlastním posouzením byla mapa zvětšena vždy do ideálního měřítko, ve kterém lze pozorovat skutečnou pozici lokality k vytvořeným polygonům představujícím vhodná území).

Vzhledem k rozsahu, jaký zobrazené vrstvy vymezují, se pochopitelně nedomníváme, že každá lokalita umístěná na polygonu představujícím vhodné území souvisela s těžbou, jde pouze o jednu z indicií. Naopak i některé lokality, jež se na vyznačených polygonech nevyskytují, mohou být interpretovány jako objekty s hornictvím související. Příkladem jsou sídla v Českém Švýcarsku, která jsou se získáváním nerostných surovin spojována F. Gabrielem na základě přítomnosti tzv. lužické poruchy, která vyvrásnila v okolí lokalit žilné zrudnění jurských sedimentů se sulfidy mědi, olova a zinku (Gabriel – Kursová 2012, 246).

Geofond

Dalším zdrojem pro zjišťování případné středověké těžby v blízkosti fortifikací byla mapová aplikace Geofond na internetovém portálu České geologické služby (www.geofond.cz). V tomto programu bylo vyhledáváno, zda na katastru, na kterém je umístěna sledovaná lokalita, je umístěn též případný záznam. Takovýmto záznamem bylo nejčastěji označení starého důlního díla. Česká geologická služba nedisponuje informacemi o stáří těchto starých důlních děl, a je tedy možné, že pocházejí až z 19. století. I v tomto případě však nelze vyloučit, že příslušný kov zde byl získáván i ve starším období. V případě záznamu představujícího chráněné ložiskové území pak bylo v jiných mapových aplikacích,

např. v Surovinovém informačním systému (mapy.geology.cz/GISViewer), dohledáváno, zda se nejedná o ložiska uhlí, uranu či jiných ve středověku nevyužívaných surovin. Pokud ano, záznam do databáze proveden nebyl.

Toponyma

Třetím zdrojem zjišťování někdejší těžební činnosti v okolí lokalit bylo vyhledávání pomístních názvů souvisejících s dolováním či zpracováním rud. Územím zvoleným k vyhledávání byl příslušný katastr, na němž se vždy nalézá i sledovaná fortifikace. Zjištěný název byl zaznamenán a následné začlenění do databáze bylo provedeno obdobně jako v předešlých případech.

Problém by mohl nastat v případě rozsáhlých katastrů (zejména v pohraničí), kdy se hledaný pomístní název nachází ve velké vzdálenosti od fortifikace. K tomuto případu však v rámci žádného sledovaného katastru nedošlo.

3.4 SOUPIS LOKALIT

1. BEISTEIN

Okres: Jindřichův Hradec

Katastr: Dobrá Voda u Číměře

Datace: 15. stol.

Výška nad mořem: 642 m

Umístění: G

Tvar: C

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 56

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 14 x 11 m

Věžovitá stavba: ANO

2. BETLÉM

Okres: Karlovy Vary

Katastr: Klášter Teplá

Datace: -

Výška nad mořem: 672 m

Umístění: B

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 100 x 60 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Úlovec 1998, 22

3. BĚLUŠICE

Okres: Jičín

Katastr: Vřesník u Tetína

Datace: -

Výška nad mořem: 450 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: neuvedeno

Vnější ohrazení: neuvedeno

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „V dolech“

Zdroj: Svoboda 1998, 13

4. BORŠOV NAD VLTAVOU

Okres: České Budějovice

Katastr: Boršov nad Vltavou

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 440 m

Umístění: E

Tvar: A4

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: cca 30 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Poznámka: Na sousedním katastru osada Jamné a staré důlní dílo.

Zdroj: Durdík 2000, 76

5. BRADLO

Okres: Trutnov

Katastr: Debrné u Mostku

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 520 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 65 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO

Toponomastika: -

Zdroj: Hejna 1974, 365–418

6. BRTNICKÝ HRÁDEK

Okres: Děčín

Katastr: Brtníky

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 400 m

Umístění: E

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 47 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Hluboký důl“

Zdroj: Gabriel – Vaněk 2006, 30

7. BUDIŠ

Okres: Louny

Katastr: Podbořanský Rohozec

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 530 m

Umístění: A

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 18 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Slabý 2011, 56–57

8. BURGŠTADL

Okres: Jihlava

Katastr: Vyskytná nad Jihlavou

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: cca 500 m

Umístění: výběh ze svahu

Tvar: A2

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 26 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Rous – Vilímek – Malý 2004

9. BYSTRÝ

Okres: Náchod

Katastr: Bystré u Stárkova

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 492 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: šíjový - C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 94

10. ČERTOVA RUKA

Okres: Turnov

Katastr: Mašov

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 400 m

Umístění: H

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 96

11. DRÁBOVNA

Okres: Jablonec nad Nisou

Katastr: Ondříkovice

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 446 m

Umístění: G

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: D

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 40 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 121

12. DUBENEC 2

Okres: Trutnov

Katastr: Dubenec

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 318 m

Umístění: E

Tvar: B3

Opevnění

Typ příkopu: šíjový - C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější situace: -

Zástavba

Rozměry plochy: 35 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Svoboda 1998, 156

13. DUBJANY

Okres: Plzeň-sever

Katastr: Chříč

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 300 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 24 x 12 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 1998, 158

14. DVORCE

Okres: Příbram

Katastr: Dobříš

Datace: -

Výška nad mořem: cca 400 m

Umístění: B

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: přes 100 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Chotěbor 1998, 158

15. DVORY

Okres: Prachatice

Katastr: Dvory u Lazišť

Datace: -

Výška nad mořem: 605 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: neuvedeno

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 65 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Poznámka: Vznik údajně již v pravěku ve vazbě na rýžoviště zlata. Ve vzdálenosti cca 0,5 km staré důlní dílo na sousedním katastru (Geofond).

Zdroj: Svoboda 1998, 159–160

16. FORTIFIKACE U BOCHOVA

Okres: Karlovy Vary

Katastr: Bochov

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 640 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 40 x 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Hložek et al. 2011, 247–254

17. FUNKŠTEJN

Okres: Karlovy Vary

Katastr: Březová

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 624 m

Umístění: ostrožna - E

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Zástavba

Rozměry plochy: - (plánek neobsahuje měřítko)

Věžovitá stavba: -

Další objekty: - (upravené v 19. století)

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Cínový potok“

Zdroj: Karel – Knoll – Krčmář 2009, 47

18. HAMERSKÝ ŠPIČÁK

Okres: Česká Lípa

Katastr: Hamr na Jezeře

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 452 m

Umístění: C

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: 23 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: ANO – „Hutník“, „Hamr“

Zdroj: Gabriel – Panáček 1998, 94

19. HAUSBERK

Okres: Český Krumlov

Katastr: Maňávka u Českého Krumlova

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 940 m

Umístění: C

Tvar: B1

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 26 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Nad starou hutí“

Zdroj: Durdík 2000, 152

20. HENGST

Okres: Příbram

Katastr: Hutě pod Třemšínem

Datace: -

Výška nad mořem: 757 m

Umístění: H

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 25 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Nováček 1991, 15–17

21. HLAVAČOV

Okres: Ústí nad Orlicí
Katastr: Choceň
Datace: 13. stol.
Výška nad mořem: 334 m
Umístění: E
Tvar: A4

Opevnění

Typ příkopu: A
Vnitřní ohrazení: ANO
Vnější ohrazení: ANO
Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 38 m
Věžovitá stavba: ANO
Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO
Geofond: -
Toponomastika: ANO – „U dívčích dolů“
Zdroj: Cejpová 2006, 131–146

22. HLODNÝ

Okres: Rychnov nad Kněžnou
Katastr: Malý Uhřínov
Datace: -
Výška nad mořem: cca 600 m
Umístění: E
Tvar: A4

Opevnění

Typ příkopu: C
Vnitřní ohrazení: ANO
Vnější ohrazení: ANO
Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 65 m
Věžovitá stavba: ANO
Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO
Geofond: -
Toponomastika: -
Zdroj: Musil – Svoboda 1998

23. HLUBOKÁ

Okres: Cheb
Katastr: Hluboká u Milhostova
Datace: -
Výška nad mořem: 450 m
Umístění: D
Tvar: A

Opevnění

Typ příkopu: A1
Vnitřní ohrazení: -
Vnější ohrazení: ANO
Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 14 m
Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Poznámka: V blízkosti stopy po těžbě (pozorování autora).

Zdroj: Úlovec 1998, 184

24. HLUKY

Okres: Rychnov nad Kněžnou

Katastr: Kounov u Dobrušky

Datace: -

Výška nad mořem: 610 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 30 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Zlatenka“, „V dolích“

Poznámka: Dvě oddělené plochy v předpolí fortifikace bývají někdy v literatuře považované za předhradí, což však nebylo doposud prokázáno (Durdík 2000, 164).

Zdroj: Musil – Svoboda 1998

25. HOMOLE U ZVOLE

Okres: Praha-západ

Katastr: Zvole

Datace: -

Výška nad mořem: 327 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 65 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Zlaté údolí“

Zdroj: Durdík 2000, 165

26. HOMOLE U ŽABOKRK

Okres: Náchod

Katastr: Žabokrk

Datace: -

Výška nad mořem: 404 m

Umístění: H

Tvar: neuvedeno

Opevnění

Typ příkopu: neuvedeno

Vnitřní ohrazení: neuvedeno

Vnější ohrazení: neuvedeno

Zástavba:

Rozměry plochy: 30–40 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Vítovy doly“

Zdroj: Slavík 1998, 192

27. HORKA

Okres: Liberec

Katastr: Rozstání pod Ještědem

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 569 m

Umístění: C

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 13 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Suchý Janův důl“

Zdroj: Gabriel – Panáček 1998, 95

28. HOŘEHLEDY

Okres: Plzeň-jih

Katastr: Hořehledy

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 520 m

Umístění: D

Tvar: B1

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 25 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: ANO – „U staré šachty“

Zdroj: Rožmberský 1990, 101–105

29. HRADNÍKY

Okres: Ústí nad Orlicí

Katastr: Chocet

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 345 m

Umístění: E

Tvar: A4

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: neuvedeno

Vnější ohrazení: neuvedeno

Složitější forma opevnění: neuvedeno

Zástavba:

Rozměry plochy: cca 40 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Doly“

Zdroj: Svoboda 1998, 214

30. HRAD NA BABSKÉ SKÁLE

Okres: Rokycany

Katastr: Vejvanov

Datace: -

Výška nad mořem: 564 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 35 x 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Anderle – Švábek 1989, 105

31. HRAD NA KONVALINKOVÉM VRŠKU

Okres: Česká Lípa

Katastr: Doksy

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 375 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 50 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: ANO – „Střední důl“

Zdroj: Durdík 2000, 172

32. HRAD NA STOŽECKÉ SKÁLE

Okres: Prachatice

Katastr: Stožec

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 973 m

Umístění: C

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba:

Rozměry plochy: 30 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Kubů – Zavřel 2007

33. HRAD NA ZÁMECKÉM VRCHU

Okres: Trutnov

Katastr: Poříčí u Trutnova

Datace: -

Výška nad mořem: 430 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: šijový – C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: 90 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Wolf 1977, 108

34. HRAD U BEZNÍKA

Okres: Jičín

Katastr: Bezník

Datace: -

Výška nad mořem: 380 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: D

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: cca 35 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Za dolem“

Zdroj: Durdík 2000, 175

35. HRAD U BOŽANOVA

Okres: Náchod

Katastr: Božanov

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 590 m

Umístění: F

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Průměr plochy: 60 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: (mimo zobrazení)

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 175

36. HRAD U BRANDOVA

Okres: Most

Katastr: Brandov

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 547 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 14 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Zelený důl“

Zdroj: Anderle – Černá – Kirshe 1993, 125–130

37. HRAD U HORNÍCH VLČIC

Okres: Trutnov

Katastr: Vlčice u Trutnova

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 535 m

Umístění: C

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba ano

Rozměry plochy: 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Wolf 1977, 110

38. HRAD U KLUKU

Okres: Česká Lípa

Katastr: Dražejov u Dubé

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 330 m

Umístění: F

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Gabriel – Panáček 1993, 329–336

39. HRAD U LOUBÍ

Okres: Česká Lípa

Katastr: Loubí pod Vlhoštěm

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 311 m

Umístění: E

Tvar: rovnostranný trojúhelník

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: neuvedeno

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 179

40. HRAD U MALÉ LHOTY

Okres: Jičín

Katastr: Rytířova Lhota

Datace: -

Výška nad mořem: cca 300 m

Umístění: E

Tvar: neuvedeno

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení:-

Vnější ohrazení:-

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 180

41. HRAD U NEKOŘE

Okres: Ústí nad Orlicí

Katastr: Nekoř

Datace: -

Výška nad mořem: cca 500 m

Umístění: E

Tvar: B1

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 55 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: (mimo zobrazení)

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 180

42. HRAD U STRAŠÍNA

Okres: Klatovy

Katastr: Strašín

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 711 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: D

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 43 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Anderle 1991, 327–330

43. HRÁDEK U LOVČIC

Okres: Příbram

Katastr: Vysoká u Kosové Hory II.

Datace: -

Výška nad mořem: 582 m

Umístění: F

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 30 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 189

44. HRÁDEK U PODMOK

Okres: Havlíčkův Brod

Katastr: Podmokly u Golč. Jeníkova

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 406 m

Umístění: D

Tvar: A3

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení:

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 25 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – Zlatonosná ruda

Toponomastika: ANO – „Doly“

Zdroj: Durdík 2000, 147–153

45. HRÁDEK U ŠVÁRCOVY LHOTY

Okres: Jičín

Katastr: Švárcova Lhota

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 309 m

Umístění: E

Tvar: narušená lokalita

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: 170 x 140 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Svoboda 1998, 209

46. HRÁDEK U TŘEBONÍNA 1

Okres: Kutná Hora

Katastr: Lomec

Datace: 12. stol.

Výška nad mořem: cca 310 m

Umístění: E

Tvar: B5

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnější ohrazení: ANO

Vnitřní ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: cca 45 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Svoboda 1998, 209

47. HRÁDEK U TŘEBONÍNA 2

Okres: Kutná Hora

Katastr: Chedrbí

Datace: -

Výška nad mořem: cca 300 m

Umístění: E

Tvar: neuvedeno

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Svoboda 1998, 209

48. HRADIŠTĚ NAD JAVORNICÍ

Okres: Plzeň-sever

Katastr: Lhota u Chříče

Datace: 15. stol.

Výška nad mořem: 446 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: D

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba:

Rozměry plochy: 50 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 195–196

49. HYNŠTA

Okres: Mladá Boleslav

Katastr: Branžeš

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 389 m

Umístění: G

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 25 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Chotěbor 1981, 71

50. CHÁBORY

Okres: Rychnov nad Kněžnou

Katastr: Dobruška

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: cca 320 m

Umístění: E

Tvar: porušeno lomem

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 40 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Zlatý potok“

Poznámka: Současná ves Chábory se připomíná až k roku 1610.

Zdroj: Musil – Svoboda 1998, 58–59

51. CHŘIBSKÝ HRÁDEK

Okres: Děčín

Katastr: Doubice

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: cca 350 m

Umístění: E

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Pekelský důl“

Zdroj: Gabriel – Vaněk 2006, 37–39

52. JEZDEC

Okres: Liberec

Katastr: Ruprechtice

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 500 m

Umístění: F

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 40 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 228

53. KLAMORNA

Okres: Mladá Boleslav

Katastr: Dneboh

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 360 m

Umístění: G

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Chotěbor 1981, 73

54. KOŠÍK

Okres: Beroun

Katastr: Neumětely

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 351 m

Umístění: F

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 30

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 280

55. KOZINEC

Okres: Beroun

Katastr: Vráž

Datace: -

Výška nad mořem: 425 m

Umístění: E

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 40 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „V lipových dolech“

Zdroj: Synek 1998, 45

56. KOZLOV (Malý Kozlov)

Okres: Semily

Katastr: Kněžnice

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 606 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 30 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 283–284

57. KYJOVSKÝ HRÁDEK

Okres: Děčín

Katastr: Kyjov

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 370 m

Umístění: G

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 55 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: ANO – opuštěné průzkumné důlní dílo

Toponomastika: ANO – „Dlouhý důl“

Zdroj: Gabriel – Vaněk 2006, 40–44

58. LAZUROVÁ HORA

Okres: Tachov

Katastr: Výškov

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 650 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 45 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO - staré důlní dílo

Toponomastika: -

Zdroj: Procházka – Úlovec 1988, 46

59. LIBĚŠOV

Okres: Plzeň-sever

Katastr: Bezvěrov

Datace: -

Výška nad mořem: cca 700 m

Umístění: E

Tvar: A

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 25 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika:-

Zdroj: Šmíd – Bombička 2000, 59

60. LIBIŠ

Okres: Mělník

Katastr: Libiš

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 159 m

Umístění: B

Tvar: A

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 6 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Úlovec 2005, 392

61. MALŠÍN

Okres: Plzeň-sever

Katastr: Úněšov

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 605 m

Umístění: C

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení:-

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

*Zdroj: Rožmberský – Novobilský – Mikota
1999, 14–18*

62. MALÝ BEZDĚZ

Okres: Česká Lípa

Katastr: Bezděz

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 577 m

Umístění: C

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: -

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: –

Zdroj: Gabriel – Panáček 1998, 90–91

63. MÍTOV

Okres: Plzeň-jih

Katastr: Mítov

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 533 m

Umístění: D

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: 45 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 364

64. NEUHAUS

Okres: Cheb

Katastr: Plesná

Datace: -

Výška nad mořem: cca 550 m

Umístění: F

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 60 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – chráněné ložiskové území

Toponomastika: -

Zdroj: Karel – Knoll – Krčmář 2009, 122

65. NEZNÁMÉ SÍDLO U SEDLCE

Okres: Plzeň-město

Katastr: Lhůta u Tymáková

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 401 m

Umístění: C

Tvar: B1

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Miler – Rožmberský 2000, 25–26

66. NIMROD

Okres: Cheb

Katastr: Mariánské Lázně

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 780 m

Umístění: B

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 13 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: -

Zdroj: Buchtele 2000, 41–42

67. NOVÝ HRAD U STRÁŽE

Okres: Tachov

Katastr: Stráž u Tachova

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 518 m

Umístění: B

Tvar: A2 (čtverec)

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: 39 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Procházka – Úlovec 1988, 49

68. OSTRÝ

Okres: Klatovy

Katastr: Hamry na Šumavě

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 1280 m

Umístění: C

Tvar: B1

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 30 x 30 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Důl pod Ostrým“

Zdroj: Durdík 2000, 413

69. PAŘÍZEK

Okres: Jičín
Katastr: Pařízek
Datace: -
Výška nad mořem: 292 m
Umístění: E
Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: -
Vnitřní ohrazení: -
Vnější ohrazení: -
Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno
Věžovitá stavba: -
Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO
Geofond: ANO – Písky sklářské
a slévárenské
Toponomastika: ANO – „Doly“
Zdroj: Durdík 2000, 422

70. PETŘÍKOVICE

Okres: Trutnov
Katastr: Petříkovice u Trutnova
Datace: 13. stol.
Výška nad mořem: cca 460 m
Umístění: neuvedeno
Tvar: neuvedeno

Opevnění

Typ příkopu: neuvedeno
Vnitřní ohrazení: neuvedeno
Vnější ohrazení: neuvedeno
Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno
Věžovitá stavba: -
Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO
Geofond: -
Toponomastika: -
Zdroj: Wolf 1977, 110

71. PUSTOHRAD

Okres: Jičín
Katastr: Doubrava
Datace: 13. stol.
Výška nad mořem: cca 300 m
Umístění: D
Tvar: B3

Opevnění

Typ příkopu: A
Vnitřní ohrazení: ANO
Vnější ohrazení: ANO
Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 28 x 18
Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: ANO – chráněné ložiskové území

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 463

72. RADVANICE

Okres: Trutnov

Katastr: Radvanice

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 654 m

Umístění: F

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: cca 50 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Wolf 1977, 110

73. RANKOVICE

Okres: Karlovy Vary

Katastr: Rankovice

Datace: -

Výška nad mořem: 670 m

Umístění: B

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 30 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Karel – Knoll – Krčmář 2009, 143–144

74. RAUBSCHLOSVALESS

Okres: Teplice

Katastr: Cínovec

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 757 m

Umístění: F

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 25 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: ANO – „Cínovecký hřbet“

Zdroj: Klusačková 1981, 63–70

75. ROHOZNICE

Okres: Pardubice

Katastr: Rohoznice

Datace: -

Výška nad mořem: 255 m

Umístění: B

Tvar: A4

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 22 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika:-

Zdroj: Svoboda 2000, 649

76. SKALNÍ HRAD

Okres: Liberec

Katastr: Raspenava

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 620 m

Umístění: G

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 502

77. SMRKOVICE

Okres: Písek

Katastr: Smrkovice

Datace: -

Výška nad mořem: 463 m

Umístění: neuvedeno

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: průměr 38 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Úlovec 2000, 723

78. SPOLÍ

Okres: Český Krumlov

Katastr: Spolí

Datace: -

Výška nad mořem: cca 560 m

Umístění: E

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění:

Zástavba

Rozměry plochy: 33 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – opuštěné průzkumné
důlní dílo

Toponomastika: -

Zdroj: Úlovec 2005, 733

79. STARÉ HRADY

Okres: Mladá Boleslav

Katastr: Žďár u Mnichova Hradiště

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 350 m

Umístění: C

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu:

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty:

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 512

80. STRAŠNÁ SKÁLA

Okres: Plzeň-jih

Katastr: Přešín

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 614 m

Umístění: H

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění:

Zástavba

Rozměry plochy: 25 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: -

Zdroj: Novobilský 1999, 7

81. SUCHOTLESKY

Okres: Chrudim

Katastr: Ronov

Datace: -

Výška nad mořem: 270 m

Umístění: D

Tvar: B4

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění:

Zástavba

Rozměry plochy: 30 x 18 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Fišera 2005, 778

82. ŠELMBERK U LESNÉ

Okres: Tachov

Katastr: Pavlův Studenec

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 769 m

Umístění: C

Tvar: B1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: cca 30 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Zlatý potok“

Zdroj: Procházka – Úlovec 1990, 169–172

83. TĚŠNOV

Okres: Rychnov nad Kněžnou

Katastr: Kostelecké Horky

Datace: 15. stol.

Výška nad mořem: 280 m

Umístění: B

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 48 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Slavík 1996, 19–20

84. TĚŠOV

Okres: Cheb

Katastr: Milíkov u Mariánských Lázní

Datace: -

Výška nad mořem: 600 m

Umístění: F

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba:

Rozměry plochy: 14 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Úlovec 2005, 839

85. TURYŇ

Okres: Praha-západ
Katastr: Pohoří u Prahy
Datace: -
Výška nad mořem: cca 300 m
Umístění: A
Tvar: A3

Opevnění

Typ příkopu: A
Vnitřní ohrazení: ANO
Vnější ohrazení: -
Složitější forma opevnění:-

Zástavba:

Rozměry plochy: 12 x 8 m
Věžovitá stavba: ANO
Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO
Geofond: -
Toponomastika: -
Zdroj: Úlovec 2005, 881

86. UDÁNKY

Okres: Svitavy
Katastr: Boršov u Moravské Třebové
Datace: -
Výška nad mořem: 411 m
Umístění: B
Tvar: A

Opevnění

Typ příkopu:

Vnitřní ohrazení: -
Vnější ohrazení: -
Složitější forma opevnění: -

Zástavba:

Rozměry plochy: -
Věžovitá stavba: -
Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: mimo zobrazení
Geofond: ANO – chráněné ložiskové území
Toponomastika: ANO – „Nad doly“
Zdroj: Fišera 2005, 888

87. VARTA

Okres: Trutnov
Katastr: Batňovice
Datace: -
Výška nad mořem: 435 m
Umístění: C
Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: šíjový příkop
Vnitřní ohrazení: -
Vnější ohrazení: ANO
Složitější forma opevnění: -

Zástavba:

Rozměry plochy: 40 m
Věžovitá stavba:
Další objekty:

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Z. Fišera 2005, 920

88. VELKÝ VŘEŠŤOV

Okres: Trutnov

Katastr: Velký Vřešťov

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 299 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: 22 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Kočičí doly“

Zdroj: Durdik 2000, 588–589

89. VIMBERK

Okres: Rokycany

Katastr: Medový Újezd

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 460 m

Umístění: F

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 45 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Anderle – Švábek 1997, 25–27

90. VLČÍ HRÁDEK

Okres: Děčín

Katastr: Vlčí Hora

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: cca 400 m

Umístění: E

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 50 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: ANO – opuštěné průzkumné
důlní dílo v blízkosti „Dlouhého dolu“

Toponomastika: ANO – „Kunzův důl“

Zdroj: Gabriel – Vaněk 2006, 33–36

91. VRAŽBA

Okres: Hradec Králové

Katastr: Habřina

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 300 m

Umístění: F

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba:

Rozměry plochy: 31 x 18 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 607

92. VYDRĪDUCH

Okres: Rokycany

Katastr: Svojkovice

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 430 m

Umístění: D

Tvar: nedochováno

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: poničeno lomem

Věžovitá stavba: poničeno lomem

Další objekty: poničeno lomem

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Anderle – Švábek 1989, 117

93. VYSOKÁ

Okres: Havlíčkův Brod

Katastr: Vysoká

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 480 m

Umístění: A

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: cca 20 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Rous – Vilímek – Malý 2004, 118

94. VÝROV

Okres: Náchod

Katastr: Nové Město nad Metují

Datace: 15. stol.

Výška nad mořem: cca 350 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: Ano

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 35 m

Věžovitá stavba: Ano

Další objekty: Ano

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 610

95. WESSENSTEIN

Okres: Ústí nad Labem

Katastr: Ústí nad Labem

Datace: -

Výška nad mořem: 290 m

Umístění: D

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění:

Zástavba

Rozměry plochy: neuvedeno

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 614

96. ZÁMECKÝ VRCH

Okres: Česká Lípa

Katastr: Heřmanice

Datace: -

Výška nad mořem: 536 m

Umístění: E

Tvar: C

Opevnění

Typ příkopu: -

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: -

Zástavba:

Rozměry plochy: cca 60 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: Ano – chráněné ložiskové území

Toponomastika: -

Zdroj: Gabriel – Panáček 1998, 94

97. ZÁMEČEK U ČERNOŠÍNA

Okres: Tachov

Katastr: Krásné Údolí u Černošína

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: 470 m

Umístění: D

Tvar: B3

Opevnění

Typ příkopu: A

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 30 x 20 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Rayman 2012, 17

98. ZKAMENĚLÝ ZÁMEK

Okres: Chrudim

Katastr: Svratouch

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 762 m

Umístění: G

Tvar: B1

Opevnění

Typ příkopu: B

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba:

Rozměry plochy: cca 40 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: ANO

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: ANO – staré důlní dílo

Toponomastika: -

Zdroj: Durdík 2000, 629

99. ŽDÍREC

Okres: Semily

Katastr: Ždírec

Datace: 13. stol.

Výška nad mořem: 530 m

Umístění: E

Tvar: B2

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: ANO

Vnější ohrazení: ANO

Složitější forma opevnění: -

Zástavba

Rozměry plochy: 30 m

Věžovitá stavba: -

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: ANO

Geofond: -

Toponomastika: -

Zdroj: Fišera 2005, 1065

100. ŽEHUŇ

Okres: Nymburk

Katastr: Žehuň

Datace: 14. stol.

Výška nad mořem: cca 200 m

Umístění: B

Tvar: A1

Opevnění

Typ příkopu: C

Vnitřní ohrazení: -

Vnější ohrazení: -

Složitější forma opevnění: ANO

Zástavba

Rozměry plochy: cca 25 m

Věžovitá stavba: ANO

Další objekty: -

Vztahy k těžbě

Vhodná oblast: -

Geofond: -

Toponomastika: ANO – „Báňsko“

Zdroj: Chotěbor 2005, 1066

3.5 SYNTÉZA STRUKTUR

Dalším krokem po provedení analýzy, jejímž cílem byl analytický rozklad kontextu, je syntéza struktur spočívající v nalezení nenáhodností, tj. pravidelností, zákonitostí (Neustupný 2007, 138). V našem případě bude syntéza struktur provedena formalizovanou metodou, konkrétně metodou označovanou jako vektorová syntéza (Neustupný 2007, 135).

Nejprve bylo nutné v programu Access vytvořenou databázi převést do programu Excel, v němž byla tabulka obsahující zadaná data znovu upravena. Bylo nutné odstranit sloupce zahrnující data, která neobsahovala kardinální nebo dichotomické deskriptory.

Vlastní vektorová syntéza pak byla prováděna v programu Statistika 8. Prvním krokem bylo vypočítat korelační matici. Jedná se o výpočet koeficientů, které vyjadřují závislost mezi jednotlivými deskriptory. Koeficient -1 znamená maximální nekorelovatelnost deskriptorů, $+1$ jejich maximální korelovanost. Koeficient 0 představuje statistickou nevýznamnost. Korelační matici vytvořenou pro tuto studii představuje tabulka (Tab. 1). Ze znázorněného vyplývá, že záporné hodnoty se objevují v případě „Výšky nad mořem“ a „Rozměrů plochy“. Ostatní data se však svou hodnotou blíží číslu 1 .

Vytvořenou korelační matici je potřeba dále ortogonalizovat (Neustupný 2005, 131). Jde o vyhledávání takových vektorů, které jsou vzájemně nezávislé, tzn. že jejichž skalární součin a tudíž i korelační koeficient je pro každou dvojici ortogonálních vektorů roven 0 (Neustupný 2005, 132).

Cílem této mezifáze je získat tzv. faktory, které reprezentují určité „hromadné závislosti“, které se typicky opakují v určité množině objektů deskriptivního systému. Na základě tabulky č. 2 byly vybrány tři faktory (viz Tab. 2). Dále byla provedena tzv. rotace faktorů, přičemž transformujeme faktory do jednoduché struktury, z níž lze následně vyvodit tzv. faktorová skóre. Faktorové skóre je číslo, které udává typičnost každého z faktorů pro každý z objektů původního deskriptivního systému.

Z tabulky (Tab. 3) vytvořené v rámci této práce a představující jednotlivá faktorová skóre vyplývá, že v případě faktoru 1 spolu vzájemně korelují deskriptory (s hodnotami od $0,84$ do $0,94$) představující „zástavbu“, „složitější formu opevnění“ a „geofond“ společně s „toponomastickými názvy“.

Výsledkem tohoto zjištění tedy je, že v případě lokalit, u nichž je větší pravděpodobnost, že v jejich okolí byla ve středověku prováděna těžba, se současně jedná o lokality se složitější formou opevnění a také s větším počtem budov včetně věže.

3.6 VÝSLEDKY VYCHÁZEJÍCÍ Z DATABÁZE

Na základě vytvořené databáze a následných grafických zobrazení lze konstatovat následující zjištění:

Okres

Sledované lokality jsou nejčastěji zastoupeny v okresech Trutnov (8 lokalit), Česká Lípa (6 lokalit) a Jičín (taktéž 6 lokalit).

Datace

Na základě grafu (Graf 1) je zřejmé, že zcela jednoznačně převažuje datování do 13. století. O polovinu méně je zastoupeno století 14. Překvapivé je množství nedatovaných lokalit, kdy u celých 40 procent fortifikací nebyl zjištěn datovací materiál. Nedokážeme posoudit, zda vysoký počet nedatovaných fortifikací souvisí s jejich případnou velmi krátkou existencí či se stavem výzkumu tohoto druhu archeologické lokality. 12. a 15. století jsou zastoupena jen marginálně.

Z vytvořeného grafu tedy vyplývá, že vznik lokalit je třeba předpokládat převážně ve 13. století.

Výška nad mořem

Ze znázorněného grafu (Graf 2) je patrné, že v rozmezí od 300 do 600 m n. m. je počet zastoupených lokalit průměrně stejný. Od polohy v nadmořské výšce 650 m n. m. začíná počet zjištěných fortifikací klesat. K mírnému navýšení pak dochází v polohách 750–800 m n. m. Ve vyšších polohách kolem 1000 m n. m. jde již jen o ojedinělé lokality.

Umístění

Jako nejčastější poloha lokality byla zjištěna ostrožna (33 případů). Ostatní polohy jsou zastoupeny rovnoměrně v počtu zhruba 10 případů. Tento počet převyšuje pouze umístění na vrcholové plošině s 19 případy. Naopak pouze 3 případy jsou zjištěné v údolí vodoteče (Graf 3).

V následném grafickém znázornění zahrnujícím pouze tři typy zjišťovaných poloh jasně převládá umístění v přirozeně hájitelných polohách, a to u 61 lokalit (Graf 4).

Tvar

Vytvořený graf (Graf 5) zobrazuje tři nejčastější tvary sledovaných lokalit: nepravidelně oválný tvar (34 případů), pravidelně kruhový tvar (20 případů) a tvar determinovaný skalním podložím (17 případů).

Důvodem převahy nepravidelně oválného tvaru je patrně skutečnost, že tento tvar vzniká při nejméně náročném budování opevnění v terénu. Vzniká v případě vyhloubení šijového příkopu na hřebeni, ostrožně či výběžku svahu. Vyšší zastoupení kategorie C je zřejmě způsobeno skutečností, že se jedná o množinu nejrůznějších tvarů vzniklých přírodními geologickými procesy. Zcela záměrně vytvořený tvar využitý ve větší míře lze tedy pozorovat pouze u kategorie A1 (pravidelně kruhový tvar). V tomto případě se ovšem jedná jen o 20 procent lokalit, z čehož nelze vyvozovat závěry týkající se celkového vzorku fortifikací.

Typ příkopu

Ze sledovaných typů příkopů převládá šijový příkop (34 případů). Z vytvořeného grafu je ovšem patrné, že jej nelze označit jako typický pro většinu sledovaných lokalit (Graf 6). Zdá se tedy, že tvar příkopu nebyl pro celkový vzhled studovaných lokalit rozhodující.

Ohrazení

V rámci zjišťování užití formy opevnění bylo shledáno šest kombinací využívajících ohrazení (resp. pět, bez kategorie A):

- A – Bez ohrazení (nezapočítáván příkop)
- B – Jen s vnitřním ohrazením
- C – Jen s vnějším ohrazením
- D – Vnitřní i vnější ohrazení
- E – Vnější ohrazení společně s další složitější formou opevnění
- F – Vnitřní i vnější ohrazení společně s další složitější formou opevnění

Z vytvořené databáze pak následně vyplývá, že nejvíce zastoupena je kategorie A, tedy fortifikace bez vnitřního valového či zděného ohrazení (38 případů). Na druhém místě (téměř o polovinu méně) je zastoupena varianta D – Vnitřní i vnější ohrazení. Celkově je však patrné, že opevnění lokalit výše definované ohrazení zahrnovalo, byť v rozdílné formě (srov. Graf 7). Poměr vnitřního a vnějšího ohrazení je pak zhruba shodný, byť vnější ohrazení převládá o osm případů (Graf 8).

Rozměry plochy

Nejčastější rozměr vnitřní plochy lokalit se pohybuje mezi 20 až 40 metry. Při rozměrech přesahujících 40 metrů počet zjištěných případů prudce klesá (Graf 9). V ojedinělých případech se ovšem lze setkat s lokalitami o průměru 100 m, např. u fortifikace Dvorce (okr. Příbram).

Zástavba

Zjištěním vycházejícím z databáze v souvislosti se sledováním zástavby na jednotlivých lokalitách je, že ve většině případů (62 fortifikací) nebyla doložena zástavba, respektive se na vnitřní ploše lokalit nedochovaly antropogenní objekty interpretované jako pozůstatky budov.

V případě lokalit s doloženou zástavbou bylo zjišťováno, zda převažují objekty interpretované jako pozůstatky věžové stavby či objekty odlišného charakteru. Z grafického znázornění (Graf 10) vyplývá, že poměr obou variant je téměř shodný (věž – 25 případů, jiný objekt – 26 případů).

Dále bylo zjišťováno, zda převládají lokality pouze s jedním sledovaným objektem či s oběma současně (věž i jiný objekt). Také v tomto případě byl poměr téměř shodný (jediný objekt – 12 případů, oba současně – 13 případů).

Z uvedeného tedy plyne, že v souvislosti s dochovanou zástavbou není možné pozorovat žádné preference typu objektů.

Vztahy k těžbě

V rámci sledování případných vztahů vybraných lokalit k těžbě byl zjišťován počet záznamů představující (výše popsanou) spojitost lokality se získáváním nerostných surovin. Celkově bylo provedeno 121 záznamů, přičemž na kategorii „Vhodná oblast“ připadá 73 záznamů, na „Geofond“ 21 záznamů a na kategorii „Toponyma“ 27 záznamů (Grafy 13, 14).

Z výsledného grafu (Graf 13) je tedy patrné, že u většiny případů (85 lokalit) je možné dále uvažovat o souvislosti s těžební činností.

3.6.1 Souhrn výsledků vycházejících z databáze

Zjištěné výsledky vycházející z databáze a z následně vytvořených grafových vizualizací zatím nevyvrátily hypotézu o spojitosti sledovaných lokalit s těžební činností. Úkolem dalšího bádání je sledovat, zda určitá část lokalit studovaných v této práci nevznikla za odlišným účelem.

Zatímco hypotéza o souvislosti těchto lokalit se získáváním nerostných surovin je, alespoň prozatím, nadále platná, předpoklad určitých shodných rysů mezi větším počtem lokalit vycházejících z předpokládaného stejného účelu se nepotvrdil. Forma jednotlivých lokalit zahrnuje nejrozličnější varianty opevnění či zástavby.

Mezi nemnohé shodné znaky objevující se u většího počtu lokalit patří častá ostrožná poloha. V tomto případě se však domníváme, že se jedná o nejvhodnější, již přírodou vytvořenou hájitelnou polohu, kdy hlavní účel spočívá v úmyslu stavebníka co nejsnadněji zbudovat fortifikaci v dobře hájitelné poloze spíše než v dodržení případné složitější formální struktury. V případě prokázání vztahu mezi tímto druhem fortifikací a těžbou by pak tato skutečnost vypovídala o větší důležitosti umístění sledovaných lokalit do hájitelné polohy více než bezprostřední umístění fortifikací k těžebně zpracovatelským provozům.

Dalším zjištěním týkajícím se většího počtu lokalit je absence stavebně náročnějších (zděných) budov. Zdá se, že u více než poloviny lokalit byly jednotlivé budovy lehčí, zřejmě dřevěné konstrukce.

Patrně největší význam ze zjištěných znaků pro větší část lokalit představuje datace. Na základě získaných dat lze určit dobu vzniku těchto lokalit především do 13. století.

K vyslovení dalších, již konkrétnějších závěrů je zapotřebí vyčlenění odlišných deskriptorů vycházejících ovšem již z taktéž konkrétnějších informací. Tento postup bude ovšem možný až v případě, že studium jednotlivých sledovaných lokalit bude na takové úrovni, že nově zjištěné deskriptory budou moci být srovnány v početně větším vzorku. Domníváme se proto, že nejnaléhavější potřebou v rámci sledované problematiky je detailní studium jednotlivých lokalit, popřípadě mikroregionů, v nichž se sledovaný typ lokalit nachází.

4. STUDIUM SLEDOVANÝCH LOKALIT VE VYBRANÝCH OBLASTECH

V rámci této kapitoly budou sledovány vztahy mezi opevněnými lokalitami a těžbou přímo v terénu, a to ve dvou konkrétních oblastech. Na rozdíl od studia sledovaného typu lokalit v rámci celých Čech pochopitelně nelze získat data týkající se velkého množství opevněných lokalit, neboť charakter získaných dat je zcela odlišný a jejich shromáždění je technicky i časově podstatně náročnější. Naopak získání dat přímo v terénu umožňuje jejich poznání „nepoznamenané“ reprodukcí či interpretací (jak je tomu v případě již publikovaných zdrojů). Taktéž nedochází k predikci pouze na základě mapových podkladů, popřípadě statistických či matematických metod, ale situaci lze v terénu ověřit. Takové studium oblasti pak může vést k její kvalitnější interpretaci.

Jako vhodné pro studium dané problematiky v terénu byly vybrány dvě oblasti nacházející se na území Plzeňského kraje, konkrétně Radečská vrchovina na Rokycansku a oblast jihozápadního Podbrdská.

Jedním z důvodů výběru právě těchto oblastí byla jejich relativně snadná dostupnost z Plzně, dále autorova předchozí částečná znalost daných oblastí a v případě průzkumu území Radečské vrchoviny též návaznost na širší projekt KAR FF ZČU, zaměřený na studium středověkého osídlení Rokycanska (Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2011, 319–342). Hlavním důvodem pro volbu těchto území byl však vlastní charakter vybraných oblastí. Jedná se o oblasti téměř zcela zalesněné, ležící ve vyšších polohách, které byly v novověku využívány zemědělskou činností jen velmi okrajově; lze zde tedy předpokládat zachování antropogenních objektů v terénu. Také se jedná o regiony s doloženou dlouhodobou tradicí těžby železných rud – je zde předpokládána minimálně od středověku. Kromě četných pozůstatků po těžbě nerostných surovin je na obou územích zachováno také několik fortifikací kladených do středověku.

Studiem zmiňovaných oblastí je usilováno o dosažení dvou cílů. Prvním z nich je získání eventuálních přímých indicií či dokladů o vztazích mezi fortifikacemi nacházejícími se ve sledovaných oblastech a těžební činností. Přímou indicií může být například zjištění úvozu směřujícího od opevněné lokality k těžebnímu areálu nebo nalezení materiálu či výrobního zařízení souvisejícího se zpracováním nerostné suroviny přímo na lokalitě.

Druhým cílem je zachytit co nejvíce dokladů o podobě a využití krajiny ve sledovaných oblastech v minulosti a pokusit se vytvořit rekonstrukci této krajiny. V případě získání byť jen částečné představy o podobě obou území v době středověku lze snadněji

uvažovat o důvodu vzniku sledovaných fortifikací. Studium zaměřené výlučně na plochu sledovaných opevněných lokalit často přináší pouze informace o jejich formálních vlastnostech. Zasazením zkoumaných lokalit do širšího krajinného kontextu tak může dojít k získání početnějšího souboru různorodých informací vedoucích k potřebné závěrečné interpretaci.

Hlavním zdrojem získávání dat byl vizuální povrchový průzkum prováděný v terénu, opomenuty však nebyly ani další informační zdroje, jako jsou mapové podklady, historické zprávy, letecké snímky či použití „lidarových snímků“.

Vybraná území byla postupně podrobena studiu a následně vzájemně srovnána. Z důvodu předpokládané komparace obou území byla snaha o jednotné získávání poznatků, jež však v mnoha případech nebylo možné, a to především z důvodu odlišného geomorfologického terénu a rozdílné dostupnosti podkladů pro vlastní studium (speciální mapy, historické záznamy apod.). Obě oblasti se též liší rozlohou: území Radečské vrchoviny je výrazně rozlehlejší. Rozdílné bylo též organizační řešení metod použitých v terénu. Přesto byly splněny veškeré předpoklady pro vzájemné srovnání obou oblastí.

Taktéž v případě studia vybraných regionů je nutné provést rozklad kontextu. Entitu v tomto případě představuje vymezená sledovaná oblast a kvality pak jednotlivé zjištěné antropogenní objekty.

4.1 POUŽITÁ METODA

Vzhledem k charakteru území, jehož téměř celá plocha je pokryta lesním porostem, jsme jako ideální metodu ke sběru dat zvolili vizuální povrchový průzkum. Vyhledáním různých antropogenních objektů, tj. pozůstatků transformovaných lidských aktivit v krajině, lze získat detailnější představu o podobě studované oblasti v minulosti. Rekonstrukci podoby minulé krajiny lze považovat za samostatný obor, v němž metoda povrchového průzkumu představuje jen jednu z mnoha metod, a nemůže tak sama nahradit komplexní přístup vycházející z různých specializovaných oborů. Přesto, například z důvodu relativní nenáročnosti na technické a finanční prostředky, se jedná o jednu z nejproduktivnějších archeologických nedestruktivních metod. Povrchový průzkum tak představoval ideální metodu také v případě omezených možností během vzniku této práce.

Předností zmíněné metody je tedy postihnutí širšího okolí určité zkoumané lokality. V mnoha případech dochází k výzkumu vybrané lokality bez zjištění a dokumentace okolních

antropogenních objektů či celých terénních situací. Tento přístup by tak umožnil uvažování o lokalitě zejména v prostorovém kontextu.

Průzkum opevněných lokalit společně s jejich zázemím je otázkou posledních desetiletí, stále však nelze hovořit o běžném standardu. Výzkum zázemí nikdy nepředstavoval hlavní zájem archeologů ani historiků. Badatelé se věnovali zejména samotným a v krajině výrazným památkám, např. pohřebním (mohyly), rituálním či sídelním areálům se zaměřením na rezidenční objekty. Přesto probíhaly výzkumy věnující se dané problematice již před více než dvěma sty lety. První výzkumy tohoto druhu lze zaznamenat v polovině 18. století v souvislosti s badatelským zájmem o Limes Romanus. Zkoumaná nebyla jen vlastní fortifikace, ale v mnoha případech i její okolí. Lokalizovány byly např. okolní komunikace nebo těžební či výrobní areály (Baatz 2000, 80).

Počátek výzkumu zázemí středověkých opevněných lokalit, zejména hradů, je však třeba hledat až ve druhé polovině 20. století, a to především v britském prostředí (Austin 1984, 73). Metodika povrchového průzkumu je spojena s rozvojem badatelského zájmu o krajinu, k čemuž přispěla zejména díla W. G. Hoskinse (např. Hoskins 1955) a Ch. Taylora (např. Taylor 1974). V českém prostředí pak dochází k rozvoji metody povrchového průzkumu především v souvislosti s vyhledáváním zaniklých středověkých vesnic.

V 50. letech začíná moderní archeologický výzkum zaniklých středověkých vesnic (Smetánka 1972, 417), který byl zprvu jen doplňován o povrchový průzkum a v pozdějších letech se stal plnohodnotnou součástí studia zaniklých středověkých vesnic (Smetánka – Klápště 1981, 452). V souvislosti s vyhledáváním zaniklých vesnic v oblasti Dražanské vrchoviny vypracoval metodiku povrchového průzkumu E. Černý (Černý 1973, 1979). Dalšími oblastmi, v nichž byly vyhledávány a zkoumány ZSV za využití povrchového průzkumu, jsou například Slánsko (Z. Smetánka), Černokostecko (J. Klápště) nebo Tábořsko (R. Krajíc).

Povrchový průzkum byl nedílnou součástí studia i dalších pravěkých, středověkých a novověkých památek. Z těch středověkých lze jmenovat alespoň dálkové komunikace, příkladem je ověření trasy Zlaté stezky (F. Kubů a P. Zavřel). Z projektů využívajících povrchový průzkum k výzkumu celé vybrané oblasti lze zmínit průzkumy rozsáhlých polesí na Českobudějovicku za účelem mapování pravěkých mohylníků (Beneš – Michálek – Zavřel 1999) nebo systematické mapování nejrůznějších antropogenních objektů v souvislosti s výzkumem bojiště z třicetileté války u Třebele (Matoušek 2006). V současnosti dochází k publikaci výsledků jak celoživotních průzkumů, např. v okrese Kroměříž (Hajec 2012), tak i těch krátkodobých (např. Trnka – Hajšman 2012).

Vlastní metodiku povrchového průzkumu v posledních letech rozpracovali M. Kuna a M. Tomášek (Kuna – Tomášek 2004, 237–294). Jde o cílené vyhledávání a identifikaci antropogenních tvarů reliéfu. „Povrchový průzkum či výzkum tvarů reliéfu zahrnuje vyhledávání, zaměřování, třídění a interpretaci tvarů reliéfu, které jsou pozůstatkem někdejší lidské činnosti“ (Kuna – Tomášek 2004, 237). Tento postup může v konkrétních situacích souviset i s rozpoznáváním některých dalších vlastností povrchu terénu, např. barevných efektů nebo přítomnosti botanických druhů indikujících lidskou činnost. Povrchový průzkum je zpravidla možný jen v krajině dlouhodobě zalesněné nebo zatravněné, kde byly objekty ušetřeny destruktivního vlivu orby (ibid.).

Před vlastním povrchovým průzkumem prováděným v rámci této studie byly nejdříve zvoleny srovnatelně rozlehlé úseky zalesněného území (dále označované jako polygony). Polygony byly určeny podle současných lesních cest, průseků a výrazných terénních teras. Jednotlivé polygony byly postupně a systematicky procházeny. Průzkum značné části území byl realizován za účasti studentů KAR ZČU, téměř nepřístupná či nebezpečná místa pak byla prozkoumávána pouze autorem. Polygony byly procházeny vždy třemi či čtyřmi studenty v řadě a v takových rozestupech, aby pohled plně pokryl prostor mezi jednotlivými studenty. Veškeré zjištěné antropogenní objekty byly zaměřeny stanicí GPS, zaneseny do mapy v měřítku 1 : 10 000 a následně zdokumentovány.

Dokumentace sestávala ze slovního popisu zaneseného do připraveného formuláře, z fotodokumentace a ze změření základních rozměrů (pomocí měřicího pásma). Zaměřené objekty byly následně převedeny do prostředí geografických informačních systémů (GIS). Následné zpracování pak probíhalo v programu ArcGis. Mapový plán vytvořený v tomto programu se stal podkladem pro další terénní průzkum ověřující zachování dalších eventuálních antropogenních pozůstatků zjištěných z lidarových snímků či jiných mapových podkladů. Zároveň tak bylo možné provést kontrolu některých, v předchozí fázi průzkumu již objevených objektů.

4.2 JIHOZÁPADNÍ PODBRDSKO – SPÁLENOPOŘÍČSKO

Jako první byla k řešení dané problematiky zvolena oblast jihozápadního Podbrdsko. V rámci této práce lze toto obtížně vymežitelné označení ztotožnit s mikroregionem Spálenopoříčsko. Detailněji pak bylo sledováno rozlehlé Kokšínské polesí, nacházející se ve východní části daného území.

Zvolená oblast západního okraje Brd je odvodňována řadou menších toků, z nichž výraznější je Mítovský potok a říčka Bradlava, vlévající se do řeky Úslavy. Nejvyššími vrcholy oblasti jsou vrch Nad Maráskem (800 m n. m.) a vrch Kokšín (684 m n. m.). Území je budováno převážně algonkickými břidlicemi a droby s vložkami buližníků a spilitů. Vyskytují se zde převážně jílovitohlinité hnědé půdy, které na východě území přecházejí v půdy hlinitopísčité (Černý 2008, 267). Západní svahy Brd jsou pokryty lesním porostem s řadou míst s původními dřevinami. V minulosti převažovaly zejména květnaté bučiny dnes nahrazené převažující smrkovou monokulturou.

Zdejší území bylo kolonizováno poměrně pozdě (13.–14. století), a to zejména rodem Buziců. Již předtím zde však jistá sídelní enkláva musela existovat, o čemž svědčí nalezení řadového kostrového pohřebiště z 10. století nedaleko Těnovic nebo zmínka o vsi Nechanice ve fundační listině kladrubského kláštera hlásící se k roku 1115 (Davídek 1935, 18). Hlavní kolonizační vlna se však předpokládá až s příchodem rodu Buziců, kteří do oblasti expandovali z východnějšího Březnicka a Rožmitálska (Nováček 1994b, 1). Roku 1239 Budislav z Březnice prodal Spálené Poříčí kladrubskému klášteru, čímž rezignoval na budování souvislé majetkové domény v této oblasti. Někteří nižší příslušníci tohoto rodu zde však zůstávají a budují si tu opevněná sídla. Příkladem snad může být hrad nedaleko Čížkova, označovaný jako Strašná či Strážná skála (Novobilský 1999, 4), tvrz Dražkovice nebo hrad Homberk (Novobilský – Rožmberský 1995, 5), nacházející se severním směrem v bezprostřední blízkosti sledovaného území.

Pro celé předhusitské období je ve sledované oblasti typická roztržitá majetková držba. Za významnější panství lze považovat jen Spálené Poříčí (dříve pouze Poříčí), jež postupně absorbovalo podstatnou část vesnic daného území, a panství Těnovice. Spálené Poříčí získal před rokem 1360 od kladrubských benediktýnů Bohuslav ze Švamberka, jehož synové prodali poříčské panství Jindřichu z Elstnberka (Sedláček 1905, 83). V následujících dvou staletích se majitelé často střídali (jednalo se například o rody z Donína, Roupova, Kokořova a další). Počátkem 17. století získali poříčské panství dědictvím Vratislavové z Mitrovic, s nimiž lze spojovat rozvoj železářství a počátky zbrojního průmyslu v dané oblasti (Davídek 1942, 53).

Těnovické panství je v písemných pramenech poprvé doloženo k roku 1360, kdy jej drželi bratři Zdeněk a Oldřich. V 15. století náleží těnovické panství Švamberkům. Později byly Těnovice postupně připojovány k jiným panstvím a ve druhé polovině 16. století připadlo panství Karlům ze Svárova (Rožmberský – Chmelíř 2012, 26). Roku 1721 byly Těnovice připojeny ke Spálenému Poříčí (Sedláček 1905, 83). Rozšířené spálenopoříčské

panství pak bylo od roku 1749 až do ukončení vrchnostenské správy v majetku svatovítské kapituly (Davídek 1935, 30).

V oblasti je dochováno několik jednoduchých opevněných lokalit, ve většině případů kladených do středověku. Jedná se o lokality Strašná/Strážná skála, Hořehledy – Na zámečku, Kokšín, Mítov – Liškův hrad a o lokalitu označovanou jako Šroubkův hrad. Tato opevněná sídla nejsou v písemných pramenech zmíněna. Lokalita Strašná skála bývá v literatuře spojována s predikátem, resp. se sídlem Budislava z Čížkova (Novobilský 1999, 13). Ztotožnění Šroubkova hradu se sídlem vladků z Těnovic (např. Sedláček 1905, 83) není příliš pravděpodobné, ztotožnění těnovického zámku s lokalitou Hořehledy – Na Zámečku (Bělohlávek et al. 1985, 344) pak zcela nesmyslné (viz Rožmberský 1990, 103). Všeobecně je zatím přijímána hypotéza, že zmíněné fortifikace (kromě hradiště Kokšín) byly zbudovány příslušníky vedlejších větví rodu Buziců (např. Nováček 1994b, 1, Novobilský 1999, 4, naposledy Karel – Krčmář 2006).

V nejbližším okolí zmiňovaných lokalit rovněž postrádáme doklady po hospodářském zázemí. Za výjimku lze považovat lokalitu Šroubkův hrad, v jejíž blízkosti se předpokládá někdejší umístění zaniklé vesnice Lhotka (Rožmberský 2008, 18). Její přesná poloha ovšem není potvrzená a též o její spojitosti se zmiňovanou lokalitou neexistuje jediný doklad.

V blízkosti veškerých zmíněných opevněných lokalit se nacházejí stopy po těžbě. Ve skále, na níž byl zbudován Šroubkův hrad, se dokonce nachází ručně ražená štola. V tomto případě jde však nejspíše až o novověké dílo, které s vlastní fortifikací patrně nesouvisí.

Necelé tři kilometry vzdušnou čarou od východní hranice sledovaného území se nachází jednoduchý hrádek označovaný jako Kobylí hlava či Hengst. Jde o mohutný pahorek tvaru motte, obehnaný na několika místech patrně nedokončeným příkopem. Písemné zprávy o lokalitě chybí a její předpokládaný účel není znám. Vzhledem k objevení pozůstatků nedatovaných těžebně zpracovatelských činností v relativní blízkosti lokality (Nováček 1991, 3) lze lokalitu přiřadit k výše zmíněným fortifikacím.

První doložená zpráva o zpracování železných rud v této oblasti pochází ze samého počátku 17. století, kdy poříčské panství vlastnil Jan Nejstarší z Hořice, který zabral obecní lesy patřící sedlákům pro potřeby svých nově založených hutí, situovaných jižně od Spáleného Poříčí (Páv 1997, 77). Získávání nerostných surovin a jejich zpracování v oblasti muselo bezpochyby probíhat již dříve, o čemž svědčí například název vsi Železný Újezd, doložený již k roku 1379 (Davídek 1995, 58). Kromě adjektiva *železný* připomínají hornickou minulost místa okolní pomístní jména Na kbelích nebo Na Stříbrných horách. Železná ruda byla velmi časně dolována a zpracovávána i v nejbližším okolí dnešního Spáleného Poříčí. Již

roku 1453 při prodeji tehdejšího poříčského statku je zmínka o lukách zvaných Rudy a Uhle, což může nasvědčovat výskytu železné rudy a pálení dřevěného uhlí v těchto místech. V 17. století pak byla na místě, kde již dříve stály starší hutě, založena ves Nové Mitrovce, která se stala nejvýznamnějším hutním střediskem ve sledované oblasti. Na samém konci 17. století zakládá Jiří Zdeněk z Mitrovic v blízkosti Spáleného Poříčí zbrojní továrnu (Davídek 1942, 53). V oblasti je známa z období novověku rovněž řada hamrů (Páv 1995, 77).

Získávaly se zde především železné rudy, ale také stříbro (Černý 2008, 267), předpokládá se zde též výskyt zlata (Pouba 1993, 2). Doloženy jsou rovněž pokusy o dobývání černého uhlí (Davídek 1984, 214). Ačkoli v době po třicetileté válce se území stalo významným pro získávání a zpracování různých rud, postupně zde průmysl zaniká a v průběhu 19. století se oblast stává výlučně zemědělskou. Na přelomu 19. a 20. století dochází k odchodu místního obyvatelstva do průmyslových měst, zejména do Plzně (Davídek 1995).

Dodnes je v oblasti dochováno množství památek souvisejících s hornictvím, jako jsou ústí štol, obvalová pole či různé výsypky. Taktéž jsou dodnes známa pomístní jména odkazující na těžební aktivity v daném regionu, jako např. Na šachtě mezi Spáleným Poříčím a Lipnicí.

4.2.1 Užší vymezené území – Kokšínské polesí

Užší vymezená část sledované oblasti byla detailně zkoumána pomocí metody povrchového průzkumu s využitím různých mapových podkladů, včetně lidarových snímků. Území se nachází ve východní části Spálenopoříčska.

Dané území bylo v rámci této práce ohraničeno hlavními asfaltovými silnicemi. Vybraná plocha vytváří tvar nepravidelného trojúhelníku. Za severní hranici byla zvolena státní silnice č. 19 spojující Spálené Poříčí s Rožmitálem v úseku Hořehledy – Borovno. Východní hranici tvoří místní silnice z Borovna do Nových Mitrovic, jihozápadní hranici pak silnice č. 177 z Nových Mitrovic do Spáleného Poříčí, přičemž vrchol „trojúhelníku“ představuje křižovatka této silnice s hlavní státní silnicí č. 19 v blízkosti Hořehled.

Středem území je vrch Kokšín (684 m n. m.). Jedná se o pozůstatek svrchnoproterozoického vulkánů. Z důvodu unikátního výskytu stomatolitů jde o lokalitu evropského významu. Na vrcholu se nachází přírodní rezervace tvořená květnatými bučinami se zbytky kostřavých jedlobučin (Dlouhý 2004, 10). Ze severu je Kokšín obtékán říčkou Bradlavou, z jihu Mítovským potokem. Oba toky se slévají pod jeho západním úbočím. Severní svah je

pozvolnější, v severozápadním cípu pak vystupuje další, bezejmenný vrcholek. Jižní svah je prudší, v nejnižší partii je porušen rozměrným lomem na spilit, vzniklým v třicátých letech 20. století (Tupý 2012 – ústní sdělení). Téměř celé území je pokryto vzrostlým smíšeným lesem, kdy směrem k vrcholu převažují listnaté stromy, severovýchodní část je pokryta smrkovou monokulturou. Vybrané území leží na katastrech obcí Borovno, Hořehledy, Mítov, Nové Mitrovice a Planiny.

Z archeologických památek jsou kromě četných stop po těžbě dochovaná hradiště Kokšín, Hořehledy a Liškův hrad. V oblasti se taktéž dochovalo několik novověkých industriálních stavebních památek v Nových Mitrovicích a v Mítově. Z pomístních názvů významných pro tuto práci se ve zmiňovaném území doposud udrželo označení „U staré šachty“ na vrcholku Kokšínu nebo „Na Stříbrných horách“ u Nových Mitrovic.

Území Kokšínského polesí jako celku věnovali historikové pozornost jen minimálně. Regionální badatelé, kteří jako první publikovali své poznatky z těchto míst, se zaměřovali výhradně na památky dominantní v krajině. Prvním badatelem, který publikoval své poznatky v odborné literatuře, byl v druhé polovině 19. století F. Faktor. Dalším badatelem byl V. Davídek, který zjištěné informace publikoval v několika odborných publikacích a monografiích (např. Davídek 1939, 1942, 1995). V druhé polovině 20. století oblast navštívili např. manželé Baštovi nebo manželé Rožmberští, kteří prováděli na zdejších opevněných lokalitách povrchové sběry.

Prvním a vlastně jediným komplexním studiem území byl průzkum provedený v souvislosti s řešením projektu s cílem zřízení chráněného území v této oblasti. Dodnes nerealizovaný záměr zajistit ochranu výskytu nejstarších fosilií středočeského proterozoika na vrchu Kokšín i v jeho okolí měl zahrnout taktéž ochranu starých báňských prací. Z tohoto důvodu byl proveden kromě přírodovědných průzkumů také průzkum „stařin“ (Pouba 1993, 1). Výsledkem těchto průzkumů byla mapa v měřítku 1 : 10 000. Neboť však mapa neobsahuje legendu, je velmi obtížné usuzovat, které symboly by mohly s těžebními objekty souviset. Na projektu se podíleli také archeologové ze Západočeského muzea, např. F. Frýda nebo M. Metlička, kteří se zabývali otázkou účelu zdejších fortifikací. Na základě zjištění výskytu zlata, železných rud a celkového charakteru oblasti uvažují o opevněných lokalitách jako o centrech montánní činnosti v pravěku a raném středověku (Frýda 1993, 26). V návaznosti na tento projekt se sledovaným územím zabýval také K. Nováček, který provedl průzkum povodí Bradavy a Mítovského potoka. Nováček, jenž se také věnoval fortifikacím v Kokšínském polesí a otázce jejich vztahu k těžbě rud, konstatuje nedostatečný a nerovnoměrný stav archeologické prozkoumanosti celého mikroregionu, který znemožňuje

zaujmout jednoznačné stanovisko k otázce souvislostí fortifikací s dolováním (Nováček 1994b, 3).

Na konci 20. století se problematice novověkých hamrů a hutních provozoven na vymezeném území věnoval J. Páv (Páv 1990).

Na území Kokšínského polesí se nacházejí železné rudy jaspilitového typu, rudy zlata s vanadem (tzv. rosceelitový typ) a proterozoické algální uhlí (Pouba 1993, 1). Výskyt stříbrných rud se ložiskovým průzkumem na vrchu Kokšín nepotvrdil.

4.2.2 Současné obce na vymezeném území

Borovno

Ves Borovno představuje severovýchodní okraj vymezeného území. Je umístěna na planině po pravé straně nad říčkou Bradlavou. Vsi prochází státní silnice č. 19 do Rožmitálu. První zmínka o vsi pochází z roku 1347, kdy ves náležela právě k Rožmitálu. V držení pánů z Rožmitálu zůstala ves až do roku 1588, kdy přešla do majetku rodu Gryspeků (Rožmberský 1995, 9). V roce 1616 se stala součástí poříčského panství (Davídek 1942, 22). Vzestupný vývoj hustoty obyvatelstva byl zastaven třicetiletou válkou, po jejímž skončení zůstalo ve vsi jen pět sedláků. Na počátku 18. století se zde uvádí několik rodin označovaných jako řemeslnicko-hutnické (Davídek 1942, 22). Nedaleko vsi u potoka Koukalka zakládá vrchnost roku 1679 v blízkosti nově zbudovaného rybníka hamr. Jelikož byl hamr vystavěn na místě poddanských luk, byla sedlákům přiznána náhrada po dvou vahách železa (Páv 1995, 79).

Mezi samoty, které spadaly pod vesnici Borovno, náležela také jedna označovaná jako Hutě (Faktor 1887, 36).

Hořehledy

Na západním úpatí vrchu Kokšína na pravém břehu Bradavy byla pravděpodobně až v průběhu 14. století založena ves Hořehledy (450 m n. m.). Podle pravidelné, značně rozlehlé návsi lze usuzovat na již pokročilou kolonizaci. V. Davídek uvádí, že ves byla patrně založena Švamberky po polovině 14. století (Davídek 1942, 28). První písemná zpráva je pak z roku 1379, kdy Hořehledy náležely k poříčskému panství (ibid.). Další zmínka pochází z roku 1391, kdy jsou Hořehledy nadále zmiňovány jako příslušenství švamberského Poříčí. V 15. století drželo ves více majitelů. V průběhu 16. století se pak Hořehledy dostaly k Těnovicím, s nimiž byly posléze připojeny k panství Poříčí (Davídek 1942, 29). Počet stavení

v Hořehledech se nadále rozrůstal. Z 19. století jsou známé zprávy o mlýnu, cihelně a závodu na přípravu kovářského kujného železa (Faktor 1887, 118).

Mítov

Ves Mítov se nachází v jižní části vymezeného území při Mítovském potoce v nerovně vyvýšenině na pravé straně údolí. Podobně jako u Hořehled lze uvažovat až o pozdní kolonizaci v průběhu 14. století. V tomto případě jsou za zakladatele považováni příslušníci pánů z Rožmitálu, v jejichž majetku je ves v první zmínce z roku 1349 (Davídek 1942, 51). Také další zmínky připisují ves tomuto rodu. Až roku 1588 přechází Mítov k Mirošovu. Roku 1616 byla vesnice připojena k Poříčí.

Nové Mitrovic

Ves Nové Mitrovic tvoří v jihovýchodní části jakýsi „cíp“ procházeného území. Obcí protéká Mítovský potok, který se v severní části obce stáčí směrem k západu. Nové Mitrovic představují nejvýznamnější obec hutního podnikání v období novověku v dané oblasti. Výstavba zdejších železáren navazovala na nejstarší železářskou tradici v jihozápadní části brdské vrchoviny.

Nedaleko od dnešních Mitrovic, proti toku Mítovského potoka v blízkosti Železného Újezda existovaly tzv. staré hutě, později zaniklé a následně opět obnovené a připomínané v roce 1595 a také ještě roku 1616 (Páv 1995, 85). Neznámo kdy, pak byly v místě dnešních Mitrovic při staré cestě Plzeň – Budějovice v úseku Poříčí – Blatná založeny nové hutě. K obnovení železářské výroby na tomto novém místě došlo poprvé před rokem 1626, i když asi jen na krátkou dobu, a železárna byla označována spolu s několika chalupami pro horníky a hutníky prostě Hutí. Zmíněného roku 1626 tu stálo osm chýší (Davídek 1942, 54). K pozdější stavbě nových železářských provozů bylo přistoupeno patrně v souladu s velkoryse plánovaným rozvojem železářské a zbrojní výroby na poříčském panství, a to nejpozději v roce 1699 nebo 1700. Nasvědčuje tomu mimo jiné skutečnost, že v roce 1701 byly železářny již určitý čas v provozu (Páv 1995, 85). Jelikož byla koncem 17. století u Spáleného Poříčí zřízena továrna na zbraně, zahájil tehdejší majitel panství Zdeněk Vratislav z Mitrovic v těchto místech dolování železné rudy, případně již existující těžbu rozšířil. Také se pokusil o dolování stříbra v místech, kde se dodnes říká Na Stříbrných horách (Faktor 1887, 58). Osada Hutě byla přestavována a zvětšována až do vzniku regulérní vesnice. Nová ves byla od roku 1708 nazvána podle predikátu majitele panství Vratislava z Mitrovic Nové Mitrovic. V době stavby hutě bylo do těchto míst přivedeno mnoho dělníků,

pro které byly vystavěny chalupy o dvou místnostech, dále zde byla zřízena hospoda a založen poplužní dvůr. Mezi nově přichozími horníky a hutníky byli také Němci. Němečtí dělníci se pak ve všech dochovaných listinách důsledně označovali jako „svobodní a tedy nepoddaní“. Ve zprávě z roku 1717 jsou Nové Mitrovice popsány takto: „V Mitrovicích jsou vesměs uhlíři a hutníci. Mnozí z nich mají své vlastní domky, z nichž platí ročně po třech či čtyřech zlatých. Polí mají málo, pokud jim je vrchnost dovoluje přidělovati z panských výplankův. Půda jest velice špatná, kamenitá, vesměs panská, kteráž jest zanechána jen do vůle vrchnosti.“ (Davídek 1942, 54)

V první čtvrtině 18. století dochází v Nových Mitrovicích k rozmachu hutního podnikání (podrobně k jednotlivým objektům hutního zpracování v Nových Mitrovicích viz Páv 1995, 85–103). Prodejem poříčského panství dochází ke zrušení zbrojovky, stříbrné doly byly patrně pro nerentabilitu uzavřeny a velká část německých horníků z Mitrovic odešla. Dochází tedy ke stagnaci mitrovického průmyslu. Hutě v Mitrovicích sice zůstaly, ale měnily se na sklárny a jádro vesnice se stávalo stále více zemědělským. V průběhu 19. století se počet obyvatel opět pozvolna zvyšoval, hlavním zaměřením obyvatelstva však již nebyla hutní výroba a sklářský průmysl, nýbrž zemědělství vázané na panský dvůr (Davídek 1942, 54).

Planiny

Ves Planiny se nachází zhruba v polovině cesty mezi vsí Borovy a Novými Mitrovicemi v nadmořské výšce 600 m n. m. Jedná se o nejpozději vzniklou ves na vymezeném území – její založení se klade na přelom 17. a 18. století. Ves založil Václav Hynek Vratislav z Mitrovic pravděpodobně jako průvodní osadu hutnického podnikání v této části vratislavského panství (Davídek 1942, 55). Obyvateli byli zřejmě lidé věnující se spíše než zemědělství převážně těžbě či hutnictví, neboť ve zprávě z roku 1717 je uváděno, že „všichni usedlíci jsou jenom malí chalupníci, ... [jejich] půda jest špatná a chaloupky byly postaveny nákladem vrchnosti“ (ibid.). Planiny zůstaly v podstatě vždy jen větší osadou; jediným významným objektem byl poplužní dvůr a v 19. století pak v té době a v dané oblasti ojedinělá parní pila.

4.2.3 Fortifikace na vymezeném území

Hořehledy – Na Zámečku

Lokalita zvaná Na Zámečku se nachází cca 1300 m severovýchodně od středu obce Hořehledy na pravobřežní hraně skalnatého údolí říčky Bradavy. Nepravidelně oválnou plochu lokality o rozměrech 24x16 m obepíná více než z poloviny až 9 m široký a téměř 3 m hluboký příkop, který na obou svých koncích plynule ústí do příkrého svahu údolí. Z vnější strany příkopu byl umístěn val, který je však dnes již z většiny rozvezen a rozorán. Na vlastní ploše lokality byl na její jihozápadní straně umístěn val vysoký až 1 m. Nejvýraznějším objektem na ploše lokality je nepravidelná prohlubeň o rozměrech 5x4 m a hloubce 1 m, u jejíhož okraje se nachází recentní jáma. V severozápadní části je pak patrná zarovnaná plošina o průměru 5 m. Přímo pod plochou lokality u paty skály, na které byla fortifikace zbudována, se nachází pravidelná podezdívka z nasucho kladených kamenů o rozměrech 4x5 m. V blízkosti severozápadního vyústění příkopu do stráně je patrné umělé zarovnání přírodní strže tvořící terasu.

Lokalitu poprvé stručně popsal již v 50. letech 19. století autor s iniciálami L. M. (nejspíše M. Lussner), který si všimá zejména příkopu a říká, „že zde prý stávala tvrz“ (L. M. 1857, 286). F. Faktor uvádí, že na jedné z nejpříkrějších skal, v místě, kde se říká Na zámečku, prý stávala rytířská tvrz, čemuž odpovídá i „hluboký příkop, jenž pahorek od polí odděluje“ (Faktor 1887, 119). A. Sedláček pak na počátku 20. století pouze doplňuje, že jméno a osudy tvrze jsou neznámé (Sedláček 1905, 88). Další autoři pak lokalitu v průběhu 20. století mylně zaměňují s těnovickým zámekem (např. Davídek 1942, 66, Bělohávek et al. 1985, 344). Zcela mylnou domněnku vyvrátil až P. Rožmberský (Rožmberský 1990, 101).

Právě on byl zároveň prvním badatelem, který vytvořil základní plánec lokality a provedl její podrobný popis. Na základě rešerší písemných pramenů, týkajících se zejména vesnice Hořehledy, navrhl hypotézu, podle níž by se mohlo jednat o sídlo drobného feudála, který by mohl držet tu část Hořehled, jež se ve 14. století nestala součástí spálenopoříčského panství (Rožmberský 1990, 104). Pozdější, výše zmínění badatelé (např. K. Nováček, F. Frýda) již uvažují o lokalitě pouze v souvislosti s těžbou rud, žádná vlastní pozorování však nezaznamenávají.

Nálezový materiál zde byl získán, resp. uložen do nálezových sbírek pouze dvakrát. Poprvé byl nález uskutečněn v roce 1968, „bylo nalezeno několik střepů na kruhu točených s výzdobou vodorovných rýh, některé střepy i v ruce robené; vše pochází z plochy omezené

příkopem“ (Škrábek 1969, 36). V roce 1986 zde pak sběrem získali manželé Rožmberští několik keramických zlomků datovatelných do 13. století nebo do první poloviny století 14.

V rámci této práce byla lokalita geodeticky zaměřena a následně byl vytvořen její plán a 3D model (obr. 9 a 10). Zaměření bylo prováděno totální stanicí Leica TCR 407, a to nejdříve – z důvodu kvalitnějšího znázornění při následném vytváření 3D modelu – ve tvaru pravidelné čtvercové sítě. Poté byly zaměřeny veškeré terénní hrany a zlomy, aby byl co nejlépe charakterizován tvar lokality.

Součástí průzkumu bylo též provedení povrchových sběrů na čerstvě zoraném poli v předpolí lokality. Z nálezů, které je možno označit za středověké, bylo pouze sedm drobných redukčně pálených atypických fragmentů keramiky rámcově datovatelných do pozdního středověku. Pouze jediný fragment je možno na základě materiálu označit jako starší, snad ze 13. století.

Kokšín

Na vrcholu vrchu Kokšín (675 m n. m.) se nacházejí pozůstatky po dosud nedatovaném hradišti. Opevnění hradiště má obdélný půdorys a je tvořeno kamenným valem, který je nejzachovalejší na jižní straně a v délce cca 80 metrů místy dosahuje výšky 1 m. V místech, kde jsou svahy příkřejší, byla kamenná hradba patrně nižší. Do systému opevnění byly na jihovýchodní straně začleněny přirozené skalní bloky. Východní část valu je dlouhá přes 100 metrů a dnes je již značně snesena. Celkový obvod dochované obdélníkové fortifikace činí více než 400 metrů.

Kokšínské hradiště popsal již koncem 19. století F. Faktor. Jeho popis se příliš neliší od současného stavu (Faktor 1884). Taktéž V. Davídek nezaznamenává žádné odlišnosti od předchozího popisu lokality. Výjimkou je zmínka o prohlubni ve středu plochy považovaná Davídkem za zbytek sklepení (Davídek 1942, 35). V souvislosti s názvem lokality uvádí Davídek místní výklad, který údajně vychází buď ze jména hajného Kokeše, nebo z pojmenování místní osady Kokošín (ibid.). Ani další badatelé nepřinesli žádná nová zjištění či datovací materiál (např. Sklenář et al. 1993).

Nejpodrobněji se lokalitě věnoval až M. Metlička ve své diplomové práci z roku 2008. Kromě důkladného popisu lokality se zabýval rovněž možným přístupem na plochu hradiště, který situuje na jeho severoseverozápadní hranu (Metlička 2008, 91). Na základě charakteru hradiště pak uvažuje o jeho zařazení do doby pozdně bronzové nebo pozdně halštatské (Metlička 2008, 92).

V minulých letech prováděli na lokalitě povrchové sběry též studenti Katedry archeologie FF ZČU pod vedením J. Johna. Žádný datovací materiál průzkum ovšem nepřinesl. V současnosti je plocha lokality zbavena lesního porostu, což se velmi kladně projevilo při lidarovém skenování.

Mítov – Liškův hrad

Lokalita zvaná Liškův hrad se nachází na ostrožně nad Mítovským potokem, necelý kilometr od středu vsi Mítov (542 m n. m.). Její východní a severní bezprostřední okolí je téměř zničeno lomem a výsypkami. Jedná se o elipsovitou vrcholovou plošinu obehnanou příkopem a valem. Směrem k předpolí je vyhlouben další příkop s valem, zčásti zničený lomem.

Nejstarší popis lokality pochází od F. Faktora z 80. let 19. století (Faktor 1884, 566). Faktor konstatuje, že vyjma místních pověstí o loupeživém rytíři a Žižkovi nejsou o lokalitě žádné písemné zprávy. Jeho popis je zaměřen především na mohutné opevnění, které „upomíná na předhistorické hradby“. Rovněž si všímá materiálu, z něhož byl val zbudován. „Vnitřní část valu skládá se z hlíny, písku a z velkých, jak se zdá ... [žárem] ... spečených, kamenů.“ (ibid.). Vstup do hradiště pak Faktor předpokládá na východní straně směrem k Mítovu, přičemž jihovýchodní část valu „jest již hodně snesena“ (Faktor 1884, 566). Na vlastní ploše lokality nejsou zmíněny žádné objekty. Při pozdějším popisu pak Faktor zaznamenává stromový porost tvořený jedlemi a smrky (Faktor 1887, 63).

August Sedláček popisuje hradiště jako velice starodávné, bezpochyby z konce 13. nebo ze 14. století. Všimá si velmi hlubokých příkopů a valů. Svahy příkopu označuje jako „sráznější, nežli se u takových hradišť spatřuje“. Uvnitř hradu shledává na východní straně vyvýšeninu po bývalé budově a na jižní straně prohlubeň jakožto pozůstatek sklepa (Sedláček 1905, 88).

Regionální badatel V. Davídek při svém popisu lokality uvádí totožné poznatky jako předchozí zmínění badatelé, oproti předchůdcům se však detailněji zabývá původem názvu Liškův hrad. Udává, že toto označení nemůže být příliš staré, neboť rod Lišků se v Mítově vyskytuje teprve od počátku 18. století. Taktéž uvádí nejstarší zmínku z roku 1787, kdy je v josefském katastru označen Hrad při popisu lesní trati u Mítova. Dobu existence hradiště pak Davídek klade do 11. až 12. století (Davídek 1942, 32).

Ve druhé polovině 20. století navštívila lokalitu řada archeologů, kteří provedli povrchové sběry či zde položili drobné sondy. Jednalo se však vždy jen o ojedinělé nálezy nebo dílčí zjištění. V roce 1952 zde V. Čtrnáct a M. Andrlová získali při povrchovém sběru

nevýraznou pravěkou keramikou „knovízsko-halštatského rázu“. Drobné sběry zde také provedla M. Doubová. Ze sběrů bylo možné vyvodit, že hradiště bylo užíváno (kromě pravěkého období) od konce 11. do 13. století (Metlička 2008, 134). V 70. letech našel J. Anderle cca 20 m východním směrem na (v té době ještě lomem neporušeném) předpolí kusy přetavené železné houby, pocházející z výroby železné rudy (Anderle 2012 – ústní sdělení). Anderle také vytvořil základní plán lokality. D. Baštová a J. Bašta zde v roce 1985 ve splachu na špičce ostrožny položili sondu 1x1 m. Byly nalezeny hrudky mazanice a keramika, kterou bylo možné datovat pouze rámcově do pravěku a do doby hradištní (Čtverák – Lutovský – Sabina – Smejtek 2003, 205).

K. Sklenář v literatuře vedle stručného popisu a zařazení vzniku opevnění mezi mladší dobu bronzovou a mladší dobu halštatskou jako první uvažuje o vzniku hrádku ve 13. až 14. století v prostoru jihovýchodní části plochy hradiště (Sklenář 1993, 141). Předpokládaný středověký hrádek pak byl hlavním zájmem při průzkumu lokality M. Novobilského v 90. letech minulého století, z něhož vzešla samostatná publikace o lokalitě (Novobilský 1999). Jakožto pozůstatek pozdějšího středověkého hrádku uvádí Novobilský již Sedláčkem pozorovanou prohlubeň společně s vyvýšeninou v jihovýchodní části plochy. Zahloubenou prostoru interpretuje Novobilský jako hlavní obrannou a zároveň obytnou věžovitou budovu. Taktéž druhý objekt (výše zmiňovaná vyvýšenina) je interpretován jako obytná budova související s pozdějším hrádkem. Původní vstup pak autor předpokládá stejně jako Faktor z východní strany, těsně nad strání Mítovského potoka. Novobilský si také všimá absence kamenných destrukcí a kamenných kuželů na ploše lokality, z čehož usuzuje na převažující dřevěné konstrukce zástavby i obvodového opevnění. Podle početných nálezů struskovitě přetaveného materiálu vyvozuje zánik hradu požárem. Z rozsahu stavby je v textu uvažováno o stavebníkovi vyššího významu. Na základě nevelikého souboru keramického datovacího materiálu z 13. a 14. století poukazuje Novobilský na poměrně krátký sídelní horizont hradu (Novobilský 1999, 19). Součástí Novobilského průzkumu bylo vytvoření plánu lokality a nejbližších přírodních či antropogenních útvarů, společně se znázorněním řezů akropolí a vytvořením kresebné rekonstrukce možného vzhledu.

T. Durdík ve své *Encyklopedii českých hradů* popisuje lokalitu jako eliptický jednodílný areál nevykazující stopy zástavby. Všimá si mohutného, do skály vysekaného příkopu. Lokalitu pak charakterizuje jako malý hrad nenáročnějšího provedení, zřejmě jen s dřevěnou zástavbou (Durdík 2000, 364).

Zatím nejpodrobnější popis lokality provedl M. Metlička. Nově provedená vizuální prospekce a následná textová dokumentace ověřila kromě jiného předchozí publikované

skutečnosti. V rámci fotografické a geodetické dokumentace Metlička v minulosti položil na lokalitě sondu o rozměrech 50x100 cm v místech porušení starým vývratem za severním vnitřním valem. Mezi nálezy převažovala středohradištní keramika. Stratigraficky níže pak byly nalezeny početné zlomky mazanice a zlomek slámované stěny nádoby. Některé nálezy, např. štípanou industrii, lze zařadit do období eneolitu, konkrétně k chamské kultuře. Metlička tedy uvažuje o lokalitě jako o neopevněném výšinném sídlišti chamské kultury – nevylučuje ovšem ani možnost již eneolitické opevněné polohy podobně jako u lokalit Řakom nebo Ondřejov –, které bylo setřeno budováním středověké fortifikace (Metlička 2008, 134).

Naposledy se v odborné literatuře objevuje popis Liškova hradu v publikaci *Panská sídla západních Čech* (Karel – Krčmář 2006). Autoři shrnují dosavadní zjištění a předchozí názory na lokalitu. O středověké fortifikaci poznamenávají, že se jedná o časnou hradní lokalitu, která má svým charakterem ještě blízko ke slovanským hradištím (Karel – Krčmář 2006, 145).

Tato lokalita byla taktéž zaměřena totální stanicí⁴ a byl proveden povrchový sběr, při němž byly nalezeny zlomky přepálené mazanice.

4.2.4 Zjištěné objekty na vymezeném území

Veškeré zjištěné antropogenní objekty byly zaznamenány slovním popisem (kromě dalších forem dokumentace popsanych výše) a často se opakujícím druhům objektů byl pro lepší orientaci v plánu přiřazen symbol; např. objekty interpretované jako milíře (srov. termín milíř/milířisko Matoušek 2004, 258) byly v plánu označeny modrým kruhovým bodem.

V případě objektů souvisejících s těžbou nerostných surovin byly zaznamenávány stále se opakující formy těchto objektů. Jednalo se nejčastěji o samostatnou jámu či obval, přičemž průměr jámy se nejčastěji pohyboval mezi 2–3 m. Lišil se tak vždy pouze počet těchto objektů na určitém místě. Z důvodů časové úspory a snazší orientace v plánu nebyla měřena a popisována každá jáma či obval samostatně, ale byly vytvořeny tři kategorie podle počtu těchto totožných objektů, které pak byly popisovány a zaznamenávány do plánu jako celek. Dále se opakovaly nepravidelné povrchové dobívky, nejčastěji ve svahu. Tato povrchová těžba ve tvaru malých lomů či oprámů byla taktéž označena jako samostatná kategorie. Jiné objekty související se získáváním nerostné suroviny, např. kamenolomy, byly zaznamenávány zvlášť. V případě výskytu rozměrných obvalů v rámci těžebních areálů nebo

⁴ Geodetické zaměření lokality Liškův hrad proběhlo ve spolupráci s J. Hložkem a P. Menšíkem, řešiteli grantu SGS – 2012 – 75.

kumulací jam byly tyto objekty popsány samostatně v rámci záznamu příslušné kategorie. Při popisu montánních pozůstatků bylo v této práci vycházeno z terminologie navržené K. Nováčkem (Nováček 1993).

Jelikož se výše popsané kategorie montánních objektů neustále opakovaly, byly vybrány vzorové typy objektů, které byly podrobně popsány a zdokumentovány. Jako vzorové typy jednotlivých kategorií byly vybrány dané druhy pozůstatků těžby v polohách Dubičí a Na hradě, nedaleko lokality Liškův hrad (obr. 12). Tyto objekty představující jednotlivé kategorie pak byly zaměřeny totální stanicí.

1. kategorie – Prospekční jáma (A)

Jedná se vždy o jámy či obvaly umístěné v daném prostoru osamoceně, případně ve dvojicích. Průměr jámy se pohybuje mezi 2 až 3 m, koruna odvalu pak kolem 1,5 m. Z důvodu absence dalších jam v okolí lze tyto objekty interpretovat jako prospekční jámy.

V případě vybraného vzoru se jedná o dvojici obvalů (obr. 13) na východním úpatí úzkého hřebene zvaného Bílá skála. Severní obval je tvořen pravidelnou kruhovou jámou ve středu a odvalem rozšiřujícím se na východní straně. Jižní obval přechází na východní straně téměř až v malou výsypku o šířce 6,2 m. V bezprostřední blízkosti obvalů bylo zachyceno několik mělkých jam o průměru 1 m. Jedná se nejspíše o pozůstatky vývrátů.

V rámci dokumentace objektu byla provedena detekce detektorem kovů. Kromě zrezivělých kousků železa neumožňujících žádné poznání byla nalezena redukčně pálená keramika z období pozdního středověku (nejspíše z 15. století).

2. kategorie – Kumulace jam (B)

Další kategorie představuje shluk několika těžebních jam či obvalů. V ideálním případě bylo v rámci této práce za „kumulaci“ považováno maximálně 10 objektů. V terénu ovšem často nebylo – z důvodu porušení nebo v důsledku sekundární těžby v prostoru již starších objektů – možné počet objektů jednoznačně určit. Rozlišení mezi „kumulací jam“ a „těžebním areálem“ je v několika případech do značné míry subjektivním stanoviskem vycházejícím např. z celkové rozlohy areálu nebo ze vzdálenosti mezi jednotlivými objekty.

Vybrané objekty reprezentující tuto kategorii se nalézají asi 40 metrů severně od hrany mítovského lomu, pod hranou vyvýšeniny označované jako Dubičí. Nejvýraznějším objektem je pravidelně kruhový obval na východní straně (obr. 16). Na západ od obvalu se nachází několik těžebních jam, jejichž průměr nepřesahuje 2,5 metru. Severně od objektů lze pozorovat pozůstatky kamenné zidky.

3. kategorie – Těžební areál (C)

Tuto kategorii je možné označovat též jako obvalová pole. Některé těžební jámy zahrnuté do této kategorie ovšem z důvodu absence odvalu nelze považovat za obvaly. Hlavním motivem zvoleného pojmenování dané kategorie je však záměr označovat vytvořené kategorie termíny vycházejícími ze živé kultury (Neustupný 2010, 141–160) z důvodu potřeby montánní archeologie využívat interpretaci již při prvotním popisu montánních objektů (Nováček, přednáška 5. 10. 2009 na KAR ZČU).

Tato kategorie představuje plochu s různým počtem jam či odvalů – od minimálního počtu deseti objektů až po rozlehlé plochy s desítkami těžebních objektů.

Vybraný těžební areál se nachází v poloze Na hradě, na okraji lesa nad severovýchodním okrajem mítovského lomu. Na ploše o velikosti cca 100x80 m je umístěno 39 těžebních jam, z nichž jedna je porušena sekundární těžbou. Ve středu areálu se nachází nepravidelná kruhová teráska. Objekt je interpretován jako milíř, žádné uhlíky však nebyly nalezeny. Na západní straně se nacházejí dva konvexní objekty o průměru 7 metrů.

4. kategorie – Povrchová těžba (D)

Termínem povrchová těžba jsou v literatuře označovány veškeré formy těžby (společně s označením „těžba přípovrchová“), při jejichž realizaci nedochází k činnostem souvisejícím s odčerpáváním spodní vody. V takovém případě lze o všech zjištěných objektech (s jedinou výjimkou) uvažovat jako o povrchové těžbě. V této práci je však z důvodu lepší orientace v textu užíván daný termín pro nepravidelné, často rozsáhlejší objekty, které příliš nezasahují pod původní povrch. Jde nejčastěji o objekty ve svazích, které zde vytvářejí malé lomy. Podle zjištěných vzorků byla cílem dobívký některá ze získávaných rud, nešlo tedy primárně o zdroj kamene. V některých případech se vyskytují tyto relativně mělké objekty také na rovině.

Vzorový objekt se nachází na okraji lesa, asi 30 m severně od okraje mítovského lomu, v místě pravotočivé zatáčky silnice z Mítova do Hořehled (obr. 18). Objekt ve tvaru dvojetážového lomu dosahuje délky 45 m a šířky 24 m. V prostoru objektu se vyskytuje několik rozměrných kamenů v plánu označených šrafováním. Vzhledem k blízkosti k silnici byl objekt v nedávné době využíván jako skládka.

4.2.5 Zjištěné objekty

1. Znatelné zarovnění přírodní strže. Šířka 50 m.

2. Kamenná platforma 4x5 m přiléhající ke skále s tvrzí. Tvořena nasucho kladenými kameny, nejspíše se jedná o podezdívku srubu.
3. Pozůstatky získávání kamene.
4. Dvojice obvalů porušená cestou, Ø 4 m.
5. Recentní odvodní žlab.
6. Pět mělkých jam ve svahu, Ø 4 m.
7. Terénní zářez – lom 13,5x10 m.
8. Pravidelná plocha na hraně terasy. Povrchové získávání suroviny. Délka 25 m, hloubka 0,5 m.
9. Protržená hráz zaniklého rybníka.
10. Kumulace jam, Ø 3 m. Vzájemná vzdálenost maximálně 4 m, hloubka 0,4 m.
11. Úvoz 1,5 m. Délka cca 100 m.
12. Dvě prospekční jámy, Ø 2 m.
13. Milíř, Ø 5 m.
14. Terénní rýha. Šířka 2 m, hloubka 1 m. Nelze vyloučit hranici pozemku ani zanesený odvodňovací žlab.
15. Propadlina 2x1 m, hloubka 0,4 m.
16. Propadlina 2,6x1,5 m.
17. Milíř, Ø 8 m.
18. Následné vyloučení antropogenního původu.
19. Následné vyloučení antropogenního původu.
20. Čtyři prospekční jámy, Ø 2 m.
21. Terasovitý objekt ve svahu 11x4 m. Ve vzdálenosti cca 300 m východním směrem výrazný konvexní objekt v mírném svahu. Výška 1 m. Na severní straně miniaturní valové těleso, výška 1,5 m. Na jižní straně obdobný objekt tvořený kameny. Celková velikost souvisejících objektů je 8 m. Situace se výrazně liší od běžných dokladů těžby.
22. Dvě konkávní jámy. Horní Ø 5 m, hloubka 1 m, dolní 8x3 m, hloubka 1 m. Objekty působí jako haltýře. Absence okolní vodoteče.
23. Pravidelné obdélné vodní dílo. Velikost 10x20 m. Podle rovných břehů patrně současná vodní nádrž.
24. Úvoz, šířka 2,6 m.
25. Svazek úvozů, šířka 2 m. Délka cca 200 m.
26. Tři mělké jámy, Ø 1,5 m. Pravděpodobně vývraty.

27. Zaniklá cesta využitá jako vkop pro potrubí.
28. Mělká jáma (0,5 m) na vrcholu plošiny, Ø 2,5 m.
29. Výrazný žlab. Šířka 0,5 m. Patrně odvodňovací žlab, problematické nepravidelné zahýbání.
30. Prospekční jáma, Ø 2 m.
31. Zaniklá vodní nádrž. Patrně recentní dílo.
32. Zarovnaná plošina, 10x5 m.
33. Zarovnaná plošina, 20x10 m.
34. Zaniklá mez. Valouny nasypané do náspu.
35. Tři prospekční jámy ve vzájemné vzdálenosti 2 m, Ø 2 m.
36. Kumulace jam, Ø 2 m.
37. Jáma, Ø 2 m, v mírném svahu.
38. Mělká prospekční jáma.
39. Oválná hluboká jáma, Ø 3 m.
40. Dvě jámy, z nichž vedou odvodní žlábký, Ø 1,5 m.
41. Kumulace jam. Průměrná velikost Ø 3 m. Dvě jámy výrazně zahloubené (hloubka 2 m), ostatní – velikost běžných prospekčních jam.
42. Prospekční jáma, Ø 2 m. Mírný svah.
43. Prospekční jáma, Ø 2 m. Mírný svah.
44. Prospekční jáma, Ø 2 m, se znatelným odvalem, šířka 2 m, výška 1m. Mírný svah.
45. Svazek úvozů. Délka 15 m.
46. Prospekční jáma, Ø 2 m.
47. Pravděpodobně vývraty.
48. Těžební areál. Některé objekty jsou porušené bobovou dráhou. Nalezen fragment keramiky zařaditelný do pozdního středověku.
49. Dvě prospekční jámy, Ø 2 m.
50. Přehrazení přírodní rokle rozměrnými kameny. Nejistý antropogenní původ.
51. Dvě jámy, Ø 1 m. Na svahu. Vzájemná vzdálenost 5 m. Nezřetelné odvaly.
52. Dvě prospekční jámy, Ø 2 m.
53. Kumulace jam.
54. Čtyři prospekční jámy v řadě.
55. Pět prospekčních jam v řadě kolmo na svah, Ø 1,5 m.
56. Kumulace jam.
57. Těžební areál.

58. Výrazný obdélný odval 6x4 ve svahovém zlomu. Výška odvalu od dolního svahu 3 m.
59. Prospekční jáma, Ø 2 m.
60. Těžební areál (pravděpodobně jižní část areálu 61).
61. Těžební areál.
62. Prospekční jáma, Ø 2 m.
63. Nízký násep kamenů, šířka 3 m. Zřejmě pravěký val hradiště Kokšín.
64. Těžební areál – plocha s neporušenými těžebními jámami. Primární těžba. Ø 2 m.
65. Kruhovitá terasa (malý lom), Ø 10 m. Z objektu vychází zaniklá komunikace, která se 2 m od objektu ztrácí.
66. Tři prospekční jámy, Ø 2 m.
67. Obdélná terasa, 10x4 m.
68. Překop přírodního terénního výběžku. Šířka 1,5 m.
69. Těžební areál.
70. Pravidelná obdélná vyvýšenina tvořená kameny. Nejspíše přírodní původ.
71. Skalnatý vrcholek prstencovitě obklopený pinkami, Ø 2 m. Pravděpodobně součást areálu 73.
72. Porušený těžební areál. Velký počet mělkých, značně porušených jam.
73. Těžební areál.
74. Milíř, Ø 9 m.
75. Kumulace prospekčních jam, Ø 2 m.
76. Těžební areál.
77. Těžební areál – jámy Ø 2 m. Plocha 100x50 m. Na východní straně spojen s areálem 76.
78. Svazek úvozů. Jeden z úvozů je kolmý na vrstevnice. Mělký, šířka 1 m. Ostatní úvozy mají stejný směr jako blízká asfaltová silnice.
79. Kumulace prospekčních jam. Primární těžba, Ø 2–3 m. Mírný svah.
80. Kumulace prospekčních jam, Ø 2 m.
81. Těžební areál. Součástí areálu je pravděpodobně pozůstatek novověkého dolu.
82. Obval, Ø 8 m.
83. Tři prospekční jámy, Ø 2 m.
84. Prospekční jáma, Ø 2 m.
85. Propadlina vyplněná vodou.
86. Nepravidelný výkop Ø 3,5 m.
87. Milíř, Ø 9 m.

88. Milíř, Ø 7,5 m.
89. Kumulace prospekčních jam, Ø 2 m.
90. Těžební areál.
91. Výsypka, Ø 2 m.
92. Kumulace jam, Ø 2 m.
93. Milíř, Ø 9 m.
94. Pravděpodobně porušená kumulace jam.
95. Milíř, Ø 7 m.
96. Kumulace jam, Ø 2 m. Sekundární těžba.
97. Těžební areál.
98. Prospekční jáma, Ø 2 m.
99. Kumulace jam, Ø 2 m.
100. Kruhová jáma nepravidelného tvaru, Ø 4 m.
101. Milíř, Ø 9 m.
102. Kumulace jam, Ø 2 m.
103. Kumulace jam, Ø 2 m.
104. Kamenolom.
105. Rozsáhlý těžební areál.
106. Milíř, Ø 7 m.
107. Těžební areál.
108. Šest prospekčních jam, Ø 2 m.
109. Milíř, Ø 7 m.
110. Vodní nádrž. Pravděpodobně recentní vodní dílo.
111. Rybník, 20x10 m.
112. Kumulace jam, Ø 2 m.
113. Milíř, Ø 9 m.
114. Kumulace jam, Ø 2 m.
115. Tři výrazné obvaly, Ø 7 m.
116. Těžební areál.
117. Těžební areál tvořený jámami neobvykle malých rozměrů bez odvalů.
118. Kumulace jam. Některé jámy mají Ø 4 m a odval 5 m.
119. Těžební areál.
120. Kumulace jam, početně na pomezí těžebního areálu.
121. Dvě prospekční jámy u místní vodoteče, Ø 2 m.

122. Prospekční jáma porušená cestou.
123. Prospekční jáma, Ø 2 m.
124. Dobívka materiálu ze svahu, Ø 6 m.
125. Poškozená kumulace jam.
126. Povrchová těžba.
127. Kumulace jam, Ø 3 m.
128. Prospekční jáma, Ø 4 m.
129. Místo, na němž jsou v mapách znaky pro těžbu. Žádné zřetelné stopy po těžbě však nebyly objeveny.
130. Kumulace jam, Ø 2 m.
131. Kumulace jam, Ø 2 m.
132. Nepravidelné jámy ve svahu. Pravděpodobně vývraty.
133. Sedm prospekčních jam, Ø 2 m. Jednotlivé jámy vytvářejí řadu.
134. Nepravidelně obdélný zahloubený objekt, 5x7 m. Pravděpodobně se jedná o pozůstatek obydlí.
135. Kumulace jamek, Ø 1,5 m.
136. Úvoz. Šířka 1,5 m.
137. Úvoz. Šířka 1,5 m. Evidentně pokračování směru dnešní lesní cesty.
138. Milíř, Ø 6 m.
139. Nepravidelný vkop do svahu, Ø 3 m.
140. Rozvětvení dvou úvozů.
141. Dvě prospekční jámy bez viditelných odvalů, Ø 2 m.
142. Vkop o velikosti 15x2 m. Hloubka 1,3 m.
143. Číslo nepoužito.
144. Číslo nepoužito.
145. Těžební areál tvořený jámami (Ø 1 m) neobvykle malých rozměrů bez odvalů. Areál připomíná těžební areál 117.
146. Povrchová těžba/pozůstatek obydlí?
147. Kumulace jam, Ø 2 m. Pod prudkým svahem.
148. Milíř, Ø 5 m.
149. Žulový zeměměřičský patník.
150. Svazek větvícih se úvozů, Ø 0,5 m.
151. Milíř, Ø 6 m.
152. Milíř, Ø 7 m.

153. Pozůstatky ohradní zdi.
154. Pozůstatky ohradní zdi.
155. Dvě prospekční jámy, Ø 2 m. Výrazný odval na západní straně po svahu.
156. Dvě prospekční jámy, Ø 1,5 m. O „pinky“ se pravděpodobně nejedná.
157. Dvě prospekční jámy hluboké 2,5 m, Ø 4,5 m.
158. Dvě prospekční jámy, Ø 3 m. Odval Ø 4 m.
159. Povrchová těžba.
160. Dva konvexní útvary, Ø 3 m. Výška 1 m.
161. Těžební areál.
162. Porušená halda kamenů.
163. Pravidelný násep. Šířka koruny 2,3 m, délka 50 m.
164. Pravidelná jáma, Ø 3 m, hluboká 0,4 m.
165. Větvení úvozu.
166. Prospekční jáma, Ø 2 m.
167. Kruhový konvexní objekt. Nelze vyloučit pozůstatek pece.
168. Mírné pahrbky v nivě Mítovského potoka. Nelze vyloučit pozůstatek sejpů.
169. Úvoz 1,7 m.
170. Svazek úvozů.
171. Prospekční jáma, Ø 3 m.
172. Kumulace jam.

4.2.6 Zhodnocení zjištěných objektů

Zjištěné objekty byly zahrnuty do zobrazení pomocí grafu (Graf 15). Některé sloupce představují konkrétní typ objektu, např. milíře nebo prospekční jámy. Další sloupce reprezentují souhrnně rozdílné objekty, které však mají společné využití, např. různá vodní zařízení (hráze, vodní nádrže, náhony apod). Také ojedinělé objekty nebo objekty, u nichž nebyla možná žádná interpretace, byly zařazeny do sloupce souhrnně, neboť při vytváření sloupců se všemi konkrétními záznamy by došlo ke značné nepřehlednosti grafu. Objekty, u nichž byl následně vyloučen antropogenní původ, např. vývraty, do grafu zahrnuty nebyly. Ze 172 provedených záznamů tak bylo v grafu zohledněno 167 objektů.

Kategorie v grafu

Prospekční jáma

Jde o nejčastěji zaznamenaný druh objektu; představuje 23,4 % ze všech zjištěných objektů.

Kumulace objektů

Shluky obvalů či těžebních jam (celkem 28) tvoří 16,8 % ze všech zjištěných objektů.

Těžební areál

Těžebních areálů bylo zaznamenáno celkem 20, což činí 12 %.

Povrchová těžba

Povrchová těžba byla zjištěna v osmi případech (4,8 %).

Ostatní objekty související s těžbou

Do tohoto sloupce byly zaznamenány objekty evidentně související s těžební činností, které přesto nelze zařadit do žádné z vytvořených kategorií. Jedná se o různé příčné překopy skalních hřbetů, lomy sloužící pravděpodobně k získávání kamene apod. Těchto objektů bylo zjištěno 11 a představují tak 6,6 % ze všech zjišťovaných objektů.

Milíře

V případě milířů bylo zjištěno 16 objektů, tj. 9,6 %.

Úvozy

V rámci tohoto sloupce byl zohledněn vždy jen určitý úsek cesty. Nebylo proto rozhodující, zda se na daném místě nacházel pouze jediný úvoz, dvojice či svazek úvozů. Takových úseků zaniklých cest bylo zaznamenáno 13, tj. 7,8 %.

Jiné objekty

Do tohoto sloupce byly zařazeny zcela rozdílné objekty, např. konvexní objekty, u nichž lze předpokládat, že se jedná o pozůstatek pece, nebo naopak objekt konkávní – možný pozůstatek po obydlí. Tyto objekty jsou však na daném území zastoupeny pouze v jednom či dvou případech. Hlavním účelem grafu je zobrazit početní poměr mezi různými druhy objektů. Tento sloupec tak souhrnně reprezentuje objekty, které se na sledovaném území vyskytují minimálně. Celkově činí tyto objekty 11,4 %.

Antropogenní objekty bez jasné interpretace

U některých objektů nebyla možná žádná interpretace. Např. podle pravidelného tvaru lze však usuzovat, že se jedná o antropogenní objekty. Takové objekty tvoří 4,2 %.

Zjištěné objekty byly zaznamenány do plánu a následně postupně interpretovány. Ze zaznamenaných objektů byly vybrány ty, které se svým charakterem odlišují od ostatních a jejichž podrobnější průzkum by mohl přinést poznatky týkající se studované problematiky.

Obj. č. 2

Podezdívka tvořená z nasucho kladených kamenů (4x5 m), přímo pod skaliskem s valovým opevněním lokality Na zámečku. Pravděpodobně se jedná o pozůstatek dřevěného stavení. Bez dalšího výzkumu není možná konkrétnější interpretace.

Obj. č. 21

Terasovitý objekt ve svahu. Objekt je rozdělen na dvě části. Východní čtvercová část (4x4,5 m) je zahloubená do svahu. Západní část tvoří terasa z nasucho kladených kamenů. Vzhledem k pravidelnému tvaru je čtvercový objekt interpretován také jako pozůstatek stavení. Terasa mírně klesá, proto je možné o ní uvažovat jako o přístupové komunikaci k předpokládanému obydlí.

Obj. č. 67

Obdélná terasa 10x4 m na severním vrcholku Kokšína, na místě s pomístním názvem U staré šachty. Pravidelný tvar objektu naznačuje jeho antropogenní původ. Pouze na základě povrchového průzkumu není možná žádná konkrétnější interpretace.

Obj. č. 81

V jižní části těžebního areálu č. 81 se nachází rozměrná výsypka vysoká 3 m. Na východě přiléhá k objektu kruhová zatopená jáma interpretovaná jako důlní šachta. V tomto případě se pravděpodobně jedná o pozůstatek novověkého dolu.

Obj. č. 134

Jedná se o pravidelný zahloubený objekt o rozměrech 10x9 m. K plošině z jihu přiléhá konkávní oválný objekt o průměru 2 m. Západní okraj je tvořen kamennou destrukcí. Objekt je interpretován jako jednoduché stavení. Vzhledem k četným těžebním objektům v okolí pak jako hornické obydlí. S podobnými objekty se lze setkat rovněž např. ve Vogézách (Nováček 2012, ústní informace).

Obj. č. 146

Necelých 200 metrů severovýchodním směrem od objektu 134 se nachází podélný objekt (6x10 m) zahloubený do svahu. Patrně se jedná o těžební objekt. Vzhledem k pravidelnějšímu

tvaru a skutečnosti, že podobný objekt se na celém procházeném území již nenachází, nelze zcela vyloučit ani jiný účel objektu.

Obj. č. 160

Dvě výrazné kupy kamenů pravidelného kruhového tvaru. Obdobné objekty nebyly na procházeném území zjištěny.

Obj. č. 163

Pravidelný násep. Šířka koruny 2,3 m, délka 50 m. Tento rovný valovitý objekt připomíná miniaturní železniční násep. Bez případného dalšího výzkumu není možná další interpretace.

Obj. č. 167

Konvexní kruhový objekt o průměru 4 m. Na základě tvaru nelze vyloučit relikty pece.

Obj. č. 168

V nivě Mítovského potoka, asi 400 m po proudu od Liškova hradu se nacházejí výrazné nerovnosti. Jednou z možností můžou být pozůstatky po rýžování. Relikty ovšem nejsou natolik výrazné, aby se daly v rámci interpretace jednoznačně spojovat se sejpy. Nelze vyloučit, že se jedná o sejpy značného stáří, čímž by došlo k jejich znatelnějšímu oderodování.

4.2.7 Interpretace vycházející ze zjištění provedených na vymezeném území

K této dílčí interpretaci bylo využito převážně poznatků získaných povrchovým průzkumem na území Kokšínského polesí. Přestože nebyly zjištěny žádné přímé indicie, které by potvrzovaly jasnou souvislost mezi zkoumanými fortifikacemi a těžbou, byla ověřena terénní situace vedoucí některé předchozí badatele k úvaze o této spojitosti (např. Frýda 1993, Nováček 1994).

Poloha fortifikací

„Ložiska zlata dokumentovaná rozsáhlými obvaly a obvalovými poli leží právě uprostřed těchto fortifikací“ (Pouba 1993, 2).

Zmíněné fortifikace se skutečně nacházejí ve výrazných polohách nad místními toky, které ze severu i jihu obtékají vymezené území.

Neprokázané zemědělské zázemí

Badatelé se opakovaně neúspěšně snažili získat doklady středověkého osídlení (např. Nováček 1994, 3).

Ani v rámci této studie nebyly žádné doklady zemědělského zázemí zjištěny.

Nález houbovité strusky v okolí lokality Liškův hrad

Na základě nálezu učiněného J. Anderlem (viz výše) se předpokládá „zainteresování hradu do zpracovatelství železné rudy“ (Novobilský 1999, 19).

Během zaměřování byly přímo na ploše lokality objevené drobné kousky struskovitého materiálu.

Kromě vyhledávání přímých indicií byla snaha na základě získaných objektů rekonstruovat podobu krajiny. Vzhledem k převažujícím těžebním objektům na rozlehlém území lze toto území považovat za hornicky významné. Vzhledem k některým datovaným objektům a na základě analogií těžebních objektů můžeme usuzovat, že tato oblast byla hornicky využívána již v době před vznikem prvních hutí zmíněných v písemných pramenech. Vzhledem k absenci jiných druhů objektů, které by mohly vypovídat o zemědělském využití krajiny (meze, pravidelné terasy apod.), lze předpokládat hornické aktivity jako zásadní po větší část historie vymezené oblasti.

V rámci této interpretace však z důvodu jejího zaměření výlučně na téma práce nebude o vymezeném území v pravěku uvažováno; následná hypotéza se tak týká pouze středověkého, popřípadě raně novověkého období.

Z mohutnosti opevnění lokality Liškův hrad můžeme usuzovat na stavebníka vyššího významu. Zcela bez jakékoliv opory v rámci interpretace lze uvažovat o příslušníkovi vládnoucí vrstvy, ne-li o samotném panovníkovi, který nechal zbudovat (či spíše znovu opevnit) tuto lokalitu jako mocenský bod v oblasti. Ačkoliv oblast zřejmě skutečně nebyla pro zemědělství výhodná, nelze ji v době raného středověku považovat za zcela opuštěnou. Dokladem může být např. ves Nechanice, připomínaná již počátkem 12. století, či již zmíněné raně středověké pohřebiště v Těnovicích. Důležitou skutečnost představuje také to, že oblastí procházela – v podstatě až do vzniku Dráhy císaře Františka Josefa I. roku 1868 – hlavní spojnice mezi Plzní a Českými Budějovicemi (Schreier 2008, 480). Analogií k této lokalitě by mohla být lokalita Vimperk na nedalekém Strašicku. Za jeden z účelů lokality pak lze předpokládat kontrolu rýžování zlata. Případné prokázání objektů označených číslem 168 jako skutečných pozůstatků sejpů by mohlo představovat indicii pro rýžování v dohledu lokality.

Na základě datovacího materiálu ze 13. století je možné v této době uvažovat o vzniku lokality Na zámečku a obdélném stavení na ploše Liškova hradu. Tyto objekty mohou již souviset výhradně s aktivitami spojenými se získáváním nerostných surovin. Ačkoliv žádné těžební objekty nejsou na vymezeném území prokázány, nelze takový typ objektů pro toto

období zcela vyloučit. Na základě analogií, např. v Křivcích u Úterý, je možné předpokládat rozměrná obvalová pole již ve 13. století. Další možností může být získávání suroviny přímo ze svrchních partií, jež nemusí zanechat žádné viditelné stopy.

Ve 13. století, konkrétně k roku 1263, je doložena nejstarší zmínka o dolování na Brdsku. Zakladatel augustiniánského kláštera v Zaječově Oldřich Zajíc z Valdeka věnoval mimo jiný majetek i „užitek z hor jakýkoliv a co by se snad později náhodou našlo“ (Hofman 1982). Je tedy možné, že i na území Spálenopoříčska dochází v této době k hornickému podnikání v režii pánů z Rožmitálu či některého z klášterů, které měly v oblasti svůj majetek.

Datované těžební objekty spadají do pozdního středověku, pravděpodobně do 15. či začátku 16. století. Pokud bychom přijali, že nejstarší obvaly v Kokšinském polesí pocházejí skutečně z této doby, znamenalo by to, že v 15. století došlo v této oblasti ke změně postupu z povrchového získávání suroviny na těžbu přípovrchovou. Doposud málo probádaná etapa hornictví v období vrcholného středověku (kromě hlavních hornických center) neumožňuje z důvodu minimálního poznání vytvářet případné modely osídlení či celkové organizace těžby. V případě, že by formu osídlení představovala osamocená hornická obydlí, lze objekt č. 134 interpretovat jako pozůstatek sídelního hornického objektu.

V pozdějších obdobích jsou zakládány hutě v podobě vesnic, což je i případ Hutí později přeměněných na ves Nové Mitrovice.

Samotné fortifikace v období pozdního středověku patrně již neplní svou funkci a zanikají. V období 14. a 15. století zde tedy dochází ke změně, kdy je sídelní struktura zahrnující studované fortifikace nahrazena jinou, zastoupenou zjištěnými těžebními areály či dalšími objekty.

Předložená interpretace je založena jen na poměrně malém počtu dokladů. Každé nové zjištění může zcela změnit pohled na vývoj krajiny a osídlení na tomto území. Přesto se domníváme, že účel fortifikací v této oblasti je třeba hledat spíše v ochraně a kontrole těžby rud než v sídle (v původním slova smyslu) bočních odnoží rodu Buziců.

4.3 RADEČSKÁ VRCHOVINA

Druhou studovanou oblastí je Radečská vrchovina. Stejně jako v případě Spálenopoříčska se na i tomto území vyskytují jednoduché středověké fortifikace, které nejsou zmíněné v písemných pramenech, případně je jejich spojování s historickými zprávami problematické. Také zde se nachází (kromě v minulosti již zkoumaného hradiště Březina) pravěké hradiště nazývané Bílá skála, jehož datování není dodnes uspokojivě vyřešeno.

Radečská vrchovina se rozprostírá severovýchodně od Rokycan a tvoří část vrchoviny Křivoklátské. V roce 1979 zde byl vyhlášen přírodní park Radeč (Matušková 2008, 288). Středem sledovaného území prochází úzký, 2 km dlouhý stejnojmenný hřeben s nejvyšším vrcholem oblasti o nadmořské výšce 721 m. Téměř 12 km dlouhé pásmo Radečské vrchoviny je tvořeno převážně smrkovou monokulturou.

Pozornost badatelů byla v této oblasti spjata zejména s pravěkými a středověkými fortifikacemi. Nejstarší archeologický výzkum na sledovaném území prováděl na hradišti Březina v letech 1832–1834 Kašpar ze Šternberka, společně s M. Kalinou a V. Krolmusem (Čtverák – Lutovský – Sabina – Smejtek 2003). Důležité poznatky o dané oblasti byly získány v průběhu 80. let 20. století, kdy zde J. Anderle s V. Švábkem prováděli zaměrování středověkých fortifikací a P. Rožmberskému se podařilo lokalizovat několik zaniklých středověkých vesnic.

Komplexní výzkum bývalého osídlení v daném prostoru byl však zahájen až v souvislosti s výzkumy Katedry archeologie ZČU. Výzkumný záměr katedry pod vedením P. Vařeky spočíval v terénním studiu středověkého osídlení zaměřeném především na problematiku zaniklých vsí (Vařeka et al. 2011, 319). Příkladem je výzkum ZSV Cetkov, který se neomezil na vlastní intravilán, ale došlo i k povrchovému průzkumu okolí zaniklé vesnice (Veselá 2008). Další povrchové průzkumy ve sledované oblasti byly prováděny např. M. Baumanovou (Baumanová 2012) nebo R. Brejchou (Brejcha 2013).

V rámci tohoto projektu byl zásadním terénní archeologický výzkum ZSV Sloupek, při němž byly kromě vlastních usedlostí zkoumány též výrobní objekty vázané na usedlosti a těžební areál v extravilánu vsi. Ze sběrů a z drobných sondáží bylo možné těžební objekty datovat do pozdního středověku (Vařeka – Holata – Rožmberský – Schejbalová 2011, 337). Také na základě dalších zjištění lze aktivity obyvatel těchto vsí spojovat spíše se zpracováním železných rud než se zemědělstvím.

4.3.1 Fortifikace na vymezeném území

Babská skála

Jedná se o nedostavěné malé opevnění na výrazné skále jihovýchodně od vsi Vejvanov. Od návrší je lokalita oddělena jen z poloviny dokončeným příkopem. Na vrcholu skaliska jsou stopy zarovnění skály.

Bílá skála

Přibližně 1,2 kilometru východně od vsi Skelná Huť vystupuje na západní straně z centrálního hřebene Radče výrazný skalnatý suk. Přírodní skaliska vytvářejí několik nepravidelných ploch, na nichž bylo hradiště zbudováno. Na severní straně se nachází cca 58 m dlouhý val ze sypaných kamenů, uzavírající plochu hradiště o celkové rozloze 1,74 ha.

Z lokality neexistují žádné nálezy vyjma několika keramických zlomků, které svým zpracováním a úpravou povrchu naznačují, že by se mohlo jednat o keramiku hradištního rázu. Nálezy nepřinesla ani drobná sondáž P. Brauna v prostoru jižního okraje valu (Metlička 2008, 175).

Březina

Na ploše raně středověkého hradiště jsou obdélné relikty zděného ohrazení s vyrovnanou vnitřní plochou. Z objektu pochází nálezy strusky a keramiky z 15.–16. století (Karel – Krčmář 2006, 28).

Radeč

Lokalita je situována na výrazné skále severního výběžku centrálního hřebene Radče nad Lhotou pod Radčem. Od návrší je lokalita oddělena širokým obloukovým příkopem a vnějším valem, jádro bylo umístěno za skalním hřebenem, kde stávaly dvě stavby.

Zřejmě oprávněně spojuje P. Rožmberský Radeč s hradem Mitrvald, který náležel roku 1360 Oldřichovi z Mitrvaldu, příslušníkovi pánů z Litic (Rožmberský 2003, 49).

Vydřiduch

Zaniklá fortifikace se nachází v bezprostřední blízkosti, na místě od středověku až po současnost komunikačně exponovaném. Fortifikace byla zbudována na vyvýšenině vystupující ze západního svahu vrchu Vydřiduch nad potokem Chýlava. Až na široký šíjový příkop a čelo jádra byla lokalita odtěžena lomem.

Kromě výše uvedených fortifikací se na sledovaném území nachází také hrad Březina, zaniklá vesnice s tvrzí Rovný a tvrže v dosud existujících vesnicích Skomelno a Chotětín. U těchto lokalit je ovšem doloženo hospodářské zázemí.

4.3.2 Užší vymezené území – střední a jižní část přírodního parku Radeč

Pro potřeby této práce bylo území Radečské vrchoviny rozděleno na dvě dílčí oblasti, a to území ve střední části přírodního parku Radeč (A) a téměř celou jeho jižní část (B, C).

První zvolené území pokrývá východní část vlastního centrálního hřebene Radče, v jehož středu se v nadmořské výšce 680 m nachází vrchol Hrad. Dalším vrchem je Čihátko (654 m n. m.). Osou vybrané oblasti je tak vlastní hřeben, jenž se svažuje severním směrem do údolí Koželužského potoka a jižním směrem k Lhotskému potoku. Na severu tvoří vytyčenou hranici asfaltová silnice ze Skomelna do Lhoty, na východě ohraničuje území okraj lesa a na jihu lesní cesta vedoucí z Lhoty směrem k Volduchám. Na západě je pak hranice tvořena pravobřežním bezejmenným přítokem Koželužského potoka a zpevněnou lesní spojnici, po níž je vedena červená turistická značka. Na zmíněném vrchu Hrad jsou dochované pozůstatky středověké fortifikace Radeč a v jeho okolí je známo několik těžebních areálů. Území se nachází na katastrech obcí Lhota pod Radčem, Přivětice, Skelná huť a Těškov.

Procházená jižní plocha je vymezena na západní a východní straně hranicí přírodního parku, na severu Volduškým potokem a na jihu dosahuje až do údolí Holoubkovského potoka. Nejvyšším vrchem zvolené oblasti je Chlum (561 m n. m.). Dalšími výraznými vrcholy jsou Plzeňský vrch a Vydřiduch, rovněž dosahující nadmořské výšky nad 500 m.

Na zmíněném území se nachází ZSV Sloupek a pozůstatek středověkého hrádku nazývaný Vydřiduch. V případě vlastní jižní části procházené oblasti se jedná o přírodní koridor mezi pohořím Brdy a Křivoklátskou vrchovinou s její nejvyšší partií – Radečskou vrchovinou. Tento koridor byl využíván v minulosti jako komunikační prostor pro přechod z Plzeňska do oblasti středních Čech, o čemž svědčí bezpočet dochovaných úvozů souvisejících s Norimberskou zemskou stezkou. Do tohoto prostoru byla v roce 1860 umístěna železnice spojující Plzeň s Prahou. V poloze bývalého brodu přes potok Chýlavu, v místě zvaném V zavírce, se pak na jednom místě setkávají zmíněné středověké úvozy, pozůstatek císařské silnice s původním kamenným mostkem a současná silnice 605, označovaná jako „rozvadovská“.

Celkově lze vybraný úsek rozdělit na jižní část tvořenou zmíněným přírodním koridorem, na nějž navazuje na severní straně podlouhlý vrch Vydřiduch, a severní část tvořenou výše položeným přírodním hřebenem. Obě části rozděluje nevýrazné údolí potoka

Chýlava, kterým je vedena dálnice D5. Zmíněné území se nachází na katastrech Holoubkov, Skelná huť, Svojkovice, Těškov a Volduchy.

4.3.3 Zjištěné objekty na vymezeném území

Postup při vyhledávání a následné dokumentaci antropogenních objektů v této oblasti byl zcela shodný s postupem při průzkumu Kokšínského polesí. Jediným rozdílem je určování kategorie u těžebních areálů. Zatímco na Spálenopoříčsku bylo vzhledem k vysokému počtu těžebních jam potřeba rozdělovat objekty na kategorie „kumulace jam“ a „těžební areál“, v tomto případě, kdy těžební objekty takových počtů nedosahují, bylo využito pouze označení „těžební areál“ pro větší množství obvalů na jednom místě. Kategorie „kumulace jam“ v této deskripci využita nebyla.

Procházené území – část A

1. Milíř, Ø 5,6 m.
2. Prospekční jáma, Ø 2,1 m. Ve vzdálenosti 8 m další jáma s průměrem 4 m. Z jam vychází odvodňovací rýha. Dna jam jsou zaplněná vodou.
3. Milíř, Ø 6 m.
4. Milíř, Ø 5,5 m.
5. Milíř, Ø 8,6 m.
6. Milíř, Ø 6,2 m.
7. Milíř, Ø 4 m.
8. Hraniční patník.
9. Hraniční patník s písmenem H, z druhé strany s písmenem L. Na vrchu číslice 9 či 6.
10. Milíř, Ø 9,1 m.
11. Porušený milíř.
12. Milíř, Ø 7,7 m.
13. Milíř, Ø 10 m.
14. Milíř, Ø 7,4 m.
15. Milíř, Ø 5,1 m.
16. Milíř, Ø 5,2 m.
17. Milíř, Ø 7,1 m.
18. Milíř, Ø 10,6 m.
19. Milíř s vyvýšenou plochou tvořenou uhlíky, Ø 11,2 m.
20. Milíř, Ø 10 m.

21. Milíř, Ø 9 m.
22. Milíř, Ø 7,6 m.
23. Pravidelná kruhová jáma, z níž vychází místy porušená strouha.
24. Milíř, Ø 9,6 m.
25. Tři těžební jámy (prospekční?).
26. Haldy nasypané spáleným materiálem, pravděpodobně souvisejí s vedlejší asfaltovou silnicí.
27. Milíř, Ø 9,1 m.
28. Výrazná koncentrace vývrátů.
29. Milíř, Ø 8 m.
30. Milíř, Ø 11,8 m.
31. Milíř, Ø 9,5 m.
32. Milíř, Ø 8,2 m.
33. Milíř, Ø 8,3 m.
34. Milíř, Ø 11 m.
35. Milíř, Ø 8 m.
36. Milíř, Ø 8 m.
37. Milíř, Ø 8,3 m.
38. Milíř, Ø 9,2 m.
39. Výrazná koncentrace vývrátů.
40. Milíř, Ø 7,9 m.
41. Milíř, Ø 11,2 m.
42. Milíř, Ø 8,8 m.
43. Milíř, Ø 7,6 m.
44. Výrazná koncentrace vývrátů.
45. Milíř, Ø 7,2 m.
46. Milíř, Ø 11,8 m.
47. Vyvýšený objekt obdélného tvaru, 5x4 m.
48. Odvodňovací rýhy tvořící pravidelný tvar, 22x46 m.
49. Milíř, Ø 8,4 m.
50. Milíř, Ø 8 m.
51. Milíř, porušený.
52. Milíř, porušený.
53. Milíř, Ø 7 m.

54. Milíř, Ø 7,8 m.
55. Milíř, Ø 12 m.
56. Milíř, Ø 7,5 m.
57. Milíř, Ø 9 m.
58. Milíř, Ø 8,2 m.
59. Milíř, Ø 6,7 m.
60. Milíř, Ø 13,5 m.
61. Milíř, Ø 7 m.
62. Milíř, Ø 7 m.
63. Milíř, Ø 9 m.
64. Prospekční jáma? Odval s mělkým zahloubením, Ø 0,5 m.
65. Milíř, Ø 8 m.
66. Milíř, Ø 4,7 m – neobvyklý tvar.
67. Milíř, Ø 9 m.
68. Milíř, Ø 7 m.
69. Milíř, Ø 7,5 m.
70. Kruhová plocha ohraničená valem tvořeným uhlíky. Vnější průměr 17 m, vnitřní 9 m.
71. Milíř, Ø 9 m.
72. Milíř, Ø 11 m.
73. Milíř s vyvýšenou plochou tvořenou uhlíky, porušen.
74. Nález II.
75. Milíř, Ø 10,5 m.
76. Mělké rýhy v rozestupu 2 m. Pravděpodobně „švédské saně“. Průměr kmene stromu (smrk) 1,3 m.
77. Milíř, Ø 8,7 m.
78. Milíř, Ø 8 m.
79. Milíř, Ø 8,2 m.
80. Hraniční patník.
81. Milíř, Ø 7,8 m.
82. Milíř, Ø 12,7 m.
83. Milíř, Ø 8 m.
84. Milíř, Ø 9 m.
85. Milíř, Ø 5 m.
86. Milíř, Ø 8 m.

87. Milíř, Ø 5 m.
88. Hlubší zanesená rýha (strouha). Nelze vyloučit úvoz.
89. Milíř, Ø 9 m.
90. Milíř, Ø 8,6 m.
91. Milíř, Ø 9 m.
92. Těžební areál.
93. Hraniční patník.
94. Hraniční rýha.
95. Těžební jáma, Ø 3 m.
96. Milíř, Ø 8 m.
97. Svazek úvozů.
98. Zaniklý rybník.
99. Milíř, Ø 7,7 m.
100. Těžební objekt vytvářející „nedokončenou cestu“.
101. Prospekční jáma/velký vývrat? Ø 5,3 m.
102. Milíř, Ø 8 m. Ve vzdálenosti 1,5 m zarovnaná plošinka, Ø 4,5 m.
103. Lom, délka 15 m.
104. Těžební jáma, Ø 4,9 m.
105. Teráska v mírném svahu.
106. Úvoz směřující k objektu 104.
107. Hraniční patník.
108. Erodovaný svah. Zlom zřejmě vytvořen uměle.
109. Milíř, Ø 10 m.
110. Jáma ve svahu, Ø 7 m.
111. Jáma bez viditelného odvalu.
112. Hraniční patník.
113. Milíř, Ø 7 m.
114. Milíř, Ø 8,5 m.
115. Zaniklá cesta. Okraj vytvořen nasucho kladenými kameny.
116. Milíř, Ø 9,5 m.
117. Milíř, Ø 7 m.
118. Milíř, Ø 9 m.
119. Milíř, Ø 10,6 m.

120. Milíř, Ø 8,5 m s výškou střední části 0,6 m. V bezprostřední blízkosti se nalézá kruhová plošina Ø 4,5 m. Nelze vyloučit pražnici.
121. Milíř, Ø 9 m.
122. Pravidelná obdélná jáma 3,5x1,5 m. Pravděpodobně vývrat.
123. Pravděpodobně vývrat.
124. Milíř, Ø 8 m.
125. Milíř, Ø 9 m.
126. Milíř, Ø 6,7 m.
127. Milíř, Ø 8,3 m.
128. Milíř, Ø 8 m.
129. Milíř, Ø 7,3 m.
130. Milíř, Ø 8,5 m.
131. Milíř, Ø 6,8 m.
132. Milíř, Ø 8,4 m.
133. Milíř, Ø 8 m.
134. Milíř, Ø 7,3 m.
135. Prospekční jáma, Ø 3 m.
136. Pravidelný obdélný těžební objekt 13x11 m.
137. Milíř, Ø 8,7 m.
138. Mělká pravidelná kruhová jáma, Ø 3 m, s téměř nezatelným odvalem.
139. Následně vyloučen antropogenní původ.
140. Plocha tvořená kameny, zarovnaná do tří plošinek.
141. Milíř, Ø 8 m.
142. Pravděpodobně současné lesnické objekty.
143. Milíř, Ø 9,3 m.
144. Milíř, Ø 8,3 m.
145. Zahloubená plošina ve tvaru milíře (Ø 7,8 m), na východní straně jámy (Ø 4,5 m).
146. Těžební areál.
147. Těžební areál.
148. Prospekční jámy ve svahu.
149. Znatelný terénní předěl, orientovaný ve směru hrany vrcholové plošiny.
150. Milíř, Ø 8,5 m.
151. Následně vyloučen antropogenní původ.
152. Pravidelný čtvercový objekt. Patrně antropogenního původu.

153. Plocha, na níž se vyskytuje barvínek.
154. Těžební areál.
155. Milíř, Ø 10 m.
156. Prospekční jáma, 2 m.
157. Podélná prohlubeň. Jedná se o vytěžené rudné ložisko získané povrchovým způsobem.
158. Těžební areál.
159. Příčný vkop v rámci těžebního areálu.
160. Těžební areál.
161. Milíř, Ø 8 m.
162. Milíř, Ø 7,7 m.
163. Porušený milíř.
164. Milíř, Ø 11,8 m.
165. Milíř, Ø 8,5 m.
166. Číslo nepoužito.
167. Milíř, Ø 6 m.
168. Prospekční jáma.
169. Číslo nepoužito.
170. Lom. Pravděpodobně na získávání kamene.
171. Plocha, na níž se ve velkém množství vyskytuje barvínek.
172. Milíř, Ø 8 m.
173. Milíř, Ø 9,5 m.
174. Milíř, Ø 9,2 m.
175. Milíř, Ø 7 m.
176. Milíř, Ø 8,3 m.
177. Milíř, Ø 8,5 m.
178. Milíř, Ø 7,5 m.
179. Milíř, Ø 8 m.
180. Porušený milíř.
181. Milíř, Ø 8,2 m.
182. Úvoz směřující k milíři, délka 10 m. Vzdálenost od přerušení úvozu k milíři 13 m.
183. Milíř, Ø 9,8.
184. Milíř, Ø 10 m.
185. Porušený milíř.
186. Uměle navršený násep kamenů, délka cca 30 m.

- 187. Milíř, Ø 9,3 m.
- 188. Porušený milíř.
- 189. Milíř, Ø 6,4 m.
- 190. Milíř, Ø 8,7 m.

Procházené území – jižní část (B)

- Obj. 1: Kruhová jáma, Ø 4,4 m, podle tvaru související s těžební činností.
- Obj. 2: Milíř, Ø 8,7 m.
- Obj. 3: Oválná jáma vytvořená povrchovou dobívkou, Ø 7,5 m.
- Obj. 4: Uměle zarovnaná teráska. Délka 4 m.
- Obj. 5: Těžební jáma, Ø 4,5 m.
- Obj. 6: Dvě navzájem propojené těžební jámy. Délka 4,5 m.
- Obj. 7: Umělé přehrazení skalnatého hřebenu. Délka 7 m. Evidentně souvislost se získáváním nerostných surovin.
- Obj. 8: Povrchová těžba ve svahu.
- Obj. 9: Oválná těžební jáma. Délka 7 m, hloubka 3,5 m.
- Obj. 10: Milíř, Ø 7,5 m.
- Obj. 11: Povrchová těžba ve svahu. Délka 16 m.
- Obj. 12: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 13: Konkávní jáma, Ø 5 m.
- Obj. 14: Milíř, Ø 7,5 m.
- Obj. 15: Milíř, Ø 8,5 m.
- Obj. 16: Milíř, Ø 5 m.
- Obj. 17: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 18: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 19: Milíř, Ø 10,5 m.
- Obj. 20: Povrchová těžba ve svahu ve tvaru kapky. Hloubka 2,5 m.
- Obj. 21: Porušený milíř.
- Obj. 22: Milíř, Ø 6 m.
- Obj. 23: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 24: Trojice výrazných obvalů navzájem od sebe vzdálených cca 30 m. Průměr obvalů 15–20 m, výška 1,5 m. Podle mocnosti odvalů se jednalo o podpovrchovou dobívkou.
- Obj. 25: Obval s ústím do bývalé šachty, Ø obvalu 13 m.
- Obj. 26: Obval hluboký 3 m.

- Obj. 27: Obval s odvalem vysokým 2,7 m.
- Obj. 28: Úvoz. Šířka 1,7 m.
- Obj. 29: Úvoz. Šířka 1,5 m.
- Obj. 30: Povrchová těžba ve svahu.
- Obj. 31: Porušený milíř.
- Obj. 32: Milíř, Ø 7,5 m.
- Obj. 33: Milíř, Ø 9,5 m.
- Obj. 34: Nepravidelný konvexní objekt o šířce 6 m. Na severní straně přiléhá k objektu mírně konkávní teráska, která je porušená současnou lesní cestou.
- Obj. 35: Lesní rybníček. Ø 12 m.
- Obj. 36: Úvoz – šířka 1,7 m.
- Obj. 37: Téměř kruhový obval, Ø 29,5 m se 4 m hlubokou šachtou. Šířka ústí šachty je 10 m.
- Obj. 38: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 39: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 40: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 41: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 42: Kruhová jáma bez odvalu, Ø 2m. Nelze vyloučit vznik propadnutím do podzemní prostory.
- Obj. 43: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 44: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 45: Těžební areál, jehož součástí je vodní plocha, Ø 20 m.
- Obj. 46: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 47: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 48: Konvexní objekt nepravidelného tvaru, Ø 2 m.
- Obj. 49: Nepravidelná vyvýšenina. Šířka 3 m.
- Obj. 50: Zarovnaná teráska, patrně porušený milíř.
- Obj. 51: Pravidelná obdélná jáma, 2,3x1 m. Podle zřetelně zarovnaných stěn se patrně jedná o recentní vkop.
- Obj. 52: Úvoz, šířka 1,5 m.
- Obj. 53: Kruhový objekt, Ø 11,7 m. Vnitřní část je tvořena mírným konvexním útvarem (Ø 5,1 m). Okraj je tvořen 3 m širokou prstencovitou prohlubní. Celkově objekt připomíná miniaturní tvrziště. Pravděpodobně se jedná o bývalý milíř s výraznou středovou částí.
- Obj. 54: Obval, Ø 7,7 m.

Obj. 55: Liniový objekt o velké vzdálenosti se šířkou od 1–1,5 m.. Nelze určit, zda se jedná o úvoz či mezní pás. Vzhledem k tomu, že objekt je veden podél vrstevnic, se o odvodňování patrně nejedná.

Obj. 56: Konvexní objekt, Ø 6 m. Pravděpodobně jde o recentní záležitost.

Obj. 57: Úvoz, 1,5 m.

Obj. 58: Úvoz, 20 m.

Obj. 59: Pokračování úvozu jihovýchodním směrem.

Obj. 60: Zaniklý důl. Dvě výrazné výsypky, mezi nimiž lze sledovat ústí do zavalené štoly. Západní odval tvoří nepravidelný obdélník o rozměrech 27,3x11,5 m. Východní odval má Ø 6 m. Jedná se o nejvýraznější pozůstatek důlní činnosti ve sledované oblasti. Na základě analogií lze předpokládat, že důlní dílo pochází z novověku.

Obj. 61: Zavalené ústí štoly v prudkém svahu. Situace má tvar trychtýřovité propadliny.

Obj. 62: Výrazné, navzájem propojené těžební jámy tvořící obdélný areál v prudkém svahu.

Obj. 63: Čtyři prospekční jámy, Ø 2 m.

Obj. 64: Úvozy vedoucí po vrstevnici.

Obj. 65: Porušený milíř.

Obj. 66: Pravidelná čtvercová propadlina, Ø 3x3 m.

Obj. 67: Prospekční jáma, Ø 2 m.

Obj. 68: Terasovitý objekt ve tvaru milíře. Pravděpodobně pozůstatek po povrchovém získávání nerostné suroviny.

Obj. 69: Milíř, Ø 5 m.

Obj. 70: Prospekční jáma, Ø 2 m.

Obj. 71: Milíř, Ø 5 m.

Obj. 72: Milíř, Ø 7,6 m.

Obj. 73: Prospekční jáma, Ø 2 m.

Obj. 74: Těžební objekt. Od těžební jámy vede jižním směrem 4 m zahlobený, 0,5 m široký žlab ústící na samostatně umístěném odvalu.

Obj. 75: Prospekční jáma, Ø 2 m.

Obj. 76: Milíř, Ø 7 m.

Obj. 77: Prospekční jáma, Ø 2 m.

Obj. 78: Těžba ve svahu.

Obj. 79: Milíř, Ø 10 m.

Obj. 80: Milíř, Ø 7 m.

Obj. 81: Těžba ve svahu.

- Obj. 82: Prospekční jáma.
- Obj. 83: Číslo nepoužito.
- Obj. 84: Těžba ve svahu.
- Obj. 85: Milíř, Ø 6 m.
- Obj. 86: Milíř, Ø 6 m.
- Obj. 87: Ústí štoly 2x2,2 m. Délka štoly je 6,5 m, ukončena závašem.
- Obj. 88: Milíř, Ø 7,5 m.
- Obj. 89: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 90: Konvexní objekt Ø 3 m, v jehož těsné blízkosti se nalézají dva nízké náspy o délce 7,4 m a šířce 2,1 m. Pomocí detektoru kovů nebyly zjištěny žádné nálezy.
- Obj. 91: Prospekční jáma, Ø 3,5 m.
- Obj. 92: Úvoz, šířka 1,7 m.
- Obj. 93: Svazek úvozů.
- Obj. 94: Prospekční jáma, Ø 3,5 m.
- Obj. 95: Liniový konvexní objekt, pravděpodobně mezní pás.
- Obj. 96: Mezní pás.
- Obj. 97: Lesní rybník, Ø 14 m.
- Obj. 98: Recentní vodní nádrž.
- Obj. 99: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 100: Těžební areál – povrchové dobívky.
- Obj. 101: Dvě těžební jámy, Ø 3 m.
- Obj. 102: Svazek úvozů směřujících od Volduch do polohy U Habru.
- Obj. 103: Dvě těžební jámy. Pravděpodobně soudobé s úvozy obj. 102; oba objekty se vzájemně respektují.
- Obj. 104: Porušený milíř.
- Obj. 105: Povrchová těžba ve svahu, Ø 8 m. Tvarem připomíná milíř.
- Obj. 106: Milíř, Ø 5,6 m.
- Obj. 107: Povrchová těžba, šířka 11,2 m. Působí jako malý lom. V blízkosti mělké těžební jámy Ø 3–5 m.
- Obj. 108: Povrchová těžba, šířka 10 m. V blízkosti těžební jámy, Ø 2 m.
- Obj. 109: Malý lom, šířka 11,5 m.
- Obj. 110: Úvoz, šířka 1,5 m. Úvoz kopíruje současnou lesní cestu od Volduch do Holoubkova.
- Obj. 111: Milíř, Ø 7,8 m.

Obj. 112: Porušený milíř.
Obj. 113: Milíř, Ø 8 m.
Obj. 114: Milíř, Ø 5,5 m.
Obj. 115: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 116: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 117: Milíř, Ø 9,7 m.
Obj. 118: Milíř, Ø 8 m.
Obj. 119: Milíř, Ø 7,5 m.
Obj. 120: Obval, Ø 9,8 m.
Obj. 121: Povrchová těžba ve svahu, šířka 10,2 m.
Obj. 122: Prospekční jáma, Ø 2 m.
Obj. 123: Obval, Ø 5 m.
Obj. 124: Dvojice těžebních jam, Ø 2 m. Z východní jámy vychází odval (Ø 2 m).
Obj. 125: Jáma s pravidelným čtvercovým tvarem. Šířka stran 4 m.
Obj. 126: Prospekční jáma, Ø 2 m.
Obj. 127: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 128: Prospekční jáma, Ø 2 m.
Obj. 129: Milíř, Ø 9 m.
Obj. 130: Milíř, Ø 10 m.
Obj. 131: Milíř, Ø 9 m.
Obj. 132: Těžební areál.
Obj. 133: Milíř, Ø 8 m.
Obj. 134: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 135: Obval, Ø 3,7 m.
Obj. 136: Úvoz.
Obj. 137: Větvení úvozů. Na východní straně porušeno.
Obj. 138: Milíř, Ø 8 m.
Obj. 139: Úvozy.
Obj. 140: Povrchová těžba, cca 10 m.
Obj. 141: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 142: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 143: Milíř, Ø 11 m.
Obj. 144: Milíř, Ø 9 m.
Obj. 145: Podélný konvexní objekt, 9x3 m. Výška 20–40 cm.

- Obj. 146: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 147: Liniový útvar, pravděpodobně úvoz.
- Obj. 148: Obdélná teráska, šířka 10 m.
- Obj. 149: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 150: Těžební jáma, Ø 7 m.
- Obj. 151: Obval, Ø 4 m. Hloubka 2 m.
- Obj. 152: Těžební areál. K areálu vede úvoz.
- Obj. 153: Porušený těžební objekt.
- Obj. 154: Rozměrný zahloubený těžební objekt. Ledvinovitý tvar o délce 40 m a šířce 6,5 m.
V bezprostřední blízkosti od severozápadní hrany se nachází prospekční jáma (Ø 3 m).
- Obj. 155: Povrchová těžba ve svahu, délka 9 m.
- Obj. 156: Svazek úvozů.
- Obj. 157: Lom, patrně novověký.
- Obj. 158: Dvojice úvozů.
- Obj. 159: Porušený milíř.
- Obj. 160: Povrchová dobívka na vrcholku kopce na „Malém plzeňském vrchu“. Obdélný objekt 20x13 m. Dle odhadu Jana Brožáka výška cca 3 m.
- Obj. 161: Milíř, Ø 9,7 m.
- Obj. 162: Milíř, Ø 7,8 m.
- Obj. 163: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 164: Zaniklá cesta. Nejedná se o úvoz, ale terasu, která navazuje na současnou cestu.
- Obj. 165: Povrchová dobívka v prudkém svahu. Délka 9,6 m, šířka 1,5 m.
- Obj. 166: Porušený milíř.
- Obj. 167: Číslo nepoužito.
- Obj. 168: Několik těžebních jam ve svahu, Ø 3 m.
- Obj. 169: Kruhový terasovitý objekt, Ø 5,4 m. Pražnice? Objekt obsahuje uhlíky.
- Obj. 170: Liniový útvar. Patrně rýha sloužící k odvodňování. Zdá se, že určitým způsobem souvisela s obj. 171.
- Obj. 171: Nepravidelná terasa. Zdá se, že společně s obj. 170 se jedná o antropogenní útvar.
- Obj. 172: Milíř, Ø 10,5 m.
- Obj. 173: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 174: Mezní pás.
- Obj. 175: Milíř, Ø 9 m.

Obj. 176: Milíř, Ø 7,5 m.
Obj. 177: Recentní ledvinovitý vkop.
Obj. 178: Milíř, Ø 13,5 m.
Obj. 179: Milíř, Ø 8 m.
Obj. 180: Milíř, Ø 8,5 m.
Obj. 181: Milíř, Ø 7,5 m.
Obj. 182a: Milíř, Ø 8 m.
Obj. 182b: Kruhový objekt, Ø 6,5 m. Nelze vyloučit interpretaci objektu jako pražnice.
Obj. 183: Milíř, Ø 9 m.
Obj. 184: Porušený milíř.
Obj. 185: Milíř, Ø 10,5 m.
Obj. 186: Milíř, Ø 13,7 m.
Obj. 187: Úvoz, šířka 1,5 m.
Obj. 188a: Milíř, Ø 7,5 m.
Obj. 188b: Milíř, Ø 10 m.
Obj. 189: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 190: Úvoz?
Obj. 191: Kumulace těžebních jam.
Obj. 192: Obval, Ø 3 m.
Obj. 193: Svazek úvozů. Pokračování úvozů obj. 156.
Obj. 194: Mezní pás.
Obj. 195: Středový úvoz.
Obj. 196: Pokračování úvozu.
Obj. 197: Těžební areál.
Obj. 198: Obval, Ø 3 m.
Obj. 199: Milíř, Ø 6,9 m.
Obj. 200: Prospekční jáma, Ø 2 m. V okolí nepravidelné vkopy.
Obj. 201: Terénní hrana. Nelze vyloučit přírodní původ.
Obj. 202: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 203: Milíř, Ø 7,5 m.
Obj. 204: Prospekční jáma, Ø 3 m.
Obj. 205: Milíř, Ø 9 m.
Obj. 206: Nepravidelný pahrtek 3x2 m.
Obj. 207: Milíř, Ø 16 m.

- Obj. 208: Dvojice odvalů, Ø 3 m. Jižní odval respektuje milíř (Ø 8 m).
- Obj. 209: Nepravidelný konvexní objekt, Ø 6,5 m.
- Obj. 210: Prospekční jáma, Ø 2 m. V bezprostřední blízkosti kruhový žlábek.
- Obj. 211: Nepravidelná teráska. Pravděpodobně milíř Ø 6,5 m.
- Obj. 212: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 213: Těžební areál.
- Obj. 214: Úvoz 1,5 m.
- Obj. 215: Svazek úvozů.
- Obj. 216: Pokračování úvozu č. 214.
- Obj. 217: Konvexní objekt. Nepravidelný kruhový tvar, Ø 3 m.
- Obj. 218: Úvoz, šířka 1,3 m.
- Obj. 219: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 220: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 221: Nepravidelná kruhová plošina, Ø 13 m. Obsahuje uhlíky.
- Obj. 222: Porušený milíř.
- Obj. 223: Milíř, Ø 13 m.
- Obj. 224: Pravidelný recentní vkop 1,1x1,2 m.
- Obj. 225: Trojúhelníkový konvexní objekt. Výška horní hrany 3 m, dolní 4 m. V okolí neklidný terén.
- Obj. 226: Milíř, Ø 13 m.
- Obj. 227: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 228: Nepravidelný elipsovité milíř, Ø 10 m.
- Obj. 229: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 230: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 231: Nepravidelný pahrbek, Ø 3 m. Nelze vyloučit antropogenní původ (pec?). Těž nelze vyloučit rozměrný vývrat.
- Obj. 232: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 233: Povrchová těžba ve svahu, Ø 8,3 m.
- Obj. 234: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 235: Povrchová těžba ve svahu, Ø 8 m.
- Obj. 236: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 237: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 238: Povrchová těžba ve svahu, Ø 9 m. Objekt má tvar milíře. Stěna ve svahu je však nepravidelná, s vystupujícími kameny.

- Obj. 239: Porušený milíř.
- Obj. 240: Milíř, Ø 8,7 m.
- Obj. 241: Porušený milíř.
- Obj. 242: Milíř, Ø 14,3 m.
- Obj. 243: Dvojice milířů vzdálených od sebe 1,5 m (první Ø 8,7 m, druhý Ø 8,5 m).
- Obj. 244: Místo, na němž se vyskytuje barvínek.
- Obj. 245: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 246: Porušený milíř.
- Obj. 247: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 248: Pravděpodobně velký vývrat. Zcela vyloučit nelze ani antropogenní původ.
- Obj. 249: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 250: Hraniční, katastrální rýha.
- Obj. 251: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 252: Povrchová těžba ve svahu. Objekt porušen současnou cestou.
- Obj. 253: Dvojice milířů. Severní milíř je porušen mladším milířem (jižním). Jižní milíř je porušen současnou lesní cestou.
- Obj. 254: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 255: Porušený milíř.
- Obj. 256: Milíř, Ø 7,3 m.
- Obj. 257: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 258: Milíř, Ø 8 m. Na svahové straně je tvořen kamenným náspem.
- Obj. 259: Milíř, Ø 6 m.
- Obj. 260: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 261: Úvoz, šířka 1,5 m.
- Obj. 262: Podélní konkávní útvar, pravděpodobně úvoz.
- Obj. 263: Pravidelná obdélná plocha ohraničená úzkým žlabem a nízkým valem o velikosti 35x47 m. V polovině severní a jižní stěny se nacházejí dva konvexní kruhové objekty, Ø 6,3 m. Objekt patrně souvisel s lesním hospodářstvím. Vzrostlé jehličnany na ohraničujících náspech naznačují starší původ. V blízkosti jihozápadního rohu se vyskytuje barvínek.
- Obj. 264: Milíř, Ø 7 m. Již téměř neznatelný.
- Obj. 265: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 266: Porušený obval, Ø 3,5 m.
- Obj. 267: Úvoz 1,5 m. Směr úvozu kopíruje zaniklou vodoteč severním směrem.

- Obj. 268: Odvodňovací žlab, případně hraniční rýha kopírující lesní cestu vedoucí východním směrem k poloze Na Kamýku.
- Obj. 269: Kruhová plošina ve tvaru milíře. Po obvodu mírný val. Žádné uhlíky nezjištěny. Ø 11, 5 m.
- Obj. 270: Zaniklá komunikace ve svahu.
- Obj. 271: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 272: Úvoz směřující k vodoteči.
- Obj. 273: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 274: Povrchová těžba ve svahu, Ø 5 m.
- Obj. 275: Milíř, v okolí různé odvodňovací žlábků.
- Obj. 276: Povrchová těžba ve svahu.
- Obj. 277: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 278: 0,5 m hluboká jáma, Ø 3 m.
- Obj. 279: 1 m hluboká oválná jáma, Ø 3 m.
- Obj. 280: Kruhový konvexní objekt.
- Obj. 281: Těžební areál.
- Obj. 282: Milíř, Ø 12,5 m.
- Obj. 283: Terasovitý objekt, Ø 7 m.
- Obj. 284: Shluk jam – vývraty?
- Obj. 285: Porušený milíř.
- Obj. 286: Milíř, Ø 5 m.
- Obj. 287: Milíř, Ø 8,6 m.
- Obj. 288: Milíř, Ø 6,3 m.
- Obj. 289: Milíř Ø 10 m.
- Obj. 290: Kruhová jáma Ø 2 m, hloubka 0,5 m.
- Obj. 291: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 292: Milíř, Ø 9 m.
- Obj. 293: Porušený milíř.
- Obj. 294: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 295: Milíř, Ø 8,5 m.
- Obj. 296: Mělká nepravidelná jáma, Ø 3, 5 m, hloubka 0,4 m.
- Obj. 297: Milíř, Ø 10,5 m.
- Obj. 298: Archeologická sonda položená v souvislosti s výzkumem ZSV Sloupek.
- Obj. 299: Archeologická sonda položená v souvislosti s výzkumem ZSV Sloupek.

Obj. 300: Mezní pás.
Obj. 301: Mezní pás.
Obj. 302: Milíř, Ø 11 m.
Obj. 303: Milíř, Ø 9,5 m.
Obj. 304: Milíř, Ø 9,5 m.
Obj. 305: Milíř, Ø 8,5 m, od něhož vychází severním směrem úvoz obj. 306.
Obj. 306: Úvoz vycházející od milíře obj. 305 severním směrem, 25 m.
Obj.307: Vodní nádrž 5x8 m, podoba objektu se shoduje s vodními nádržemi na ZSV Sloupek.
Obj. 308: Milíř, Ø 8,5 m.
Obj. 309: Úvoz procházející ZSV Sloupek.
Obj. 310: Úvoz.
Obj. 311: Mezní pás.
Obj. 312: Úvoz procházející přes ZSV Sloupek směrem V–Z.
Obj. 313: Úvoz procházející přes ZSV Sloupek jižním směrem.
Obj. 314: ZSV Sloupek – zhušťovací geodetický bod u zkoumané usedlosti.
Obj. 315: Východní okraj ZSV Sloupek (zkoumaná pec).
Obj. 316: Zahloubený prostor. Snížená plošina o rozměrech 20,3x11,8 m.
Obj. 317: Násep navazující na úvoz 319. V podmáčeném prostředí východního okraje ZSV Sloupek bylo patrně zapotřebí zpevnit komunikaci vedoucí jihovýchodním směrem.
Obj. 318: Milíř, Ø 11 m.
Obj. 319: Úvoz vedoucí od východního okraje ZSV Sloupek do polohy Na Kamýku.
Obj. 320: Milíř, Ø 10 m.
Obj. 321: Milíř, Ø 9 m.
Obj. 322: Milíř, Ø 10,5 m.
Obj. 323: Úvoz jdoucí po vrstevnici pod Plzeňským vrchem.
Obj. 324: Milíř, Ø 7 m.
Obj. 325: Milíř, Ø 6,5 m.
Obj. 326: Milíř, Ø 9 m.
Obj. 327: Milíř, Ø 10 m.
Obj. 328: Kupa kamenů, Ø 4,3 m, výška 0,5 m.
Obj. 329: Terasovitá plošina, Ø 14 m. Milíř?
Obj. 330: Úvoz vedoucí od ZSV Sloupek na sever.
Obj. 331: Porušený milíř?

Obj. 332: Milíř, Ø 10 m.

Obj. 333: Zaniklá komunikace, šířka 2,1 m. Pravděpodobně mladší doba vzniku.

Obj. 334: Porušený milíř.

Obj. 335: Milíř, Ø 8,5 m.

Obj. 336: Milíř, Ø 7 m.

Obj. 337: Milíř, Ø 7 m.

Obj. 338: Milíř elipsovitého tvaru, 5x10 m.

Obj. 339: Milíř, Ø 7,5 m.

Obj. 340: Dvě těžební jámy, Ø 4,5 m, hloubka 1,6 m. V blízkosti dvě menší jámy, Ø 1,5 m.

Obj. 341: Prospekční jáma, Ø 2 m.

Obj. 342: Milíř, Ø 8,7 m.

Obj. 343: Milíř, Ø 8 m.

Obj. 344: Milíř, Ø 7 m.

Obj. 345: Milíř, Ø 7,5 m.

Obj. 346: Porušený milíř.

Obj. 347: Milíř, Ø 10 m.

Obj. 348: Milíř, Ø 11 m.

Obj. 349: Úvoz vedoucí od horního okraje ZSV Sloupek jižním směrem.

Obj. 350: Milíř, Ø 9,5 m. U milíře se nachází kupa kamenů, svým tvarem totožná s obj. 328.

Obj. 351: Milíř, Ø 9 m.

Obj. 352: Úvoz protínající šikmo úvoz č. 349.

Obj. 353: Milíř, Ø 9,5 m.

Obj. 354: Úvoz vymezující ze severu svazek úvozů č. 353.

Obj. 355: Pokračování úvozu.

Obj. 356: Dvě prospekční jámy; hlubší 1,5 m, Ø 4,3 m; jižní Ø 3,4 m.

Obj. 357: Kruhovitá terasa, objekt nemá kruhový tvar. Podle zjištěných uhlíků patrně milíř.

Obj. 358: Milíř, Ø 10 m.

Obj. 359: Milíř, Ø 10 m.

Obj. 360: Milíř, Ø 8 m.

Obj. 361: Milíř? Ø 5 m. Nezjištěny uhlíky.

Obj. 362: Porušený milíř.

Obj. 363: Milíř, Ø 7 m.

Obj. 364: Podélný terénní zlom. Mezní pás?

Obj. 365: Milíř, Ø 8 m.

- Obj. 366: Dvě těžební jámy; jižní Ø 4,3 m, severní Ø 3,4 m.
- Obj. 367: Jáma, Ø 1,5 m.
- Obj. 368: Konvexní kruhový násep, výška 1,6 m, Ø koruny 2 m, Ø objektu 7 m.
- Obj. 369: Porušená těžební jáma, Ø 7,4 m. Větší část objektu je zavezena sutí.
- Obj. 370: Nepravidelná jáma, Ø 7 m. V blízkosti není viditelný odval.
- Obj. 371: Prospekční jáma, Ø 2 m.
- Obj. 372: Těžební areál.
- Obj. 373: Kumulace jam v rámci těžebního areálu č. 372.
- Obj. 374: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 375: Podlouhlý těžební objekt, vedoucí příčně na katastrální hranici.
- Obj. 376: Terénní hrana (mezní pás?).
- Obj. 377: Milíř, Ø 8,3 m.
- Obj. 378: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 379: Mezní pás? Pokračování terénní hrany č. 376.
- Obj. 380: Porušený milíř.
- Obj. 381: Úvoz.
- Obj. 382: Milíř, Ø 10 m.
- Obj. 383: Milíř, Ø 10,5 m.
- Obj. 384: Číslo nepoužito.
- Obj. 385: Číslo nepoužito.
- Obj. 386: Číslo nepoužito.
- Obj. 387: Číslo nepoužito.
- Obj. 388: Číslo nepoužito.
- Obj. 389: Milíř, Ø 9,7 m.
- Obj. 390: Svazek úvozů. Úvozy přetínají východním směrem zaniklou vodoteč.
- Obj. 391: Milíř, Ø 7 m.
- Obj. 392: Milíř, Ø 8,5 m.
- Obj. 393: Místo nálezu hornického knoflíku.
- Obj. 394: Milíř, Ø 8 m.
- Obj. 395: Terénní hrana.
- Obj. 396: Mezní pás.
- Obj. 397: Svazek úvozů. Jedná se o větvičí se úvozy vedoucí od polohy Zavírka směrem k Holoubkovu. Patrně se jedná o hlavní větev Norimberské zemské stezky.

Obj. 398: Svazek úvozů. Úvozy vedoucí od soutoku Holoubkovského potoka a Chýlavy severovýchodním směrem. V několika úsecích jsou úvozy přerušené, přesto se zdá, že úvozy vedly přes polohu Na Hamru do Holoubkova.

Obj. 399: Kruhový konvexní objekt, Ø 4 m.

Obj. 400: Milíř, Ø 10 m.

Obj. 401: Milíř, Ø 9 m.

Obj. 402: Milíř, Ø 10 m.

Obj. 403: Milíř, Ø 7 m.

Obj. 404: Milíř, Ø 8 m.

Obj. 405: Milíř, Ø 8 m.

4.3.4 Zhodnocení zjištěných objektů

Za účelem následného srovnání se zjištěnými objekty v Kokšinském polesí bylo zvoleno území ve střední části Radečské vrchoviny (A), a to z důvodu téměř shodného počtu záznamů (Radeč 190 záznamů, Kokšinské polesí 172 záznamů). V rámci zobrazení výskytu jednotlivých objektů byl také vytvořen graf (Graf 16 a 17).

Z grafu je patrné, že na daném území převažují milíře. Také těžební objekty jsou zastoupeny v hojné míře. Zjištěny byly též dva objekty dokládající zemědělskou činnost na procházeném území, konkrétně dva zaniklé mezní pásy představující pozůstatek hranice pole v dnes zalesněném území.

Prospekční jáma

13 objektů – 7,6 %

Těžební areál

8 těžebních areálů – 4,7 %

Povrchová těžba

4 objekty – 2,3 %

Milíře

130 objektů – 75,6 %

Úvozy

5 objektů – 2,9 %

Jiné objekty

13 objektů – 7,6 %

Doklady zemědělské činnosti

2 kusy – 1,2 %

Z celkového počtu 190 záznamů bylo vybráno několik objektů, které se odlišují od ostatních a jejichž následné studium by mohlo přinést další poznatky k problematice využívání krajiny v dané oblasti.

Větší část těchto vybraných objektů se nalézá pod východním svahem vrchu Číhaná. Vlastní vzdálenost mezi jednotlivými objekty je natolik značná, že není možné usuzovat na jejich souvislost. Absence datovacího materiálu k jednotlivým objektům také neumožňuje uvažovat o jakékoli jejich souvislosti. Přesto stojí za povšimnutí, že z celého procházeného území (procházená část A) se všechny objekty (pouze s dvěma výjimkami) nalézají pod zmíněným východním svahem Čihátka.

Objekt č. 47

Vyvýšený objekt obdélného tvaru o rozměrech 5x4 m. Bez dalšího výzkumu nelze určit účel objektu. V bezprostřední blízkosti nebyly zjištěny žádné další terénní anomálie. V okolí řada milířů.

Objekt č. 98

Malý zaniklý rybník. Plocha bývalého rybníku činí 20,2x13,8 m. Podle velikosti a tvaru hráze, připomínající hráze v intravilánech zaniklých vesnic na Rokycansku, lze předpokládat středověký původ.

Objekt č. 100

Jedná se pravděpodobně o těžební objekt, případně o nedokončenou cestu. Ze severní i jižní strany vedou k popisované situaci dvě zaniklé cesty, na svých koncích vylámané do skály. Úsek mezi oběma cestami je tvořen rostlou skálou o délce 14 m. Na kraji ústí jižní cesty se nachází pískovcový hraniční patník. V okolí bylo zjištěno několik detektorářských vkopů. Severní zaniklá cesta měří několik stovek metrů, na některých místech ve svahu vrchu Číhané je zpevňována nasucho kladenými kameny.

Objekt č. 102

Milíř Ø 8 m. Ve vzdálenosti 1,5 m zarovnaná plošina Ø 4,5 m. V případě tohoto objektu nelze vyloučit uhlířský provozní či obytný objekt lehčí dřevěné konstrukce.

Objekt č. 104

Kruhová těžební jáma o průměru 3 m. Při dokumentaci objektu byla nalezena část pozdně středověkého kachle. Severně od objektu lze pozorovat znatelné zarovnění terénu.

Objekt č. 105

Uměle vytvořená nepravidelná terasa vzniklá zarovněním terénu a uložení získaného materiálu do svahu podobně jako u milířů. Šířka terasy je 16,4 m.

Oba objekty (104 a 105) ve vzdálenosti cca 50 m spojuje úvoz. Úvoz pokračuje jihozápadním směrem, kde dochází k jeho větvení. V blízkosti terasy je úvoz porušen pozdější hraniční rýhou, v nepravidelných rozestupech lemovanou archaickými pískovcovými patníky.

V rámci interpretace se nabízí ztotožnění objektu 105 s pozůstatkem obydlí.

Objekt č. 152

Pravidelný čtvercový objekt o šířce 5,8 m s celoročně podmáčeným dnem. Východní stranu objektu tvoří násep z rozměrných kamenů. Tento objekt lze interpretovat jako výrobně provozní spíše než související s lesním či zemědělským hospodářstvím.

4.3.5 Interpretace vycházející ze zjištění provedených na vymezeném území

Stejně jako v případě Kokšinského polesí na Spálenopoříčsku nebyly ani na druhém zkoumaném území zjištěny žádné přímé doklady, které by potvrzovaly souvislost mezi fortifikací a dokumentovanou těžbou. Povrchová těžba se sice vyskytuje přímo v předpolí Radečské fortifikace, žádný datovací materiál však nebyl nalezen, a nelze tedy vyvozovat přímou souvislost mezi oběma objekty pouze z prostorové blízkosti.

V rámci interpretace krajiny procházeného území byly zohledněny zejména zjištěné objekty. Zdá se, že krajina byla využívána převážně k potřebám lesních řemesel. Těžební aktivity ovšem také nejsou zanedbatelné. Ačkoliv byl datován pouze jediný těžební objekt (nález pozdně středověkého kachle v objektu 104), jsou těžební objekty, po formální stránce totožné s objekty zkoumanými v extravilánu Sloupku, taktéž datované do pozdního středověku. Dalším důvodem pro zařazení těchto objektů do období středověku je srovnání s několika důlními objekty nalézajícími se v bezprostřední blízkosti procházeného území ve svahu střední části centrálního hřebene. Tyto rozsáhlé objekty s mohutnými výsypkami jsou považovány za doly z období novověku. Srovnáním obou typů objektů se dokumentované objekty jeví jako archaické, a jsou tedy interpretovány jako středověké. Bylo též zjištěno, že krajina se ve vymezeném území několikrát proměnila, což dokládá umístění milířů v místech,

kde v některém z předchozích období bylo pole, nebo na několika místech porušení úvozů hraničním žlabem.

Interpretace vývoje osídlení Radečské vrchoviny není ani při zhodnocení zjištěných objektů na procházeném území v podstatě stále možná. Vytvoření takovéto hypotézy lze předpokládat po vyhodnocení veškerých procházených území a dokončení ostatních (zejména přírodovědných) výzkumů vycházejících z výzkumného záměru Katedry archeologie ZČU na území Radečské vrchoviny. Zatím lze konstatovat, že v určitém období dochází ke změně. Raně středověká hradiště jsou nahrazena několika vrcholně středověkými fortifikacemi, které jsou již v 15. století pravděpodobně pusté.

V případě lokality Radeč lze uvažovat o „běžném“ šlechtickém sídle. Případná vedlejší spojitost s těžbou by tím nebyla vyloučena. Také rozlehlé zarovnané předpolí lokality nevyklučuje umístění hospodářského zázemí. V případě dalších fortifikací je situace problematičtější. Lokalita Babská skála, připustíme-li, že s těžební činností úzce souvisela, nemusela být dokončena z důvodu zjištění nerentabilnosti těžby místních ložisek, práce na dokončení opevnění tak mohly být přerušeny. Jedním z účelů lokality zvané Vydřiduch by kromě předpokládané kontroly dálkové komunikace či výběru mýta mohla být také kontrola těžebních aktivit v okolí.

Při případném dalším sledování této problematiky v terénu je nezbytné dokumentovat nejen těžební objekty, ale i doklady ostatních lidských aktivit. Lze též předpokládat souvislost mezi činností těžební a činností lesních řemesel, což naznačuje relativní blízkost mezi objektem interpretovaným jako přístřeší uhlířů (obj. 102) a objektem interpretovaným jako hornické obydlí (obj. 105).

4.3.6 Ostatní fortifikace a jejich souvislost s těžbou na Rokycansku (exkurs)

Kromě fortifikací sledovaných v předchozí kapitole a již zmíněných opevnění v okolí Strašic existují na Rokycansku také některé další hradní objekty spojované s těžbou. Následně budou v krátkosti prezentovány hradní lokality v této oblasti. Cílem tohoto exkursu není dokládat spojitost mezi prezentovanými lokalitami a těžbou, ale pouze poukázat na některé dosud neznámé skutečnosti, případně sledovat doklady těžby v okolí hradů, které s těžbou prokazatelně nesouvisely. Stejně tak tato kapitola nebude striktně zaměřena na okres Rokycany; budou zohledněny i lokality v údolí řeky Mže (Berounky), a to na jeho obou stranách, tzn. lokality, z nichž některé leží již v okrese Plzeň-sever.

Drštka

Hrad se nachází na bulžnickovém hřbetu nedaleko obce Skořice. Hradní dispozice se skládala ze dvou věžových staveb, mezi nimiž bylo umístěno nádvoří. Stavebník ani doba vzniku hradu nejsou známé. Na základě archeologických nálezů lze počátek lokality klást patrně do 13. století. P. Rožmberský se domnívá, že zakladateli hradu mohli být příslušníci některé z bočních větví Buziců (Rožmberský 1995, 3). Teprve až od konce 14. století existují první písemné zprávy související s hradem. V té době byli jeho majiteli synové Dobrohosta z Ronšperka (Karel – Krčmář 2006, 54). V 16. století se již hrad nepřipomíná (Bělohlávek 1985, 70).

V případě hradu Drštky předpokládá M. Lang, že jeho vznik je třeba hledat v souvislosti se získáváním drahých kovů. Drštý hrad totiž stojí na území, na němž došlo k polymetalickému zrudnění. V blízké oblasti horního toku Klabavy bylo zjištěno primární zlaté zrudnění. Na nižších terasách Klabavy pak probíhalo v minulosti rýžování; ještě ve druhé polovině 20. století zde byly patrné sejpy (Lang 2013 – ústní informace). Mimo zmíněné výskyty zlata je popisované území významné také přítomností železných rud (Lang 2009).

Homberk

Lokalita se nachází 2 km od Příkosic na protáhlém skalnatém vrcholu. Zakladatelem hradu byl zřejmě Heřman z rodu Buziců, připomínaný roku 1284. V držení rodu zůstal hrad až do poloviny 15. století. Za Bedřicha z Donína zpustl a byl společně s celým panstvím připojen k Rožmitálu (Karel – Krčmář 2006, 62).

Zatímco informace o dokladech těžby železa na severním úpatí hradního vrchu se v literatuře v souvislosti s hradem běžně objevují již od 19. století (Moravec 1894, 282) nebo v nedávné minulosti (Novobilský – Rožmberský 1995, 14), žádná pozornost nebyla doposud věnována v blízkosti ležícímu lomu či oprámu. Tento evidentně antropogenní útvar se nachází asi 100 metrů východně od lokality. Jedná se bezpochyby o těžební dílo, dnes již částečně zatopené, o průměru cca 70 m (o kamenolom se nejedná). Zjištění těžené suroviny je otázkou dalšího výzkumu. Dle vzrostlých stromů, celkové podoby a absence přístupových cest k objektu však lze zcela jistě vyloučit recentní původ (Obr. 29).

Klabava

Na katastru obce Klabava je dosud zachováno torzo zříceniny hradu neznámého jména a historie. Podle dřívějších autorů se jednalo o Ejpovický hrádek (např. Sedláček 1905, 236), ztotožnění s Ejpovicemi je však neopodstatněné. Znamé dějiny Ejpovického sídla se nejspíše týkají tvrze přímo ve vsi.

Lokalita je umístěna na nevýrazné ostrožně nad údolím řeky Klabavy, asi 200 m od železniční zastávky. Zachována zůstala část zdi, původně zřejmě věžovitého paláce se zaoblenými nárožními, a předpokládaný zbytek příkopu.

Jako první popsal v literatuře lokalitu F. A. Heber, který tak zachytil stav před porušením lokality stavbou železnice roku 1861. Jednalo se o trojúhelný půdorys, kdy v přední části hradu stála již zmíněná, údajně masivní čtyřhranná věžová stavba, za níž byly situovány další budovy (Bukačová 2000, 18). Pozdější autoři, počínaje A. Sedláčkem, již popisují stav, který se příliš neliší od současného (Sedláček 1905, 236), v nedávné době např. F. Drafský (Drafský 1999) nebo L. Wetengl (Wetengl 2005).

Na vlastní hradní ploše a zejména na svazích hradního návrší se nachází poměrně velké množství památek souvisejících s těžbou železné rudy, od raně novověkých štol přes důlní díla z 19. století a několik kamenů vyznačujících důlní míry až po odvodňovací štolu, funkční ještě v 70. letech 20. století. Těžební díla popisuje již F. A. Heber, který zaznamenává „haldy a odvaly c. k. železnorudného dolu, které přispějí k rychlému rozpadu zdí zříceniny“ (Bukačová 2000, 19). V nedávné době byla v literatuře problematika železnorudných dolů pod hradem Klabavou řešena M. Langem (Lang 2006, 36–40, 169–192), naposledy pak P. Olišarem (Olišar 2013, 231). Jako poslední se těmito důlními díly v souvislosti s připravovaným budováním železničního koridoru zabývali pracovníci společnosti ZIP o.p.s. V rámci záchranného archeologického výzkumu dolu Kristiánie na úpatí klabavského hradního vrchu se autoři výzkumu vyjádřili též k otázce vzniku samotného hradu. Podle jejich názoru lze uvažovat o tom, že počátky těžby ve sledovaném prostoru jsou soudobé s existencí hradu (Strejc – Široký 2009, 8).

Z důvodu potřeby detailního zhodnocení antropogenních objektů na ploše klabavského hrádku bylo provedeno geodetické zaměření plochy lokality (obr. 31). Každé zaměřování archeologické lokality, z níž jsou v terénu dochované pouze relikty, je do určité míry subjektivní záležitostí. Zvolená terénní nerovnost určená k zaměření je vybrána na základě okamžité interpretace měřícího archeologa, který ji vyhodnotí jako související se zaměřovaným objektem. V případě složitější situace pak může dojít k volbě těch terénních tvarů, které odpovídají typickému tvaru domnělého měřeného objektu. V rámci zaměření

zaniklých fortifikací tak může docházet k výběru takových tvarů, jež povedou k zobrazení lokality podle zaběhlé představy o podobě opevněných lokalit. Z tohoto důvodu mohou být např. některé prohlubně nejasného původu interpretovány a zobrazeny jako příkop. V mnohých případech byl pozdější těžební objekt na ploše zaniklého hradu interpretován (a tedy i schematicky nesprávně znázorněn) jako suterénní prostor paláce např. pouze na základě představy, že palác by měl být umístěn na nejchráněnějším místě.

V tomto případě tedy nebylo na zaměřovanou plochu pohlíženo jako na pozůstatek hradu, ale jako na těžební areál. Pokud by tak určitá část objektů byla interpretována jako těžební, lze zbylé objekty spíše považovat za pozůstatek středověkého sídla. Konkrétně se např. jedná o hluboký konkávní kruhový objekt na východní straně lokality, u nějž není jisté, zda se jedná o zbytek příkopu, či o objekt těžebního původu (Lang 2006, 38).

Součástí výzkumu byl též průzkum štolý vedoucí přímo pod hradem a ústící do vodoteče pod severní hranou lokality.

Zjištěné objekty

Obj. 1: Zeď – torzo kamenné zdi z lomového kamene.

Obj. 2: Nepravidelně kruhový konkávní objekt zahloubený do svahu.

Obj. 3: Nepravidelně obdélný konvexní objekt vyvýšený na severní a jižní straně o délce 8,7 m. Ve střední části je přerušen drobným vkopem. Na jeho severní hraně se nachází patník důlních měř. Objekt je tvořen tmavou hlínou bez přítomnosti kamenů.

Obj. 4: Nepravidelný objekt vytvářející terasu ve svahu, Ø 5,2 m.

Obj. 5: Pravidelný obdélný zahloubený objekt o rozměrech 5,4 x 4 m. Společně se zdí se jedná o nejvýraznější objekt na lokalitě.

Obj. 6: Oválný konvexní objekt tvořený hlínou bez přítomnosti kamenů. Délka 4,6 m.

Obj. 7: Oválný konvexní objekt tvořený hlínou bez přítomnosti kamenů.

Obj. 8: Valový konvexní objekt o délce 13 metrů.

Obj. 9: Podélný konvexní objekt, bez přítomnosti kamenů.

Obj. 10: Kruhová jáma, Ø 10,5 m, hloubka 4 m.

Obj. 11: Kruhová jáma, Ø 8 m, hloubka 3 m.

Na lokalitě bylo také zjištěno několik detektorářských vkopů.

Zkoumaná štola je údajně novověkého původu (Lang 2006, 173) a je ražena ručně – na rozdíl od štol ostatních dolů pocházejících z 19. století ve svahu pod lokalitou (Strej –

Široký 2009, 8). Za úzkým vstupním otvorem se štola rozšiřuje do širšího prostoru vedoucího 5,2 m jižním směrem, kde se ostře láme směrem západním. Dále pokračuje úzkou průrvou dlouhou 6,7 m do opět rozšířeného prostoru dlouhého 3,1 m. Dále je již štola z větší části zavalená, její pokračování lze sledovat zhruba ještě dalších 8 m. Průběh štoly byl měřen již pouze pomocí pásem. Znázorněný průběh štoly byl následně překryt s vyhotoveným plánem lokality, přičemž je patrný její průběh pod objektem č. 10 (obr. 32).

Interpretace objektů

V případě objektu č. 1 není pochyb o tom, že se jedná o část středověkého zdiva náležející výše zmiňované čtvercové budově. Objekty 2 a 4 lze interpretovat jako těžební relikty. V případě výrazného objektu č. 5 není znám jeho účel. Vzhledem k dodnes zachovalému pravidelnému tvaru s kolmými stěnami lze objekt považovat spíše za recentní. Na základě tvaru a komunikačního spojení s plošinou směřující k silnici jej lze považovat například za zákop pro obrněné armádní vozidlo či prostor pro vůz, na který byl nakládán surovinový materiál z lokality. Objekty 6 a 7 považujeme za navršený materiál vytěžený při hloubení objektu č. 5. Obdobně působí i objekt č. 3, v němž také nebyly zjištěny žádné kameny, celkově objekt působí recentně. Jediný objekt č. 8 nelze interpretovat jako těžební a taktéž nepůsobí recentně. Případně by daný objekt mohl být spojován se středověkým hradem, ovšem ani v tomto případě nejsou viditelné kameny, proto otázka interpretace zůstává nadále otevřená. V případě objektů 10 a 11 se domníváme, že se jedná o pinky (Nováček 1993,8), tedy propadliny do zavalených štol. Vede nás k tomu v první řadě tvar objektů, kdy obě jámy mají strmé stěny bez přítomnosti odvalů či jiné formy výsypky, ale zejména v případě objektu č.10 také zjištění o průběhu štoly, v níž by měl (na základě měření pásmem) pod tímto objektem začínat výše zmiňovaný zával štoly. Z tohoto důvodu lze vyloučit zmíněné uvažování o objektu jakožto o zbytku příkopu. Objekty 9 a 12 jsou valovitá tělesa. Zejména objekt 12 ovšem středověkým valem být nemůže, neboť by v takovém případě byl překážkou v předpokládaném průběhu příkopu. Společně s valovým tělesem na protilehlé straně příkopovitého reliktu se spíše zdá, že je s příkopem současný. Na tomto místě je ovšem třeba upozornit na názor již zmíněných autorů záchranného výzkumu dolu Kristiánie, kteří příkopovitý útvar považují za relikv povrchové těžby (Strejc – Široký 2009, 8). Při přijetí tohoto názoru pak lze zmíněné valovité objekty po shrnutí nejsvrchnějších vrstev zeminy interpretovat jako relikv předcházející vlastní povrchové těžbě. Na základě provedeného nedestruktivního výzkumu tak můžeme konstatovat, že z původního středověkého hradu se žádný objekt (kromě zmiňovaného torza zdiva) nezachoval. Taktéž

případnou novověkou těžební činnost nemůžeme plně rekonstruovat z důvodu setření novodobějšími zásahy do terénu. Vyloučit dále nelze, že původní středověký objekt nebyl chráněn příkopem (již F. A. Heber nebyl jeho očitým svědkem) a že Klabavský hrádek (jednalo-li se skutečně o hrad) neodpovídal dnešní představě o podobě hradu. Vlastní podobu klabavského hradu tak lze přirovnat k taktěz v písemných pramenech nezaznamenanému objektu Lina na Podbořansku.

Severní a západní hranici okresu Rokycany tvoří řeka Mže (v tomto úseku svého toku bez historické opory často nazývaná jako Berounka). Hradní objekty v údolí řeky ve vymezeném území byly v rámci této práce opakovaně navštíveny a v okolí některých z nich byl proveden povrchový průzkum.

Hřešihlavy

K lokalitě nejsou známy žádné písemné prameny. Fortifikace je v pomístních názvech označena jako Zámeček. Lokalita vzdálená asi 2 km západně od Hřešihlav se nalézá na nevýrazném skalnatém ostrohu nad ústím Radnického potoka do Mže. Od okolí je oddělena příkopem a na její ploše nejsou viditelné žádné stopy zástavby.

Dřívější názory, že zmiňovaná fortifikace souvisí s obranou hradu Krašova umístěného na protilehlé straně údolí, byly již několikrát zpochybněny (např. Anderle – Švábek 1993, 28).

V červenci roku 2012 byl autorem proveden v okolí lokality povrchový průzkum, který však nepřinesl žádná zjištění týkající se pozůstatků osídlení či těžby. Zjištěné nevýrazné jámy spíše svědčí o získávání kamene k výstavbě a zpevnění novověkých terasových cest. Zcela ovšem nelze vyloučit možnost, že se mohly v minulosti nacházet v údolí Radnického potoka sejpy, z důvodu možné přítomnosti sekundárního uložení zlata v této oblasti (Lang 2012 – ústní informace), které mohly být četnými záplavami již setřeny.

Krašov

Zříceniny známého, původně hroznatovského hradu se nacházejí na výrazné skále vzdálené asi kilometr severovýchodně od Bohů. V minulosti byl hrad považován za jeden z nejstarších šlechtických hradů v Čechách (Durdík 2008, 58). Blíže skutečnosti však patrně bude názor J. Klápštěho, který předpokládá vznik hradu nedlouho před rokem 1284 (Klápště nedatováno, 3), kdy jej držel Sezema, příslušník Hroznatovců. Hroznatovcům pak patřil hrad až do poloviny 14. století. Snad jej od nich koupili pánové z Rýzemberka, kteří drželi podací

právo v Kozojedech (Sedláček 1905, 119). V 15. a 16. století pak Krašov vlastnili Kolovratové. V dalším století hrad střídal majitele, až se od druhé poloviny 17. století stal majetkem plaských cisterciáků, kteří jej nechali barokně upravit na letní sídlo (Bělohlávek 1985, 170). Po zrušení kláštera dochází velice rychle k přeměně Krašova na zříceninu (Bukačová – Fák – Foud 1996, 61).

Ke hradu Krašov náleží jedno z největších předhradí šlechtického hradu v Čechách. Krašovské předhradí je dále unikátní zachovalými relikty budov, písemnými prameny zaznamenávajícími některé stavby na předhradí (Durdík 1983, 471) a také v matrikách zachycenými obyvateli předhradí v novověku (Rožmberský 2006, 8–10).

Na ploše předhradí byly zjištěny P. Mikotou dnes již nepříliš výrazné haldy strusky. Údajně se nejedná o běžný kovářský odpad, ale o strusku pocházející z výrobního železářského provozu (Mikota 2013 – ústní informace). Je tedy možné, že kromě budov zmíněných písemnými prameny k roku 1589 (Kočka 2010, 101) se v jiném časovém horizontu nacházel na krašovském předhradí též objekt související s výrobou železa.

Libštejn

Hrad byl postaven na výrazné skalnaté ostrožně v údolí Mže, jižně od Liblína. Jeho stavitelem byl v letech 1356–1367 „magister fabriciae“ Karla IV. Oldřich Tista z Hedčan. Koncem 14. století převzal hrad Albrecht II. z Kolovrat. Kolovratové pak drželi Libštejn celé následující století. Ve druhé polovině 15. století byl v držení královského kancléře Albrechta z Kolovrat. Roku 1510 nabyli hrad dědictvím Jan a Bernard z Valdštejna. Po smrti Jana z Libštejna došlo k dělení hradu na několik dílů. Roku 1590 je Libštejn již uváděn jako pustý (Sedláček 1905, 91). Hrad Libštejn patří k vrcholům šlechtické hradní architektury doby Karla IV.

V souvislosti s tímto šlechtickým hradem, jehož hlavní funkce byla prokazatelně sídelní a hospodářsky správní, bylo sledováno, jaké formy těžební činnosti byly prováděny v okolí a s jakými případnými pozůstatky po této činnosti se lze setkat v blízkosti objektu tohoto typu. Potřebná data byla přejata z autorovy diplomové práce, v jejímž rámci bylo zkoumáno celé hospodářské zázemí hradu Libštejna (Kasl 2008).

V rámci povrchového průzkumu byl procházen celý lesní komplex o ploše 3420 hektarů, obklopující hrad Libštejn. Metodika průzkumu byla prováděna shodně s metodikou prováděnou v obou studovaných oblastech řešených v této práci. Celkově bylo nalezeno 54 antropogenních objektů, z nichž 15 bylo interpretováno jako pozůstatky po těžbě nerostných surovin.

- Obj. 1: Kruhový konkávní objekt, Ø 5 m. Prospekční jáma.
- Obj. 2: Nepravidelná jáma ve svahu přecházející v terasu.
- Obj. 3: Dvě kruhové těžební jámy spojené v jeden celek (Ø jámy 10 m).
- Obj. 4: Povrchová těžba v terase 17x8 m.
- Obj. 5: Konkávní jáma 12x8 m.
- Obj. 6: Shluk kruhových konkávních těžebních objektů. Průměr areálu cca 50 m.
- Obj. 7: Vzájemně se porušující konkávní objekty nepravidelného půdorysu (délka cca 200 m).
- Obj. 8: Těžební objekty nepravidelného půdorysu s rozměrnými nepravidelnými odvaly.
- Obj. 9: Samostatné těžební objekty. Průměrná šířka 5–10 metrů.
- Obj. 10: Téměř pravidelná obdélná jáma (7x2 m).
- Obj. 11: Lom – těžba kamene.
- Obj. 12: Několik jam – zřejmě prospekční jámy.
- Obj. 13: Konkávní těžební jáma (Ø 30 m).
- Obj. 14: Těžební areál – velké jámy vysekané do skály.
- Obj. 15: Shluk výrazných těžebních jam na hraně terasy.

Kromě zjištěného kamenolomu se ve všech případech jedná o doklady povrchové těžby získávané suroviny z nejsvrchnějších vrstev. Z charakteru provedení veškerých těžebních objektů se zdá, že se jedná o nenáročný způsob těžby, bez potřeby přítomnosti kvalifikovaných dělníků. Nebyly zjištěny žádné šachtice, obvaly či pravidelné odvaly.

Četnost zjištěných těžebních objektů byla porovnána s počtem ostatních zjištěných antropogenních objektů (Obr. 40).

V případě hradu Libštejna lze tedy konstatovat, že v okolí tohoto objektu se nevyskytuje žádná hlubinná či přípovrchová těžba. Zjištěné povrchové dobívky nenáročného provedení (byť v některých případech větších rozměrů), se pak vyskytují v obdobném poměru jako ostatní zjištěné antropogenní objekty.

Velká Radná

Nad pravým břehem Mže na ostrožně s příkrými svahy je umístěno pravěké a raně středověké hradiště, v jehož okolí se nacházejí relikty po středověké těžbě zlata ze 14. až začátku 16. století (Sokol 2008, 624). Podle některých autorů měla být přímo v prostoru někdejšího hradiště umístěná vrcholně středověká tvrz. Tvrz měla být založena Dobrohostem z Plané a roku 1379 měla náležet Ctiborovi ze Švamberka (Bukačová – Fák – Foud 1995, 77).

Další bádání ovšem tuto teorii o přítomnosti tvrze na hradišti zpochybnilo (Karel – Krčmář 2006, 203). Autorem provedený povrchový průzkum lokality a jejího okolí taktéž nezachytil žádné reliktů objektů, které by bylo možné ztotožnit s vrcholně středověkým opevněním.

Věžka

Hrad Věžka je situovaný na spilitové skalnaté ostrožně nad kostelem sv. Máří Magdalény patřícím k obci Druztová. Hlavní věžový palác byl umístěn v nejlépe chráněné partii nad řekou. Ostatní, níže položené budovy se rozkládaly po obou stranách nádvoří.

Hrad Věžka byl pravděpodobně založen kolem roku 1300 Ratmírem ze Švamberka. Jednalo se tak po Krasíkovu a Boru o třetí švamberský hrad. Poprvé je hrad připomínán v roce 1351, kdy na něm sídlil Racek ze Švamberka píšící se též z Věžky (Jánský 2006, 36). Roku 1377 získal hrad královský místosudí Otík z Chrástu. V bouřlivém období konce 14. a téměř v celém 15. století byl hrad obléhán a pobořen. V 16. století byl hrad již pravděpodobně pustý (Bělohávek 1985, 382).

V případě hradu Věžka byla pozornost věnována terénním relikům na severní protilehlé břidlicové ostrožně. Tyto objekty byly v minulosti interpretovány jako obléhací tábor (Bukačová – Fák – Foud 1995, 100), předhradí (Karel – Krčmář 2006, 268) či předsunutá bašta (Durdík 2000, 591). Na základě pozorování se však domníváme, že se o žádný z těchto objektů nejedná a s největší pravděpodobností jde o pozůstatky po získávání nerostné suroviny. Důvodem pro interpretaci této polohy k některému ze zmíněných účelů je přítomnost valovitého tělesa na jižním okraji evidentního lomu. Valovité těleso patrně z části vzniklo navršením nepotřebného materiálu a z části vytvořením příjezdové komunikace do lomu, čímž došlo k optickému navýšení „valu“, neboť příjezdová cesta (vedená souběžně s valovým tělesem) je zahlobena do podloží. Za zmínku ovšem stojí příkopovitý útvar severně od lomu, vedoucí asi 10 m od hrany pole. Celkový charakter tohoto objektu ovšem středověké příkopy příliš nepřipomíná. Poměrně velká vzdálenost od zmíněného „valu“ k tomuto objektu vzájemnou souvislost rovněž nepodporuje. V blízkosti těchto objektů se vyskytují nepravidelně obdélné jámy o délce 5 až 10 metrů. V tomto případě se jedná o reliktů povrchové těžby. Tento druh objektu je v daném úseku řeky Mže, na terasových hranách údolí běžný.

Průzkumem celého lesního komplexu na katastru náležejícím k hradu Věžka, respektive obci Druztová byl zjištěn poměrně rozsáhlý těžební areál a velký homolovitý relikt neznámého účelu. Následně byla v současné odborné literatuře nalezena jediná písemná zmínka o tomto areálu, kdy jej P. Rožmberský klade do souvislosti s jednou ze zchovalých

dobových zpráv. V roce 1500 vystavil král Vladislav Jagellonský třem plzeňským měšťanům listinu, v níž jim povolil, „aby oni s kverky, nákladníky a tovaryši svými mohli a moc měli ve dvou mílích vzdáli od města Plzně, kdež se jim zdáti bude, zlata, stříbra i jiných kovův, buď v dolech starých hledati, aneb znovu dobývati, urbury ani žádných jiných poplatků, kteréž by podle práva horního do komory královské příslušely, dávati a platiti nemají, a to až do plných deseti let“ (Rožmberský 2008a, 448).

Zmiňovaný areál se nachází v nivě řeky Mže v říčním ohybu v polesí Háj (obr. 41). Těžební areál či rýžoviště bylo sekundárně využíváno, což znesnadňuje jeho popis. Jedná se o plochu o průměru cca 200 m, rozdělenou lesní školkou do dvou částí. Hloubka jam dosahuje zhruba 1,5 metru. V severní části areálu je veliký mohylovitý útvar o průměru 8 m s plochým temenem, v jehož středu se nachází vyzděná šachtice. Svým tvarem nejvíce připomíná relikv „bergfritové věže“. S největší pravděpodobností jde o zbytky neznámého výrobního objektu, nejspíše pece.

Popisovaný objekt byl zdokumentován, geodeticky zaměřen a následně byl vyhotoven jeho 3D model (obr. 44). Kromě recentních předmětů na povrchu (konzervy, plechovky) nebyl zjištěn žádný datovací materiál.

Pro úplnost dodejme, že na Rokycansku se dále nacházejí hrady Březina, Řebřík a Zbiroh. Těžbou v okolí hradu Zbirohu se samostatně zabývala M. Baumanová (Baumanová 2012), okolím Březiny R. Brejcha (Brejcha 2013), v případě Řebříku byla vypracována na KAR ZČU bakalářská práce zabývající se antropogenními objekty v zázemí hradu, žádné pozůstatky po těžbě však práce neuvádí (Hnízdilová 2006).

4.4 SROVNÁNÍ OBOU SLEDOVANÝCH OBLASTÍ

V této kapitole budou zmíněny skutečnosti shodné pro obě zkoumané oblasti a následně bude upozorněno na zjištěné rozdíly. Při konfrontaci poměru početnosti jednotlivých objektů či vstupních datových podkladů (mapy a lidarové snímky) bude Kokšínské polesí srovnáno se střední částí Radečské vrchoviny. Kokšínské polesí a Radečská vrchovina představují velikostně značně odlišné oblasti. V případě zmíněné střední části Radče byl navíc zjištěn téměř shodný počet objektů (Kokšínské polesí – 172 objektů, střední část Radečské vrchoviny – 190 objektů), což umožňuje srovnání poměru početního zastoupení jednotlivých druhů antropogenních objektů.

V obou oblastech bylo zjištěno, že z antropogenních objektů zcela jednoznačně převažují těžební relikty a milíře. Ostatní druhy zjištěných objektů (např. úvozy, vodní díla, pozůstatky staveb) jsou zastoupeny velmi okrajově. Zatímco v Kokšínském polesí převládají montánní objekty (Graf 15), na Radči představuje nejčastější druh objektu zcela evidentně milíř (Graf 16). Ze srovnání obou vytvořených grafů vyplývá, že na těchto územích nebylo hlavním zdrojem obživy místních obyvatel zemědělství, ale jiné druhy aktivit. Zdá se, že v případě území dnešního Kokšínského polesí převládala těžební činnost, zatímco v oblasti Radečské vrchoviny spíše lesní řemesla. Stopy těchto činností jsou ovšem zastoupeny v obou sledovaných oblastech.

V závěrečné fázi výzkumu vybraných území byly získány rovněž lidarové snímky částí sledovaných oblastí. Zatímco pro střední část Kokšínského polesí umožňovala získaná data přesné zasazení lidarového snímku do souřadnicového systému a další zpracování v prostředí GIS, v případě Radečské vrchoviny byl využit již publikovaný snímek společně s interpretační vrstvou zachycených antropogenních objektů (Brejcha 2013, 205). V případě Spálenopoříčska a Radečské vrchoviny ovšem již nebylo reálné opětovně ověření objektů zjištěných lidarovým snímkováním. Bylo proto alespoň sledováno, zdali jsou povrchovým průzkumem objevené terénní relikty pozorovatelné rovněž na lidarových snímcích.

Rozborem snímku části Kokšínského polesí bylo zjištěno, že těžební objekty představují nejlépe viditelný druh antropogenního objektu na zkoumaném území. V případě některých „kumulací jam“ je zřetelné, že se jedná o souvislý pás těžebních objektů patrně kopírující průběh zrudněné žíly. Zatímco těžební objekty jsou na snímku dohledatelné téměř ve všech případech, objekty interpretované jako milíře nejsou na zmiňovaném zobrazení až na jednu výjimku patrné. Naopak dobře viditelné jsou průběhy zjištěných úvozů, jejichž pokračování již v terénu nebylo nalezeno. Pozornost zasluhují také zachycená opevnění Kokšínského hradiště a Liškova hradu.

Na publikovaném snímku střední části Radečské vrchoviny jsou barevně znázorněny těžební relikty a milíře. Následně byl proto zjišťován počet v uveřejněném znázornění počet a koncentrace „publikovaných“ objektů interpretovaných jako milíře a milířů zjištěných v terénu. Na vytvořené vizualizaci (obr. 52) jsou viditelné milíře a montánní objekty zjištěné oběma metodami (červená – na základě lidarů, zelená – zjištěno v terénu). Vytvořená vizualizace má pouze orientační charakter, neboť publikovaný snímek pochopitelně neobsahuje informace o přesných souřadnicích jednotlivých objektů. V programu ArcGIS bylo proto aplikací „georeferencing“ publikované zobrazení spojeno s vytvořenými vrstvami v terénu zjištěných objektů, čímž ovšem může docházet k prostorově nepřesnému umístění

jednotlivých objektů. Z tohoto důvodu nedochází k přesnému překrytí některých zjištěných milířů. Účelem vytvořené vizualizace tedy bylo zjistit případné rozdíly v početnosti a koncentraci těchto objektů na určitých místech. Sledovaná plocha je ohraničena na severní a východní straně okrajem publikovaného snímku, na jižní a západní pak hranicí procházeného polygonu.

Zatímco povrchovým průzkumem bylo na zmíněné ploše zjištěno rovných sto milířů, lidarové snímkování zachytilo o osm milířů méně. Kromě téměř shodného počtu objektů byla rovněž potvrzena shodná kumulace barevných znaků představující jednotlivé milíře. Pouze v jihozápadní části dochází ke kumulaci „lidarových“ milířů, které v terénu zjištěny nebyly.

V rámci těžebních objektů převažují objekty interpretované na základě lidarových snímků. Zejména jsou těžební reliktů vyznačené na jižním svahu vrchu Hrad. V tomto případě zřejmě došlo k chybné interpretaci zachycených objektů a jako těžební objekty bylo označené přirozeně vzniklé kamenné suťové pole zjištěné povrchovým průzkumem. Ve skutečnosti je tedy na vybrané ploše těžebních objektů méně, než představuje publikovaná vizualizace.

Zmiňované lidarové snímky tak představují značný potenciál pro výzkum sledovaných oblastí, na druhé straně se však ukazuje stálá nutnost souběžného využití vizuálního povrchového průzkumu v terénu.

Na základě historických a archeologických dokladů lze sledovat společné znaky ve vývoji obou oblastí. Pro období raného středověku existuje jen minimum informací. Archeologické nálezy pocházející z Liškova hradu a z hradiště Březina kladou tyto lokality do doby hradištní, což dokládá, že již v raném středověku musela na obou územích jistá sídelní enkláva existovat.

V době 13. a začátku 14. století jsou v obou oblastech archeologicky doložené fortifikace. Naopak vesnická sídla jsou doložená až od druhé poloviny 14. století. Hlavními aktivitami v obou oblastech byla exploatace nerostných surovin či lesní řemesla spíše než činnosti zemědělské. Těžební objekty jsou pak v obou oblastech datovány do pozdního středověku. V době novověku vznikají ve sledovaných oblastech shodně hutní či jiné průmyslové podniky a hlubinné doly. V průběhu 19. století se původní hornické či dělnické provozy a osady postupně přetvářejí na zemědělské vesnice.

Na obou územích též byly v terénu zjištěny osamocené objekty, jež lze interpretovat jako obydlí (hornické či uhlířské). Ani v jednom případě se je však nepodařilo datovat. Zařazení těchto objektů do vývojového schématu tak zatím není možné.

Mezi skutečnosti, které jsou u obou sledovaných oblastí naopak rozdílné, patří např. forma majetkové držby na jednotlivých územích. Zatímco oblast Radečské vrchoviny

byla až do druhé čtvrtiny 14. století pravděpodobně v majetku panovníka, oblast Spálenopoříčska kolonizoval již od poloviny 13. století rod Buziců. Ve 14. století byla značná část území Radečské vrchoviny součástí rozsáhlého rožmberského dominia, zatímco Spálenopoříčsko bylo rozděleno mezi drobné feudály.

V případě vesnic na Radečské vrchovině dochází v průběhu 15. století k jejich zániku, na Spálenopoříčsku nebyla tato situace zjištěna.

U fortifikací na obou územích tedy dochází k disonanci mezi jejich vznikem a dobou existence okolního vesnického osídlení. Nedomníváme se, že by tyto fortifikace byly bez jakékoli vazby na sídelní či ekonomickou strukturu. Jestliže byla zmíněná hradiště v raném středověku napojená na určité, zdá se že výrobní aktivity, je velmi pravděpodobné, že obdobné aktivity mohly být v oblasti prováděny taktéž v době vrcholného středověku. Radečská vrchovina v době před rožmberskou držbou je považována za neosídlenou oblast podléhající panovníkovi společně s územně navazujícím Zbirožskem.

Není vyloučeno, že Zbirožsko mohlo ještě ve 13. století tvořit okrajovou část rozsáhlého Křivoklátského loveckého hvozdu (Vařeka et al. 2011, 328). Vlastní sídelní postup do vyšších, doposud zalesněných poloh by tak souvisel až s vytvořením rožmberské domény (ibid.). Současně s tím by bylo zahájeno i intenzivní využívání surovinových zdrojů (ibid.). V rozporu s domněnkou o sídelním postupu do vyšších poloh by nebyl následný navržený model. V případě tvrzení o počátcích využívání surovinových zdrojů v dané oblasti je však následný model v polemice, popřípadě navrhuje nahrazení předpokladu o „počátku“ těchto aktivit v době získání území Rožmberky na „změnu“ ve způsobu získávání surovinových zdrojů v daném období. Podle navrženého modelu probíhalo získávání nerostných surovin na zmiňovaném území již před příchodem Rožmberků. Hypotéza vychází z poznatků o přítomnosti limonitových rud v prostoru Radečské vrchoviny. Tento druh rudy vytváří tzv. železné klobouky neboli gosany, které se v minulosti získávaly povrchovým způsobem pouze za pomoci motyky a lopaty (Pleiner et al. 1984).

Je tedy možné, že v prvotních fázích exploatace nezanechávalo získávání této rudy v terénu žádné stopy. Pracovníci vykonávající tuto činnost se zřejmě přesouvali mezi jednotlivými výchozy rud, a nebyla tak potřeba stabilních sídelních jednotek. Fortifikace by tak představovaly jakási centra v rámci prostorově nestabilních aktivit. Nejsvrchnější partie limonitu mohly být postupně vyčerpány, což si vyžádalo změnu celkové struktury organizace a osídlení. Právě v době získání území Rožmberky dochází ke vzniku stabilních vesnic (patrně šlo o záměr nové vrchnosti), jejichž obyvatelé se zabývali v omezené míře jak zemědělstvím, tak těžbou, ovšem tentokrát již přípovrchovou. V této nové sídelní struktuře již

sledované fortifikace postrádaly smysl, a mohly tak postupně zaniknout. Domníváme se proto, že fortifikace v návaznosti na získávání železné rudy v dané oblasti mohly existovat již v době, kdy Radečskou vrchovinu držel panovník.

Obdobný model lze vztáhnout rovněž na oblast Spálenopoříčska. Dosvědčovaly by to shodné tendence ve vývoji osídlení a datace přípovrchové těžby. Ve starším období lze společně s povrchovým získáváním železných rud uvažovat také o rýžování zlata.

4.5 SROVNÁNÍ S REGIONEM ZE ZAHRANIČNÍHO PROSTŘEDÍ

Cílem této kapitoly je porovnat studované oblasti s odlišným regionem v zahraničí. Za srovnávací oblast bylo zvoleno území národního parku Peak District ve Velké Británii. Důvodem byl obdobný podhorský charakter oblasti, doložená rozsáhlá středověká těžba olova, přítomnost hradu Peveril, u kterého je spojitost s těžbou doložená v písemných pramenech, a v neposlední řadě možnost zázemí na katedře archeologie v nedalekém Sheffieldu (University of Sheffield). Povrchové a srovnávací průzkumy byly prováděny v průběhu ledna a února 2012.

Oblast Peak Districtu se nachází v jižní části penninského masivu v hrabství Derbyshire. Severní hranice oblasti je shodná s historickou hranicí raně středověkých království Mercia a Northumbrie, později pak s hranicí vlivu arcibiskupství v Canterbury a arcibiskupství v Yorku (dnes mezi hrabstvími Derbyshire a Yorkshire). Východní okraj oblasti tvoří horní tok Derwentu a na jihu je území ohraničené taktéž horním úsekem řeky Hamps.

V průběhu celého středověku (a také v pozdějších obdobích, v podstatě až do přítomnosti) určovaly vývoj oblasti dva faktory, které se navzájem ovlivňují a současně také střetávají. Na jedné straně jde o území využívané k „rekreaci“ (nejprve byla oblast královským loveckým hvozdem, později zde vznikala panská letní sídla), na druhé straně jde o území významné exploatací nerostných surovin, zejména olověných rud (Raistrick – Jennings 1965, 6)..

Správním centrem Peak Districtu byl hrad Peveril s opevněným tržním podhradním městečkem. Zakladatelem hradu byl Vilém Dobyvatel, který jej svěřil svému stoupenci Vilému z Peverilu ke kontrole a správě okolní krajiny. Majitelé hradu pak obvykle zároveň působili jako správci královského hvozdů. Od 14. století přechází Peveril zpět do královského majetku a v 15. století již zcela ztrácí na významu (Eales 2006).

V souvislosti s poklesem významu peverilského hradu dochází ve sledované oblasti ke vzniku a rozšíření opevněných palácových objektů, z nichž za nejvýznamnější lze označit Haddon Hall, založený pravděpodobně boční větví Peverilů. V tudorovském období lze za zásadní, v rámci hospodářského vývoje oblasti, považovat rod Vernonsů a v pozdějším období pak Dervonshiry z Chatsworthu, kteří nechali v Chatsworthu vystavět rozsáhlý klasicistní zámek (Bestall 1971, 35).

V oblasti je zachováno množství středověkých památek značné umělecké hodnoty a v době vzniku bezpochyby nákladných staveb. Jedná se především o kamenný most v Bakewellu, farní kostel v Tideswellu (oboje pochází ze 14. století) nebo taktéž farní kostel v Monyashu. Důvod existence těchto výrazných staveb v dnes nepřiliš významných osadách souvisí podle badatelů s bohatstvím čerpaným z těžby olova v okolí (ibid.).

Tradice exploatace olověných rud, zejména galenitu, sahá v oblasti Peak Districtu zřejmě až do doby římské, prokazatelně pak do anglosaského období. Celkově se jedná o historicky důležitou hornickou oblast, např. doly v Matlock Bath patří k největším středověkým dolům v Británii (Ford – Rieuwrts 1968, 12).

První písemné doklady o montánně zpracovatelských činnostech na území Peak Districtu jsou zaznamenány v Domesday book. Zmíněny jsou provozy v Ashfordu, Bakewellu Matlocku a v Hope. V tomto případě šlo však spíše o hutní zpracovatelské provozy než o doly či vlastní místa získávání suroviny. Z posledně jmenovaného sídla Hope bylo každoročně odváženo pět vozů s padesáti pláty olova do královského Windsdorfu. Organizace transportu a dohled nad řádným odevzdáním podílu panovníkovi příslušel vždy správci peverilského hradu. Od roku 1250 byla králi odváděna vždy jedna třináctina vytěžené rudy (Kirkham 1968, 98).

Veškeré zrudnění se nachází na vápencových plošinách (rozsáhlejší zrudnění se nachází ve východní části Peak Districtu). Galenitové rudy se v dané oblasti nacházejí jak v mocných žilách (šířka 1–2 m) probíhajících často přes celé vápencové plato východo-západním směrem, tak ve formě žil s mocností pouze několik centimetrů. Příležitostně se zde lze setkat s výskytem horniny v tzv. lupách uložených horizontálně s ostatními geologickými vrstvami (Ford – Rieuwrts 1968, 8).

V oblasti Peak Districtu je doložená tradice dolování horníky-zemědělci, tzn. zemědělci, kteří se po určitou část roku, kdy nebylo potřeba se plně věnovat zemědělství, zabývali také přípovrchovou těžbou. Podle místního horního práva byly jednotlivé žíly rozděleny do dílů o délce 26–29 m, na nichž nesměla být po delší dobu zastavena těžební činnost. V opačném případě si mohl nevyužívaný díl nárokovat jiný horník. Tento způsob

dolování tak přispíval k těžbě v malém rozsahu. Od 17. století, v době rozšíření hlubinné těžby, vzrostla potřeba investovat do větších projektů a tím docházelo ke změně způsobu hornického využití krajiny v dané oblasti. V této době také dochází na území Peak Districtu ke změně sociální a zejména urbanistické. Přestože v 19. století již doly zaměstnávaly výhradně horníky, jejichž hlavním a také jediným povoláním byla práce v dolech, existovala vedle toho povrchová těžba, stále ještě prováděná místním obyvatelstvem tradičními technologiemi (Ford – Rieuwerts 1968, 13).

4.5.1 Užší vymezená oblast

Pro vlastní povrchové a srovnávací průzkumy byla zvolena oblast o velikosti 10x10 km ve střední části Peak Districtu. Střed vybraného území představuje hornické městečko Bakewell. Dalšími přirozenými centry oblasti jsou dvě hornické osady se středověkými farními kostely – Ashford a Youlgreave. Osou území je řeka River Wye tekoucí od severozápadu k jihovýchodu. Východní částí území pak protéká řeka Derwent. Kromě zahloubených údolí řek je celá oblast umístěná na náhorní vápencové plošině. Pouze v místech bakewellské kotliny se údolí River Wye rozšiřuje, což bylo vždy v minulosti využíváno k bezpečnému přechodu řeky. V Bakewellu byl rovněž vystavěn ve 14. století zmíněný kamenný most indikující silnici značné důležitosti.

Cílem této kapitoly je porovnat metodologické možnosti průzkumu oblasti, srovnat sídelní strukturu sledovaných oblastí a také porovnat některé konkrétní reliktů zjištěné v terénu.

1. Metodologické srovnání

Vlastní realizace nedestruktivního povrchového průzkumu v této sledované oblasti (a patrně i v celé Británii) je zcela odlišná od metodiky provádění povrchového průzkumu v obou sledovaných oblastech západních Čech. Hlavním důvodem je značná absence zalesněných ploch. Nepříliš početné lesy jsou často v soukromém vlastnictví, a proto oficiálně nepřístupné, případně jsou vlivem odlišného lesního hospodářství neprostupné pro těsné rozmístění sazených stromů. V ojedinělých případech, kdy se lesní porost blíží podobě známé z našeho prostředí, lze provádět povrchový průzkum shodně s metodikou průzkumu využívanou v rámci této práce (srov. kap. 4.1). V takovém případě byly také zjištěny objekty stejného charakteru, jako se vyskytují ve středoevropském prostředí (např. úvozy o šířce 1,5 m či milíř o průměru cca 10 m). Procházeny tak byly některé úseky dvou lesních komplexů ve východní části oblasti a zalesněné údolí říčky Lathkill (obr. 54, č. 1).

Zatímco průzkumy v lesním prostředí nejsou pro danou oblast příliš vhodné, lze jako ideální alternativu využít vizuální vyhledávání antropogenních reliéfních tvarů na plochách určených k pastvě dobytka. Tento postup naopak nelze uplatnit v žádném ze sledovaných západočeských mikroregionů, neboť téměř všechny nezalesněné plochy byly v minulosti intenzivně zemědělsky využívány, a případné antropogenní objekty tak byly rozorány.

Vhodným základem pro následné procházení pastvin a jiných orbou nenarušených ploch byl publikovaný plán Chatsworthského parku (Ford – Rieuwerts 1968, 97), na němž jsou vyznačené a popsané veškeré antropogenní terénní reliikty pocházející z období od středověku až do současnosti. Zmíněný Chatsworthský park (č. 2) společně s publikovaným plánem se tak staly jakýmsi „vzorníkem“ pro další antropogenní objekty zjištěné v rámci osobních srovnávacích průzkumů na vymezeném území.

Specifikem Peak Districtu jsou rozsáhlá vřesoviště. Značná část náhorních vápencových plošin je pokryta tímto obtížně prostupným porostem. Povrchový průzkum v těchto oblastech je tedy téměř nereálný. Dohledání určitého objektu, zaneseného v mapovém podkladě jen schematicky a v malém měřítku, v terénu je proto časově náročnou záležitostí (viz dohledání níže zmíněného těžebního areálu Beeley Moor Boles). Tyto vřesoviště jsou naopak ideální pro lidarové scanování, neboť se v těchto oblastech nevyskytuje jiný, vyšší rostlinný porost a nedochází tak ke vzniku tzv. pseudoobjektů (viz. obr.62)

V případě úseků vhodných k povrchovému průzkumu v Peak Districtu je možné jej provádět celoročně, neboť v zimním období nebývá sněhová pokrývka příliš mocná, a tenká sněhová vrstva jednotlivé objekty spíše zvýrazní. V letním období, na rozdíl od českého prostředí, naopak nedochází k většímu rozšíření vegetace, neboť velká část území je tvořena pastvinami.

Základním informačním zdrojem k průzkumům v oblasti Peak Districtu je měsíčně vycházející časopis Archeology and Conservation in Derbyshire a také měsíční zpravodaj společnosti Peak District Mines Historical Society.

2. Srovnání sídelního kontextu

Stejně jako ve sledovaných západočeských oblastech je ve vybraném území Velké Británie doloženo pravěké osídlení. Prehistorické osídlení na daném území dokládá např. památka typu „henge“ Nine Ladies (č. 3), dodnes viditelná tzv. keltská pole (č. 4) nebo hradiště z doby železné Fin Cop (č. 5).

Hlavním předmětem zájmu v rámci srovnávání různých sídelních forem byly středověké fortifikace. Na vybraném území byly zjištěny čtyři opevněné polohy, které lze označit jako středověká opevnění. Ve dvou případech splňují lokality stejná kritéria jako fortifikace řešené v této práci (kapitola 5.2). Jedná se o vyvýšenou terasovitou polohu severovýchodně od Bakewellu, v mapě znázorněnou pouze označením „fort“ (č. 6), a kruhové opevnění asi kilometr jižně od Youlgreave (č. 7). Dále se jedná o lokalitu typu „motte and bailey“ přímo nad Bakewellem (č. 8) a dnes již téměř zaniklý hrad na východním okraji obce Middleton (č. 9). V případě prvních dvou zmiňovaných fortifikací jde o plošinu ohraničenou příkopem, beze stopy zástavby či valového opevnění (obr. 55). O lokalitě označované jako „fort“ nebyla zjištěna žádná informace v autorem získané odborné literatuře a taktéž nebyla známa žádnému oslovenému archeologovi na katedře archeologie sheffieldské univerzity či zaměstnancům archeologického pracoviště spadajícího pod English Heritage v Sheffieldu. O vlastních fortifikacích tedy nebylo možné získat další údaje (o druhé z jmenovaných lokalit byly zjištěny jen základní informace týkající se její existence). Zjišťováno dále bylo, zda se v blízkosti těchto fortifikací nacházejí těžební areály. Zatímco lokalita „fort“ leží na hraně terasy a celá stráň spadající pod opevněním do údolí je pokryta četnými těžebními relikty, v případě lokality u Youlgreave nebyla těžba v bezprostřední blízkosti zjištěna.

Jedním ze shodným rysů srovnávaných oblastí je přítomnost zaniklých středověkých vesnic. Na vymezeném území lze zmínit např. Conksbury Village (č. 10) nebo nedaleké relikty zaniklé osady u Haddon Hallu (č. 11). Zánik těchto vesnic (a také ostatních zaniklých vesnic na tomto území) je kladen do doby pozdního středověku. Na základě historických a archeologických dokladů je zánik vesnic interpretován odchodem obyvatelstva více na východ z důvodu vyčerpání dřeva v okolí spíše než vytěžením získávané suroviny, která představovala část obživy místních obyvatel (Eales 2006, 21).

Možné je také srovnání počtu farních vsí v jednotlivých oblastech. Ve sledované části Peak Districtu se nacházejí tři již ve středověku farní kostely (Ashfort, Bakewell a Youlgreave), na Spálenopoříčsku rovněž tři (Spálené Poříčí, Těnovice a Čížkov), v případě Radečské vrchoviny je vymezené území totožné s přírodním parkem, vezmeme-li však v potaz sousedící obce, dojdeme k počtu čtyř kostelů (Chomle, Lhota, Radnice, Volduchy). Tyto shodné počty tak nevypovídají o případné rozdílné podobě farní struktury.

Dalším shodným znakem všech srovnávaných oblastí jsou v novověku vznikající hutnicko-řemeslnické provozy, později přetransformované na zemědělské vesnice. Na Spálenopoříčsku se jedná o Planiny a Nové Mitrovice, na Radečské vrchovině o Pajzov

a Skelnou Huť, v případě okolí Bakewellu lze zmínit obec Rowsley s dochovaným raně novověkým hamrem (č. 12).

3. Srovnání jednotlivých objektů

V první řadě byla na sledovaném území zjišťována podoba těžebních objektů. Postupně byly procházeny těžební areály datované do středověku. Obecně je v této oblasti obtížné určit středověké těžební relikty. V průběhu primární těžby byl vytěžený materiál, který neobsahoval vlastní galenit (převážně nemetalické příměsy), tedy až 90 % rudy, ponecháván na místě v podobě odvalů, popřípadě jím byly zasypávány těžební šachtice. V mladším období pak docházelo k získávání také tohoto materiálu, zejména pro jeho obsah fluoridu, a tato původně středověká díla byla sekundárně využívána, čímž došlo ke zničení starších archeologických dokladů středověké těžby. Z tohoto důvodu je určování stáří zjištěných objektů značně problematické.

Byly proto vybrány těžební areály Beeley Moor Boles (č. 13) a Ramsley Moor (č. 14), které jsou v literatuře uváděné jako středověké, bez pozdějších zásahů (Blick 1991, 83). Těžební areály bylo nutné v terénu dohledat, přičemž byly v případě Beeley Moor zjištěny úvozy směřující k montánním objektům (obr. 58). Šířka úvozů se pohybovala od 1 do 2 metrů. Vlastní těžební objekty mají stejný tvar jako obvaly na železnou rudu ve sledovaných západočeských regionech, svojí velikostí a rozsahem (v některých případech dosahuje průměr obvalu až 15 m) však středověké těžební areály v západních Čechách značně přesahují. Na obou navštívených těžebních areálech je patrná sekundární exploatace. V případě pravdivého tvrzení o výlučně středověkém stáří zde sekundární těžba musela být prováděna ještě v době středověku.

V blízkosti turisticky hojně navštěvované zříceniny novověkého dolu Magpie Mine se nacházejí relikty původní středověké či raně novověké těžby. Součástí tohoto areálu je též ze dřeva zbudovaný žentour vzniklý na základě ikonografických a archeologických podkladů (obr. 59). Osobní prohlédnutí tohoto zařízení zajišťujícího transport materiálu z nižších partií šachty na povrch umožní získat detailnější představu o umístění takového zařízení v ostatních těžebních areálech. Obdobnou situaci nelze vyloučit také v Kokšinském polesí na Spálenopoříčsku, kde v rámci „kumulace jam“ č. 61 byla zjištěna plošina obdobných rozměrů.

Dalším objektem s možností porovnání je zděný odtokový žlab vedoucí od ústí dědičné štoly do blízké vodoteče nedaleko samoty Haddon Grove (č. 16). Dataci tohoto díla se však nepodařilo dohledat. Obdobný zjištěný žlab v údolí Bradlavy pod strání

s hořehledským „Zámečkem“ tak může indikovat dnes již zaniklou odvodňovací štolu. Ve stejném svahu (v údolí říčky Bradavy), asi 1 km proti proudu, se nachází doposud zachovaná odvodňovací štola.

Necelý kilometr od obce Middleton je v blízkosti silnice relikv vápenné pece z 19. století (obr. 60, č. 17). Svým tvarem značně připomíná dokumentovaný pecovitý útvar na katastru obce Druztová (viz výše). V případě objektu v údolí řeky Mže tvořeném břidlicovými svahy není existence vápenné pece příliš pravděpodobná, přesto se zdá interpretace tohoto objektu jakožto pece jako nejpravděpodobnější.

Srovnáním oblastí vyplývá, že ačkoliv se jedná o zcela odlišné prostředí (jak po stránce prostředí přírodního, tak po stránce rozdílné podoby konkrétních objektů, např. staveb či celých těžebních areálů), tak zásadní tendence ve vývoji sídelní struktury jsou shodné. Pro období vrcholného středověku lze taktéž počítat s určitou formou osídlení, která rovněž nebyla hospodářsky bezprostředně svázána s některými fortifikacemi, které nejsou zmíněny v písemných pramenech. Vesnice, jejichž obyvateli byli sezónní těžaři, v době pozdního středověku v některých případech zanikají obdobně jako na Rokycansku. V té době také dochází k výraznému utlumení těžební činnosti. Další rozvoj těžby pak následuje až v 17. století, kdy jsou zakládány hlubinné doly a rozsáhlejší průmyslové provozy. Shodně se západočeskými oblastmi můžeme pak v návaznosti na tyto průmyslové provozy sledovat vznik sídelních areálů částečně zemědělského charakteru.

Pro výslednou interpretaci vývoje osídlení ve studovaných západočeských oblastech může mít srovnání s územím Peak Districtu následující význam: v první řadě je Peak District v době vrcholného středověku příkladem královského loveckého hvozdu, v němž evidentně nepředstavovalo problém využití krajiny k rozsáhlé těžební činnosti. V případě potvrzení předpokladu o Zbivožsku jako o pokračování křivoklátského loveckého hvozdu by se tak mohlo jednat o analogii a nevylučovalo by to také možnost exploatace surovin v té době na Zbivožsku (respektive na Radečské vrchovině).

Dalším zjištěním v rámci studia oblasti Peak Districtu vhodným k posouzení je skutečnost odchodu části obyvatelstva z důvodu nedostatku dřeva využívaného zejména k výrobě dřevěného uhlí. Naskytá se tak otázka, zdali jednou z příčin nerealizace znovuobnovení vypálených vesnic v 15. století na Radečské vrchovině nemohlo být též vytěžení okolních lesů.

5. INTERPRETACE

Podstatou interpretace je restituce pohybu minulého času, který se stal nepozorovatelný v důsledku zánikové transformace. Častým předmětem interpretace je účel artefaktů, protože účel artefaktů není v archeologických pramenech pozorovatelný (Neustupný 2007, 165).

Cílem této interpretace, potažmo celé práce je tedy nastínit předpokládaný účel sledovaných fortifikací. Nejdříve ovšem shrňme zjištěné výsledky. Sledované fortifikace plnily určitý specifický účel odlišný od opevněných lokalit v agrárním prostředí. Jejich podoba je různá a nepřevládá žádný formální rys společný většině lokalit. Většina datovaných lokalit vznikla ve 13. století a neměla zřejmě dlouhého trvání. V případě doložené těžby v okolí lokalit měly fortifikace složitější formu opevnění a také se v těchto případech více setkáváme se zástavbou na lokalitě, včetně věžových staveb.

Hlavním cílem studie bylo ověření hypotézy, zda tyto fortifikace souvisely se získáváním nerostných surovin. Jelikož na základě převládajících známek o přítomnosti těžby v okolí lokalit nebyla tato hypotéza vyvrácena, lze ji nadále považovat za platnou. Na základě výše zmíněných skutečností lze tedy vyslovit názor, že sledované opevněné lokality mohly vzniknout v rámci hornického „boomu“ v českých zemích ve 13. století. Krátká existence sledovaných fortifikací pak může v některých oblastech souviset s rychlým vyčerpáním surovinových zdrojů. Tato skutečnost by vysvětlovala některé nedostavěné lokality (Babská skála, Hengst, Hluky, Hrad u Strašína a další), jejichž stavba mohla být předčasně ukončena po zjištění nerentabilnosti těžby v okolí. Náročnější formy opevnění lokalit mohou souviset s důležitějšími a rozsáhlejšími těžebními areály, o kterých se spíše dochovají záznamy a vlastní terénní pozůstatky až do současnosti.

Otázkou ovšem zůstává, proč se tento poměrně vysoký počet lokalit neodráží také v písemných pramenech. Některé fortifikace mohly vzniknout v souvislosti s těžbou železa, kdy tato činnost nepodléhala královskému regálu. Je ovšem také možné, že v některých případech bylo písemné nezaznamenání přímo záměrem, neboť se mohlo jednat o aktivitu pro panovníka ne zcela výhodnou.

Zůstávají ovšem i další doposud nezodpovězené, již konkrétnější otázky, například kdo přesně byl stavebníkem těchto fortifikací nebo k jakému konkrétnímu účelu v souvislosti s těžbou tyto lokality sloužily. Odpovědi na tyto otázky lze však získat až po opětovném navrnutí konkrétnějších hypotéz a po jejich opakovaném testování. Další hypotézy je možné získávat na základě jak strukturálního, tak historického výkladu minulosti.

Příkladem strukturálního pojetí, z něhož lze získat předběžný model, je změna ve specifikaci kontextu. V tomto případě by došlo ke změně a studovány by byly lokality neobjevující se v písemných pramenech, vzdálené od sídla 500 m, ale tentokrát nikoli jednoduché, ale troj- a vícedílné. Předběžný model by tak předpokládal, že vícedílné lokality (např. Brdo u Manětína, Purkybl u Trutnova, Hausberk u Chomutova a další lokality vyskytující se v blízkosti těžby) byly určeny několika skupinám dělníků, přičemž každé skupině náležela jedna oddělená plocha, nebo se mohlo jednat o různé provozní části při zpracování vytěžené suroviny, oddělené z důvodu bezpečnosti či požáru.

Příkladem historického pojetí při vzniku předběžného modelu může být například hypotéza uvažující o řádu německých rytířů či dalších rytířských řádech jakožto o stavitelích sledovaného druhu lokalit. Tento předpoklad by vycházel z relativně většího počtu lokalit v blízkosti historicky doložených řádových komend (např. Bradlo, Hausberk, Orlík u Humpolce, Hausberk či lokality na Manětínsku na dominiu johanitů). Teorie by byla dále podpořena obecným přesvědčením, že tyto církevní organizace měly zájem na získávání drahých kovů a byly schopné shromáždit potřebný kapitál a zajistit organizaci hornické práce.

Osobně se však domníváme, že nejvhodnější cestou k dalšímu poznání je podrobit studiu celý sídelní kontext v okolí lokalit, tedy jakýsi kompromis mezi oběma přístupy. Cílem dalšího studia by tedy nemělo být omezení se pouze na řešení zvolené problematiky (v tomto případě fortifikací), ale také na ostatní doklady lidských aktivit v okolí. V případě zjišťování informací o souvislostech mezi fortifikacemi a těžbou tak mohou badatelé unikat závažné informace vycházející též ze studia zaniklých středověkých vesnic, skláren, dokladů lesních řemesel v okolí lokalit apod. Toto pojetí je ovšem v rámci celých Čech jedincem nepostihnutelné, a je proto za potřebí vytvoření badatelského týmu či mnohaletého časového období pro jednotlivce.

Má-li se přesto autor v rámci interpretace uchýlit k určité konkrétní hypotéze, navrhuje následující model: fortifikace sledované v této práci sloužily v rámci těžebních aktivit k rozličným účelům. Některé byly budovány za účelem uskladnění cenného vytěženého materiálu a sloužily jako jakési „trezory“, na jiných mohla přebývat vojenská posádka dohlížející na bezpečnost horníků, další pak mohly sloužit jako sídla jednotlivých „předáků“. Tomu odpovídala i zjištěná rozličná forma podoby fortifikací. Zmíněné funkce se mohly různě prolínat či v průběhu času měnit. Možná je též polyfunkčnost objektů, kdy kromě ochrany těžby mohly sloužit i jinému účelu, např. ostraze cest. Taktéž nelze vyloučit postupný přechod z „těžebního hrádku“ na regulérní šlechtické sídlo (viz Orlík u Humpolce).

S tím souvisí též osoba stavitele, respektive zadavatele stavby; mohli to být samotní horníci, pro něž jistě nebylo problémem vytesání příkopu, zástupci určité např. církevní instituce či samotný panovník. Zakladateli mohli být též různí patriciové, doložení i v písemných pramenech – například plzeňský měšťan Ješek ze Strašic je zmíněn k roku 1390, kdy se podílel na obnově železné hutě v Jincích (Nováček 2007, 163).

Jednotliví podnikatelé mohli být na určitých panstvích v pronájmu, jinde mohli využít práva tzv. horního regálu a být vlastníky pozemku na obtíž. V obou případech by to ovšem nevyklučovalo přítomnost šlechtického hradu a v jeho blízkosti „hornickou fortifikaci“. Některé opevněné lokality v blízkosti šlechtických hradů byly dříve často interpretovány jako předchůdci nedalekých šlechtických (či královských) hradů, např. Velký Vřeštov nebo Železnice. Je tedy možné, že jednotlivé lokality byly současné, ovšem vzniklé za rozdílným účelem.

Jedná se ovšem o předběžné hypotézy, které je nutné dále testovat. Zatím lze na základě výsledků této práce pouze konstatovat, že v případě sledovaných lokalit se jedná o doklady málo prozkoumané sídelní a společenské struktury, jejíž konkrétnější rysy nám prozatím unikají.

ZÁVĚR

Cílem této práce bylo ověřit (nebo případně vyvrátit) hypotézu, podle níž středověké jednoduché opevněné lokality, které jsou izolované od okolního osídlení a nejsou zaznamenány v historických pramenech, mohly souviset s těžbou nerostných surovin.

Práce je rozdělena do dvou částí. V první části je daná problematika řešena v rámci celých Čech v prostředí geografických informačních systémů. V programu ArcGIS byly vytvořeny různé vizualizace, v nichž bylo na základě analýzy prostorových vztahů testováno několik hypotéz týkajících se účelu studovaného typu lokalit. Z vytvořených vizualizací vyplývá, že jako nejpravděpodobnější účel lokalit se zdá ochrana těžby drahých kovů či železné rudy. Na základě předběžného teoretického modelu byly vybrány *objekty* (opevněné lokality jednoduché dispozice ve větší vzdálenosti od sídla, které nejsou zmíněné v písemných pramenech) a *deskriptory*, vycházející z formální podoby lokalit a z dokladů přítomnosti těžby v jejich okolí. V rámci syntézy struktur byla provedena vektorová syntéza, která prokázala souvislost mezi náročností provedení opevnění fortifikací a počtem dokladů o těžební činnosti v okolí lokalit. Dalšími výsledky z databáze pak bylo např. zjištění, že se lokality nejčastěji vyskytují v přirozeně hájitelných polohách, nebo také skutečnost, že většina datovaných lokalit vznikla ve 13. století a neměla zřejmě dlouhého trvání.

Ve druhé části práce je pozornost věnována dvěma oblastem Plzeňského kraje; tyto oblasti byly zkoumány přímo v terénu. Na vymezeném území byl prováděn povrchový průzkum, při kterém byly vyhledávány veškeré antropogenní objekty. Cílem bylo nalézt přímé indicie o vztahu mezi sledovanými lokalitami a těžbou (např. zjištěním úvozu spojujícího lokalitu s těžebním areálem), dále pak veškeré ostatní objekty, které by mohly pomoci rekonstruovat podobu středověké krajiny na daném území. Znalost původní krajiny v okolí lokality dovoluje uvažovat o lokalitě v širším kontextu. Zatímco přímé doklady v rámci povrchového průzkumu zjištěny nebyly, poznání okolní krajiny hypotézu o souvislosti s těžbou nerostných surovin plně podporuje, zatímco některé jiné hypotézy naopak vylučuje.

V rámci průzkumu v terénu byly dokumentovány především pozůstatky po těžbě. Některá těžební díla byla datována, část těžebních objektů pak byla rozlišena na středověkou a novověkou. Nejstarší datované těžební objekty spadají do 15. století. Některé objekty byly interpretovány jako hornická obydlí.

Na základě získaných informací lze tedy konstatovat, že testovaná hypotéza o vztahu sledovaných lokalit a těžebních aktivit nebyla touto studií vyvrácena a zůstává tedy nadále

platnou. Za daných okolností se nabízí možnost navržení následující, již konkrétnější hypotézy: studované lokality vznikly v souvislosti s hornickým „boomem“ v průběhu 13. století. Jejich poměrně krátká existence byla způsobena rychlým vyčerpáním kvalitních rud, případně značně nestabilní politickou situací vládnoucí v Čechách v období vrcholného středověku zejména v 15. století. V dalších obdobích pak docházelo ke změně formy ekonomické organizace a tento druh lokality již nebyl využíván.

Takovou hypotézu je ovšem třeba dále testovat; v rámci celých Čech je nutné využít některé další metody, např. různé analýzy v prostředí GIS, jako velmi žádoucí se také jeví provést průzkumy dalších mikroregionů.

Sekundárním přínosem této práce je vytvoření digitálních podkladů vhodných k dalšímu testování.

SUMMARY

The aim of this work was to verify or disprove a hypothesis according to which the medieval single-part fortified sites which are isolated from the surrounding settlement and which are not mentioned in the historical sources could have been related to mining of raw materials.

The paper is divided into two parts. The first one is focused on solving set of questions with help of the geographic information systems in terms of the whole Bohemia. Various visualizations were created in the ArcGIS program. Several hypotheses related to purpose of the studied type of sites were tested on the basis of spatial organization. It is visible in the visualizations that the observed range of sites most probably served as defense or managing agent of various kinds of activities, e.g. security of long haul paths, most frequently to control of the precious metals or iron ore mining or. Two areas of the Pilsner region are described in the second part of my work. These areas were researched in field. Surface survey was conducted on the sites during which all anthropogenic features were being mapped. I aimed to find some direct clues to relation between the sites observed and mining activities (e.g. identification of a hollow way connecting the site with a mining area) and other features that could help us to reconstruct appearance of the medieval landscape in the studied area. Knowledge of the original landscape in surrounding of the site allows us to think about the site in a much wider context. While no direct evidence in terms of the surface survey was identified, knowledge of the landscape supports the original hypothesis and excludes the others.

Especially remains of mining activities were identified during the field survey. Some of the mining features were dated, several of the features were distinguished only as medieval and modern. The oldest mining features origin in the 15th century. Some of the features were interpreted as miners' houses.

It is possible to conclude on the basis of the gathered information that the tested hypothesis about relation of the observed sites and mining activities was not disproven during this research and it is still considered to be valid. Considering all given circumstance, we are able to suggest following more detailed hypotheses: the studied sites originated in relation to upswing of mining activities during the 13th century. Their relatively short existence was caused by depletion of quality ores or instable political situation in Bohemia in the High Middle Ages. Due to economic re-organization which occurred in following periods this kind of site was not used any more.

Such hypothesis must be tested further. In Bohemia some other methods should be used, e.g. various analyses in the GIS environment, survey of microregions is needed as well.

Next contribution of this work lies in creating digital data suitable for further testing.

RESUMÉ

Zu dem Ziel von dieser Arbeit wurde die Überprüfung, bzw. Widerlegung der Hypothese, nach der die mittelalterlichen befestigten Einteillokalitäten, die von der Nebenbesiedlung isoliert sind und nicht in den historischen Quellen eingetragen sind, mit dem Mineralrohstoffabbau zusammenhängen könnten.

Die Arbeit ist in zwei Teile gegliedert. In dem ersten Teil wird die gegebene Problematik im Rahmen von dem ganzen böhmischen Gebiet im geographischen Informationssystem-Milieu dargestellt. Im Programm ArcGIS wurden verschiedene Visualisierungen gestaltet, in denen einige Hypothesen aufgrund der Raumbeziehungsanalyse überprüft wurden, die den Zweck von studierten Lokalitätstyp betreffen. Aus den gestalteten Visualisierungen ergibt sich, dass die beobachtete Lokalitätsart wahrscheinlich zum Schutz und Kontrolle von verschiedenen Aktivitätsweisen diente, z.B. zur Fernwegbewachung, am häufigsten dann zu der Kontrolle von Edelmetall- oder Eisenerzabbau.

In dem zweiten Teil wird die Aufmerksamkeit den zwei Gebieten im Pilsnerkreis geschenkt; diese zwei Gebiete wurden direkt im Terrain geforscht. Auf dem begrenzten Gebiet wurde Oberflächeforschung durchgeführt, bei der alle Anthropogenobjekte ausgesucht

wurden. Zu dem Ziel wurde, die direkten Indizien über die Beziehung zwischen den beobachteten Lokalitäten und dem Abbau zu finden (z.B. durch die Feststellung von einem Hohlweg, der die Lokalität mit dem Abbaugebiet verbindet), weiter dann alle anderen Objekte zu finden, die helfen könnten, die Mittelalterlandschaftsgestalt auf diesem Gebiet zu konstruieren. Die Kenntnis der ursprünglichen Landschaft in der Lokalitätsumgebung erlaubt über die Lokalität in einem breiteren Kontext nachzudenken. Während es keine direkten Beweise im Rahmen der Oberflächeforschung festgestellt worden sind, wird die Abbauzusammenhanghypothese durch Kennenlernen der Umgebungslandschaft unterstützt, während andere Hypothesen dadurch im Gegensatz widerlegt werden.

Im Rahmen der Terrainforschung wurden vor allem die Abbauüberbleibsel dokumentiert. Einige Abbauwerke wurden datiert, ein Teil von den Abbauobjekten wurde dann in den Mittelalter- und Neuzeitteil getrennt. Die ältesten datierten Abbauegegenstände fallen in das 15. Jh. zusammen. Einige Objekte wurden als Bergmannswohnungen ausgedeutet.

Aufgrund von gewonnenen Informationen kann man feststellen, dass die überprüfte Hypothese von der Beziehung der beobachteten Lokalitäten und Abbauaktivitäten wurde durch diese Studie nicht widerlegt und bleibt weiterhin gültig. Unter gegebenen Umständen bietet sich die Vorschlagsmöglichkeit von folgender, jeweils konkreterer Hypothese an: die studierten Lokalitäten sind im Zusammenhang mit dem Bergmannsaufschwung im Laufe des 13. Jh. entstanden. Ihre relativ kurze Existenz wurde durch die schnelle Ausschöpfung von Qualitätseisenerzen verursacht, bzw. durch ziemlich un stabile politische Lage, die in Böhmen seit den Hochmittelalterzeiten herrschte. In den weiteren Zeiten ist es zur Formänderung der Ökonomieorganisation gelangen und diese Lokalitätsart wurde nicht mehr ausgenutzt.

So eine Hypothese ist jedoch weiter zu überprüfen; im Rahmen von ganzen Böhmen ist es nötig, andere Methoden auszunutzen, z.B. verschiedene Analysen im GIS-Milieu, sehr erwünscht ist auch die Durchführung von weiteren Forschungen in Mikroregionen.

Zu der Sekundärzuführung dieser Arbeit wurde die Gestaltung von Digitalunterlagen, die geeignet sind für weitere Testierung.

Seznam literatury

Anderle, J. 1991: Nedostavěný hrad u Strašína (okr. Klatovy), *Castellologica Bohemica* 2, 327–330.

Anderle, J. – Švábek, V. 1989: Hrady na Strašicku – pokus o rekonstrukci jejich postavení v životě oblasti před polovinou 14. století, *Castellologica bohemica* 1, 105–123.

Anderle, J. – Černá, E. – Kirshe, A. 1993: Neznámý hrad u Brandova v Krušných horách, *Castellologica Bohemica* 3, 125–130.

Anderle, J. – Švábek, V. 1993: Tvrze v rokycanském okrese III. část, *Sborník muzea B. Horáka v Rokycanech* 5, 11–36.

Anderle, J. – Švábek, V. 1997: *Strašické hrady*, Plzeň.

Austin, D. 1984: The Castle and the Landscape: Annual Lecture to the Society for Landscape Studies, May 1984. *Landscape History* 6, 69–81.

Baatz 2000: *Der römische Limes. Archäologische Ausflüge zwischen Rhein und Donau*. Berlin, 80–81.

Barnatt, J. – Smith, K. 2004: *The Peak District Landscapes through time*, London.

Baumanová, M. 2012: *Vesnické osídlení a těžba nerostných surovin ve vrcholném a pozdním středověku*, Disertační práce, KAR ZČU Plzeň.

Beneš, A. 1978: Poznámky k počátkům a využívání tuhy a zlata podle archeologických nálezů v jižních Čechách, *Rozpravy NTM v Praze* 69, *Studie z dějin hornictví* 8, 53–81.

Bestall, J. M. 1971: *The Medieval Scene and After*, In: *Peak District – National Park*, 31–40, London.

Bělohávek, M. et al. 1985: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku IV*. Praha.

Blick, C. R. 1991: *Early Metallurgical Sites in Great Britain BC 2000 to AD 1500*, Bornemouth.

Brejcha, R. 2013: *Evaluaace archeologického potenciálu lesního prostředí jihozápadní části Radečské vrchoviny s využitím lidarových dat*, In: M. Gojda – J. John (eds.), *Archeologie a letecké skenování krajiny*, Plzeň, 200–220.

Buchtele, Z. 2000: *O tvrzišti Nimrod*, *Hláska* XI, 3, 41–42.

Bukačová, I. – Fák, J. – Foud, K. 1996: *Severní Plzeňsko I*, Domažlice.

Bukačová, I. 2000: *Hrady a tvrze Rokycanska v díle Františka Alexandra Hebera*, *Sborník muzea dr. Bohuslava Horáka, suppl. Historie* 8, Rokycany.

Cejpová, M. 2006: Choceňské hrady, Plzeň.

Čechura, J. 1985: Příspěvek k železářství v západních Čechách ve druhé polovině 14. a 15. století, Rozpravy NTM v Praze 69, Studie z dějin hornictví 14, 36–45.

Čechura, M. 2012: Všeruby v pravěku a raném středověku, In: Všeruby u Plzně 1212–2012, Všeruby, 11–19.

Černý, E. 1979: Středověké osady a jejich plužiny, Studie ČSAV 4. Praha.

Černý, P. 2008: Radnicko In: Plzeňsko: příroda, historie, život. Praha, 266–269.

Čtverák, V. – Lutovský, M. – Sabina, M. – Smejtek, L. 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách, Praha.

Čujanová, E. – Prokop, R. 1968: Měděná ložiska v západních Čechách jako možný zdroj suroviny v době bronzové, Archeologické rozhledy XX., 312–329, 415–416.

Davídek, V. 1939: Zalidnění, společnost, kultura Spálenopoříčska. Praha.

Davídek, V. 1942: Naše Spálenopoříčsko I/2, Praha.

Davídek 1984: O hornictví, hutnictví a Peittnerech na Spálenopoříčsku, Studie z dějin hornictví 15, rozpravy NTM, Praha.

Davídek, V. 1995: Staré časy Spálenopoříčska, Spálené Poříčí.

Dlouhý, J. 2004: Přírodní rezervace Plzeňského kraje, Plzeň.

Draský, F. 1999: Historie tzv. Starého zámku v Klabavě-Ejpovicích, Minulostí Rokycanska 11, 32–37.

Durdík, T. 1983: Hospodářské objekty a doklady výroby na hradech v povodí Berounky a severním Podbrdsku, Archaeologica historica 8, 471–477.

Durdík, T. 1998: Dubjany, In: Encyklopedie českých tvrzí I., Praha.

Durdík, T. 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.

Durdík, T. 2001: Hrádek u Podmok (Kozohlod), Archaeologica historica 26, 147–153.

Durdík, T. 2003: Hrady na Šumavě. In: Šumava – Příroda – Historie – Život, Praha, 435–448.

Durdík, T. 2008: České hrady, Praha.

Durdík, T. 2010: Podoba hradu a jeho postavení ve vývoji v české hradní architektuře, In: Hrad Orlik u Humpolce, Humpolec.

Durdík, T. – Kubů, F. – Zavřel, P. 1998: Hrad na Stožecké skále, Castellologica Bohemica 6, 257–274.

- Eales, R. 2006: *Pevensey Castle*, London.
- Faktor, F. 1884: Předhistorické hradby na Blovicku, *Památky archeologické* 12, 566.
- Faktor, F. 1887: *Popis okresu Blovického*, Praha.
- Fišera, Z. et al. 2005: *Encyklopedie českých tvrzí III*, Praha.
- Ford, T. – Rieuwerts, J. 1968: *Lead mining in the Peak District*, Bakewell.
- Frölich, J. 1996: Hraniční horský hrádek na Ostrém na Šumavě, *Castellologica bohemia* 5, 101–106.
- Gabriel, F. 1981: K problematice opevněných sídel na pískovci, *Castellologica bohemia* 1, 125–138.
- Gabriel, F. – Smetana, J. 1981: K datování a funkci středověkých opevnění v Českém Švýcarsku, *Archaeologica historica* 6, 33–62.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 1993: Bezejmenný hrad u Kluku, *Castellologica Bohemica* 3, 329–336.
- Gabriel, F. – Panáček, J. 1998: Severočeské hrady na kupách, *Castellologica Bohemica* 6, 90–91.
- Gabriel, F. – Vaněk, V. 2006: *České Švýcarsko ve středověku*, Praha.
- Gabriel, F. – Kursová, L. 2012: Středověká sídla pravděpodobně související s dolováním v severních Čechách, *Acta rerum naturalium 12 – Stříbrná Jihlava 2010*, 243–250.
- Halda, J. 1992: *Lexikon české šlechty*, Praha.
- Hejna, A. 1974: Bradlo u Hostinného nad Labem, Příspěvek k výzkumu opevněných sídel v severovýchodních Čechách, *Památky archeologické* LXV, 365–418.
- Hložek, J. – Karel, T. – Klsák, J. – Knoll, V. – Krčmář, L. – Tajer, J. 2012: Záhadná fortifikace u Bochova, *Dějiny staveb 2011*, 247–254.
- Hnízdilová, P. 2006: Výzkum zaniklé středověké vesnice Řebřík na Zbirožsku, *Bakalářská práce, KAR ZČU Plzeň*.
- Hofman, G. 1982: Staré železářství na Podbrdsku, *Vlastivědný sborník Podbrdsko* 19. Příbram.
- Hofman, G. 1983: Těžba stříbra u Michalových hor v 17. století, *Sborník Okresního muzea v Tachově*, 36–40.
- Hoskins, W. G. 1955: *The Making of the English Landscape*, London.

Hrubý, J. 2008: Archeologické doklady železářství na Plzeňsku, Diplomová práce, KAR ZČU Plzeň.

Hrubý, P. 2011: Jihlava – Staré Hory, Archeologický výzkum středověkého důlního, úpravnického a obytného areálu v letech 2002–2006, Praha/Brno.

Hrubý, P. – Hejhal, P. – Malý, K. 2012: Dva zaniklé středověké důlní a zpracovatelské provozy na Českomoravské vrchovině, Acta rerum naturalium 12 – Stříbrná Jihlava 2010, 145–180.

Chotěbor, P. 1981: Povrchový průzkum skalních hradů v Českém ráji, Archaeologia historica 6, 71–78.

Chotěbor et al. 1998: Encyklopedie českých tvrzí I., Praha.

Chotěbor et al. 2005: Encyklopedie českých tvrzí I., Praha.

Jansa, P. 2004: Trutnovská kolonizační provizoria, Castellologica Bohemica 9, 63–68.

Jánský, J. 2006: Páni ze Švamberka, Domažlice.

Jirásek, L. – Sigl, J. – Wolf, V. 1988: Javornická tvrz, Krkonoše 11, 27–29.

Karel, T. – Knoll, V. – Krčmář, L. 2009: Panská sídla západních Čech – Karlovarsko, České Budějovice.

Karel, T. – Krčmář, L. 2006: Panská sídla západních Čech – Plzeňsko. České Budějovice.

Kasl, F. 2008: Ekonomické zázemí středověkého hradu na Plzeňsku, Diplomová práce, KAR ZČU Plzeň.

Kirkham, N. 1968: Derbyshire - Lead mining through the centuries, Truro.

Klápště, J. nedatováno: Poznámky o sociálních souvislostech počátků šlechtických hradů v českých zemích, nedatovaný rukopis.

Klusáčková, V. 1981: K problému opevnění v Krušných horách, Archaeologica historica 6, 63–70.

Kolbinger, D. 2012: 50 let mých povrchových výzkumů na východním Kroměřížsku, Zprávy České archeologické společnosti, Supplément 83, Praha.

Kočka, V. 2010: Dějiny politického okresu Kralovického, Rakovník.

Kořan, J. 1988: Sláva a pád starého českého rudného hornictví, Příbram.

Kratochvíl, J. 1957–1966: Topografická mineralogie Čech I–VII, Praha.

Kubů, F. – Zavřel, P. 2007: Zlatá stezka, České Budějovice.

Kuča, K. 2000: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezku IV, Praha.

- Kumpera et al. 2004: Dějiny západních Čech, Plzeň.
- Kuna, M. – Tomášek, M. 2004: Povrchový výzkum reliéfních tvarů. In: Kuna, M. et al. Nedestruktivní archeologie, Praha, 237–294.
- Lang, M. 2006: Kterak železo z moře do Rokycan přišlo, Rokycany.
- M. L. 1857: Archaeologické zápisky z Plzeňska, Památky archeologické II, 286–287.
- Matoušek, V. 2006: Třebel – Obraz krajiny s bitvou, Praha.
- Matušková, V. 2008: Radnicko. In: Plzeňsko: příroda, historie, život, Praha, 258–261.
- Metlička, M. 2008: Pravěká a raně středověká hradiště v západních Čechách, Nepublikovaný rukopis diplomové práce. KAR UK Praha.
- Miler, J. – Rožmberský, P. 2000: Neobvyklé feudální sídlo mezi Sedlcem a Lhůtou, Hláška XI, 2, 25–26.
- Moravec, V. 1894: Homberk (Hohenberk), Český lid III, 280–283.
- Morávek, P. et al. 1992: Zlato v Českém masívu. Praha.
- Musil, F. 2006: Úvod do kastelologie, Hradec Králové.
- Musil, F. – Svoboda, L. 1998: Hrady, zámky a tvrze okresu Rychnov nad Kněžnou, Ústí nad Orlicí.
- Neustupný, E. 2007: Metoda archeologie, Plzeň.
- Neustupný, E. 2010: Teorie archeologie, Plzeň.
- Nováček, K. 1991: Hengst u Rožmitálu p. Třemšínem, Hláška, roč. 91, č. 2, 16.
- Nováček, K. 1993: Klasifikace povrchových stop po zaniklé těžbě surovin (příspěvek k metodice povrchového průzkumu), Studie z dějin hornictví 23, 7.–11. (citováno dle textu publikovaného na <http://www.kar.zcu.cz/texty/Novacek1993.htm>)
- Nováček, K. 1994a: Hornická sídliště – příspěvek ke studiu středověkého neagrárního osídlení. In: Mediaevalia Archaeologica Bohemica 1993, Památky archeologické – Supplementum 2, 158–170, Praha.
- Nováček, K. 1994b: Středověké osídlení v okolí polesí Kokšín a otázka jeho vztahu k těžbě rud. Nepublikovaný rukopis.
- Nováček, K. (ed.) 2004: Těžba a zpracování drahých kovů: sídelní a technologické aspekty, Mediaevalia Archaeologica 6, Praha – Brno – Plzeň.
- Nováček, K. 2007: První sezóna průzkumu středověkého výrobního mikroregionu Strašicko, In: P. Křišťuf – L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), Opomíjená archeologie, Plzeň.

- Novobilský, M. 1999: Neznámé podbrdské hrady Strašná skála a Liškův hrad, Plzeň.
- Novobilský, M. – Rožmberský, P. 1995: Hrad Homberk, Plzeň.
- Novobilský, M. – Rožmberský, P. 1995a: Hrad Drštka u Skořic, Plzeň.
- Novobilský, M. – Rožmberský, P. 1995b: Hrad Homberk u Příkosic, Plzeň.
- Olišar, P. 2012: Pozůstatky hlubinného dobývání nerostných surovin v oblasti železniční trati Rokycany – Plzeň, *Acta rerum naturalium 12 – Stříbrná Jihlava 2010*, 229–237.
- Páv, J. 1995: Zaniklé železárny v povodí Úslavy, Plzeň.
- Petráň, J. et al. 1985: Dějiny hmotné kultury I/1–2, Praha.
- Pleiner, R. et al. 1984: Dějiny hutnictví železa v Československu, 1, Od nejstarších dob do průmyslové revoluce, Praha.
- Pouba, Z. et al. 1993: Projekt zřízení chráněného území v oblasti výskytu nejstarších fosilií středočeského proterozoika a starých báňských prací na ně prostorově vázaných. Nové Mitrovice – Mítov, Praha.
- Procházka, Z. 2004: Hrad Prostiboř. Historie sídla – popis – stavebně historický vývoj, *Castellologica Bohemica 9*, 80.
- Procházka, Z. 2006: Hrad na Velkém Blaníku – nová lokalizace, *Hláska XVII*, 49–50.
- Procházka, Z. 2007: Objev neznámého hradu u Milkova, *Hláska XVIII*, 3, 40–41.
- Procházka, Z. – Úlovec, J. 1988: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov I., Tachov.
- Procházka, Z. – Úlovec, J. 1990: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov II., Tachov.
- Procházka, Z. – Úlovec, J. 1991: Hrady, zámky a tvrze okresu Tachov III., Tachov.
- Prostředník, J. 1996: Archeologické výzkumy turnovského muzea v roce 1995, *Z Českého ráje a Podkrkonoší 9*, 149–180.
- Raistrick, A. – Jennings, B. 1965: *A History of Lead Mining in the Pennines*, London.
- Rayman, N. 2012: Zámeček u Černošína, *Hláska XXIII*, 2, 17–18.
- Rous, P. v tisku: Dvojice hornických tvrzišť u Michalovic (okr. Havlíčkův Brod).
- Rous, P. – Vilímek, L. – Malý, K. 2004: Opevněné polohy na Jihlavsku a Havlíčkobrodsku pravděpodobně související se středověkým dolováním, In: *Stříbrná Jihlava*, 113–128.
- Rovnerová, T. 2010: Těžba zlata na Manětínsku, Diplomová práce, KAR ZČU Plzeň.

- Rovnerová, T. 2012: Těžba zlata na Manětínsku, *Acta rerum naturalium* 12 – Stříbrná Jihlava 2010, 107–118.
- Rožmberský, P. 1990: Tvrziště u Hořehled. In: *Sborník Západočeského muzea v Plzni, Historie V*, 101–105.
- Rožmberský, P. 1995: Panská sídla v Mirošově, Plzeň.
- Rožmberský, P. 2003: Mitrvald a Mitrvald. *Hláska*, roč. 14, č. 3, 49–50.
- Rožmberský, P. 2006: Obyvatelé Krašova ve 2. polovině 17. století, *České památky* 17, I–II, 8–10 (s redakční poznámkou v násl. čísle).
- Rožmberský, P. 2008: Zaniklé vesnice jižního Plzeňska, Blovice.
- Rožmberský, P. 2008a: Z dějin těžby zlata, In: *Plzeňsko – Příroda – Historie - Život*, Praha, 447–478.
- Rožmberský, P. – Novobilský, M. – Mikota, P. 1999: Josefa Milera neznámé hrady severního Plzeňska, Plzeň.
- Rožmberský, P. – Brzobohatá, K. 2012: Opevnění u sv. Barbory u Všekar, *Hláska* XXIII, 1, 9–10.
- Rožmberský, P. – Chmelíř, V. 2012: Rytíři Karlové ze Svárova, Plzeň.
- Sedláček, A. 1905: Hrady, zámky a tvrze Království českého XIII, Praha.
- Schreier, P. 2008: Zrození železnic, In: *Plzeňsko: příroda, historie, život*. Praha. 479–485.
- Sklenář, K. et al. 1993: *Archeologické památky – Čechy Morava Slezsko*, Opava.
- Sklenářová, Z. 2006: Příspěvek k datování dvou drobných opevnění na jihu středních Čech, *Casteologica Bohemica* 10, 409–414.
- Slabý, O. 2011: Tvrz Budiš, *Hláska* XXII, 4, 56–57.
- Slavík, J. 1996: Těšnov (okr. Rychnov n. K.), *Hláska* VII, 2, 19–20.
- Slavík, J. et al. 1998: *Encyklopedie českých tvrzí I*, Praha.
- Smetánka 1972: Archeologické výzkumy zaniklých středověkých osad v Čechách v letech 1965–1971. *Archeologické rozhledy* 24, 417–424.
- Smetánka, Z. – Klápště, J. 1981: Geodeticko-topografický průzkum zaniklých středověkých vsí na Černokostecku. *Památky archeologické* 72, 416–458.
- Starý, J. – Šanderová, J. – Tomášek, M. 2001: Povrchový průzkum pozůstatků montánní činnosti v bývalém politickém okrese Čáslav, In: *Stříbrná Jihlava 2001*, 87–97, Jihlava – Pelhřimov – Havlíčkův Brod.

Strejc, M. – Široký, R. 2009: Klabava-Ejpvovice, lokalita Pod starým hradem, Nálezová zpráva uložena v archivu ZIP, o. p. s.

Svoboda, L. et al. 1998: Encyklopedie českých tvrzí I. (A-J), Praha.

Svoboda, L. et al. 2000: Encyklopedie českých tvrzí I. (K-R), Praha.

Synek, J. 1998: O jednom málo známém tvrzišti v okolí Berouna, Hláska IX, 3, 45.

Šebesta, P. 1987: Archeologický výzkum Výškovského hradu, Sborník Okresního muzea v Tachově XII, 42–49.

Široký, R. – Nováček, K. 1998: K počátkům Norimberské cesty na Tachovsku, Archaeologica Historica 23, 59–71.

Škrábek, K. 1969: Hořehledy, Bulletin záchranného oddělení AÚ ČSAV, 36.

Šmejda, L. 2007: Internetový server pro sdílení a publikaci archeologických prostorových databází, In: P. Křišťuf – L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), Opomíjená archeologie, 261–270.

Šmilauerová, E. 1987: Dějiny města Jílového od jeho založení do bitvy na Bílé hoře, In: Jílové u Prahy, Praha, 27–62.

Šmíd, S. – Bombička, J. 2000: Tvrz Liběšov, Hláska XI, 1, 12.

Špráchal, P. 2011: Příčiny zmínek zaniklého Purkhyblu v písemnostech 16. století, Hláska XXII, 3, 39–42.

Taylor, Ch. 1974: Fieldwork in Medieval Archaeology, London.

Trnka, R. 2006: Hradiště Bezemín, Hláska XVII, 3, 35–37.

Trnka, R. – Hajšman, J. 2012: Archeologický průzkum povodí drobné vodoteče na k.u. Předence (Plzeň – Předence), In: Zprávy ČAS – supplément 84, Praha.

Úlovec, J. et al. 1998: Encyklopedie českých tvrzí I, Praha.

Úlovec, J. et al. 2005: Encyklopedie českých tvrzí I. (S-Ž), Praha.

Úlovec, J. 2005: Encyklopedie českých tvrzí III, Praha.

Vařeka, P. (ed.) 2006: Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku I. Plzeň, 57–59.

Vařeka, P. (ed.) v tisku: Archeologie zaniklých středověkých vesnic na Rokycansku III, Plzeň.

Vařeka, P. – Holata, L. – Rožmberský, P. – Schejbalová, Z. 2011: Středověké osídlení Rokycanska a problematika zaniklých vsí, Archaeologica historica 36, 319–342.

Velímský, T. 2002: Hrabišici, páni z Rýzmburka, Praha.

Vlček, P. – Sommer, P. – Foltýn, D. 1998: Encyklopedie českých klášterů, Praha.

Wetengl, L. 2005: Hrádek Klabava, České Památky 16, 7–8.

Wolf, V. 1977: K problematice středověkých horských hrádků ve východním podhůří Krkonoš, Archeologica historica 2, 105–116.

Wolf, V. 1999: K problematice tzv. kolonizačních provizorií (Úvaha nad funkcí fortifikací), Castellologica bohemica 6, 107–116.

Záruba, F. 2008: Vlašský dvůr, Castellologica bohemica 11, 233–286.

Zemek, V. 2001: Zlatodůl Roudný u Vlašimi, Vlašim.